

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Mgr. Veronika Nawarová

**Příčiny přivádějící klienty k využití služeb azylového domu a jejich
přístup k aktivnímu zapojení do řešení vlastní situace**

Diplomová práce

vedoucí práce: ThLic. Michal Umlauf

2020

PROHLÁŠENÍ

„Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.“

V Olomouci 23. června 2020

.....
VERONIKA NAWAROVÁ

PODĚKOVÁNÍ

Moje poděkování patří mému vedoucímu panu ThLic. Michalovi Umlafovi za jeho užasnou trpělivost, odborné vedení a rady při psaní mé diplomové práce.

Chci poděkovat také své rodině – manželovi za trpělivost, mé mamince za obětavou pomoc a podporu a své dceři Noemi za její úžasné povzbuzování. Samozřejmě děkuji všem, kteří mi byli v průběhu psaní velkou oporou a tím se podělili na vzniku této diplomové práce. Děkuji i všem zúčastněným. Ne poslední místě můj speciální dík patří mému Úžasnému Bohu za Jeho věrnost, milost a včasnou pomoc.

OBSAH

ÚVOD	6
1 CHARAKTERISTIKA A HISTORIE BEZDOMOVECTVÍ.....	10
1.1 Problematika a charakteristika bezdomovectví	10
1.2 Biblický pohled na bezdomovectví, středověk a současnost.....	15
1.3 Historie bezdomovectví v Českých zemích (ČR).....	17
1.4 Bezdomovectví v Evropské unii	21
2 FORMY, TYPY A PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ.....	23
2.1 Formy bezdomovectví.....	23
2.2 Typologie ETHOS	24
2.3 Příčiny bezdomovectví.....	26
2.3.1 Teoretické přístupy k bezdomovectví	26
2.3.2 Konkrétní příčiny vzniku bezdomovectví	27
2.3.3 Příčiny bezdomovectví u mužů a žen.....	32
3 SOCIÁLNÍ SLUŽBY PRO OSOBY BEZ DOMOVA V ČESKÉ REPUBLICCE	34
3.1 Přehled sociálních služeb.....	34
3.2 Sociální služby, které se zaměřují na prevenci	34
3.3 Sociální služby, které se zaměřují na uspokojení základních potřeb.....	35
3.4 Nízkoprahová denní centra	36
3.5 Noclehárny.....	37
3.6 Azylové domy.....	37
4 PSYCHOTERAPIE.....	39
4.1 Co je psychoterapie	39
4.2 Dělení psychoterapie	40
4.3 Psychoterapeutické směry	40
4.4 Mechanismy terapeutické změny.....	41
4.5 Výzkum psychoterapie	42
5 METODOLOGIE VÝZKUMU	43
5.1 Cíl, výzkumná otázka	44
5.2 Strategie a metodologie výzkumu	47
5.3 Charakteristika a výběr výzkumného vzorku (v kvalitativním výzkumu).....	57
5.4 Popis místa výzkumu.....	61

5.5 Průběh výzkumu.....	64
5.5.1 Přípravná fáze.....	65
5.5.2 Realizační fáze.....	66
5.5.3 Finální fáze.....	69
5.6 Kazuistiky	70
DISKUZE	82
ZÁVĚR	87
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	93
SEZNAM OBRÁZKŮ	97

ÚVOD

Na úvod této práce bych chtěla uvést, že fenomén bezdomovectví není nějakým novým tématem. Rozhodně to není něco, s čím se setkáváme pouze v dnešní době, dokonce můžeme prohlásit, že tento jev se vyskytuje ve společnosti již od doby jejího vzniku. V této práci se budu především snažit o to, abych poskytla určitý komplexní náhled na tuto problematiku.

Z tohoto úhlu pohledu je tak patrné, že se jedná o velmi komplexní sociální fenomén, který je ale také předmětem vědeckého bádání. Tyto výzkumy jsou realizované také ve velkém množství vědních oborů, například uvedu sociologii, psychologii, sociální psychologii, sociopatologii, sociální práci, sociální politiku, etiku, politiku, urbanistiku, epidemiologii, etnologii, kriminologii, psychiatrii. Toto téma je také velmi závažné a má silný emoční náboj, tento náboj je jak pozitivní, tak i negativní. Samotnou kapitolou je také pohled majoritní společnosti na tuto problematiku, je to otázka určité sociální solidarity, ale také věc lidského soucitu a tolerance. Nicméně toto téma je velmi živé i v české společnosti. Přeci jenom i v naší společnosti je celá řada lidí, kteří jsou bezdomovci, ale také ti, kteří jsou přímo ohroženi tím, že se mohou stát bezdomovci.

Nicméně ze strany majoritní společnosti se často můžeme setkat s tím, že mají strach z bezdomovců, často jimi také pohrdají, ale navíc tyto lidé jsou také často oběťmi kriminálních činů, mohou se třeba stát bílými koňmi. Ze strany jedinců, ale také skupin se mohou obávat jak fyzických, tak i slovních útoků. Na druhou stranu je tu ale také část společnosti, která chápe, že v podstatě za určitých podmínek se může stát bezdomovcem každý člověk, z jejich strany se tak můžeme dočkat určitého pochopení. Tito lidé také vnímají to, že je třeba pomoc ze strany státu bezdomovcům.

Vybrala jsem si toto téma o bezdomovectví a konkrétně o příčinách, které klienty přivádějí k využití služeb azylového domu, protože je mě toto téma maximálně blízké, osobně mě zajímá, jsem do něj přímo vtažená i z pohledu sociální pracovníci, která se již přes 11 let pohybuje mezi těmito lidmi bez domova a snaží se jim nabízet pomocnou ruku formou profesionální a praktické pomoci a odborného poradenství. Ze své bohaté zkušenosti a letité odborné praxe v tomto oboru, z počátku jako terénní sociální pomocnice a pak posléze i přímo profese sociálního pracovníka v Azylovém domě pro muže a ženy jsem se doposud setkala s mnohými různými lidmi z této cílové skupiny a můžu říci, že do jisté míry jsem se seznámila s jejím způsobem života, také jsem se snažila skutečně a do

hloubky porozumět problematice lidí bez domova a také i palčivé otázky fenoménu bezdomovectví. Hnací motorem pro setrvaní v této nelehké a mnohdy nevděčné profesi pro mě vždy byla a stále je hlavně opravdová láska a hluboký soucit spojený s určitým respektem k těmto lidmi, který má svůj původ a vychází z podstaty člověka a jeho lidské důstojnosti, jelikož i tito lidé jsou bytosti, stvoření Bohem podle Jeho obrazu, bezpodmínečně milované Samotným Stvořitelem. Tito lidé bez domova jsou na pokraji společnosti, často jsou to lidé u v srdci „rozbité, roztržštěné, zklamané, nešťastné, zraněné, bolavé, frustrované, deprimované, osamělé nepochopené, pohrnuté apod.“. Většina z nich potřebují opravdovou a včasnou pomoc, aby byli schopní začít žít důstojně a opět normálně fungovat.

Jako sociální pracovnice pracující s lidmi bez domova vnímám, jak je nesmírně důležité, aby zároveň s velkou trpělivostí, kterou se jím snažím prokazovat a s pochopením k jejím nelehké a mnohdy složité životní situaci, nastavit a dodržovat i určitá pravidla a hranice spolupráce, která pak umožní větší vzájemný respekt, dále posilní vztah důvěry a napomůže tomu, aby pomoc nebyla permanentně zneužívána. Mohu tudíž říci, že i nadále svou úlohu vidím v sociálních službách. Mohla bych tím být nápomocná a užitečná ku prospěchu potřebným lidem. Když se mi podaří nalézt vhodnou a účinnou pomoc a realizovat je s dobrovolným souhlasem a ve spolupráci s klientem, pak se mohu stát i určitým svědkem proměny jejich myšlení a stylu života, ale také se i podílet na změně jejich problematice životní situace, a vše to pak povede k návratu do normálního a smysluplného života zpět do společnosti. V důsledku toho je možné rozbité rodiny opět spojit dohromady, dříve lidmi bez domova opět mající teplý domov, další mohou získat dobré a vhodné zaměstnání, nemocným pomoci apod. To vše napomůže klientům k celkové spokojenosti a vytouženému štěstí. Právě to je i hlubokou touhu většiny z nich, kteří chtějí vidět vyřešené své životní situace, jsou ochotní pro to udělat vše potřebné, dokonce někteří jsou ochotní udělat i maximum.

Právě to je i důvodem, proč jsem se rozhodla stále se pohybovat v oblasti sociálních služeb pro lidi bez domova a nabízet jím pomoc v roli „doprovázející“ a podporující osoby, s plným vědomím toho, že mnohdy, to ale neznamená jednorázovou či okamžitou záležitostí, ale mohou i probíhat určité přirozené procesy růstu, které mají být akceptovány a ve svém pořadí respektovány, nedají se předbíhat, vše má svůj čas, každý člověk potřebuje něco jiného, co by mu mohlo pomoci. Jsou to specifické procesy růstu, vyžadující odpovídající jednání doprovázejícího, také konkrétní péče, vyžaduje to určitou

míru odpovědnosti a trpělivosti. Doprovázející osoba by se měla naučit rozpoznávat svoji roli v daném okamžiku životě člověka, vědět co přesně a kdy je zapotřebí udělat. Výsledky práce se možná nedostaví ihned jako na zavalanou, doprovázející by měl respektovat i tu skutečnost, že zpravidla nejednu osobu se může podílet na změně člověka na jeho cestě životem, ale každý z nich má svou konkrétní úlohu. Proto je nesmírně důležité lidem umožnit růst podle přirozených individuálních zákonitostí, dle specifických možností a schopností každého člověka. Platí tudíž, že u každého jednotlivce tyto procesy probíhají velmi specificky a mělo by se respektovat dosaženou úroveň a individualitu každého člověka. Jinými slovy každý člověk má být respektován na své životní cestě ke změně, protože každá změna v lidském životě předchází tzv. „zráním, uzráním, či dozráním“. Velkou inspirací pro mě je i příspěvek ThLic. Doležela v Sborníku z konference „Křesťan a bezdomovectví s 22).

Samozřejmě, jak praxe ukazuje jsou i takoví bezdomovci, možná spíš menšina z nich, kteří i přes nataženou pomocnou ruku na to nedbají a nepřikládají velkou důležitost tomu, v jaké životní situaci se ocitli, jsou v celku apatičtí, na vše rezignovali, možná i zanevřeli na své rodiny a příbuzní (může být i naopak), neočekávají nic dobrého od života, zároveň se ani nesnaží vynořit z „bahna“ svých problémů, ale i nadále chtějí žít, jak se dá a po svém.

Přesto bude i nadále užitečné se snažit a také motivovat nemotivované a pasivní klienty a na druhou stranu pomoci těm, kteří pomoc požadují a také potřebují a zároveň pro to něco dělají a o skutečnou pomoc také stojí. Mohu říci, že za takové výsledky mé práce budu velmi ráda a nesmírně vděčná mému Bohu.

Tato práce je přehledným způsobem členěna na teoretickou i praktickou část. V teoretické části práce se především věnují teoretickému zpracování odborných zdrojů. V této části tak jsou tyto kapitoly: problematika bezdomovectví, historie bezdomovectví, formy a typy, také příčiny bezdomovectví, ale také možnosti, které nabízí systém sociálních služeb pro tyto lidi.

Nejprve jsem pokládala za důležité, abych vymezila základní pojmy, tomu slouží především první část této teoretické části, následně jsem se zabývala i historií bezdomovectví. Věnovala jsem se také tomu, jak to vypadalo již ve středověku, ale také jsem se zaměřila na to, jak se na tuto problematiku dívá například Bible. Uvedla jsem také formy a typy bezdomovectví. Poukázala jsem také na vývoj v České republice, ale také na to, jak vypadá situace v Evropské unii. Následně jsem se zabývala systémem sociálních

služeb, tedy toho, co stát nabízí pro tyto lidi, jaké jsou praktické možnosti, kterých tito lidé mohou využívat.

Hlavním cílem této diplomové práce je poukázat na příčiny a problémy, které klienty přivedly do azylového domu, ale také na tom, jak se s těmito problémy vypořádat. Dále mě také bude zajímat, proč vlastně klienti přišli do Azylového domu, jaká je jejich míra zapojení ke spolupráci, jak jsou motivováni k tomu, aby řešili svoji životní situaci.

Cíl práce bude zpracován jako empirická studie kvalitativního typu pozorování a rozhovory. Respondenty budou klienti Azylového zařízení. K dispozici budou individuální plány klientů a také bude uskutečněn rozhovor se sociální pracovníci azylového domu.

V praktické části jsem se rozhodla, že se zaměřím na klienty, kteří převážně využívají služby azylového domu, nicméně setkala jsem se také s klienty, kteří z různých důvodů využívají jenom služby noclehárny. Jako metodu jsem zvolila metodu kazuistiky, která je tedy metodou kvalitativní, tato metoda mně přijde jako maximálně vhodná.

1 CHARAKTERISTIKA A HISTORIE BEZDOMOVECTVÍ

V této první kapitole diplomové práce se budu věnovat problematice a charakteristice bezdomovectví obecně a také se zaměřím i na jeho historický vývoj. Také se blíže zaměřím na biblický a křesťanský pohled na bezdomovectví, dále se budu věnovat této problematice v historii, zmíním i středověk a dotknu se i současnosti. Nicméně pozornost také zaměřím na legislativu, problematiku bezdomovectví v České republice a v Evropské unii.

Na začátek si dovoluji uvést slova známého autora Hradeckého (Sborník z konference, MPSV, 2015, s. 9): „Bezdomovství je složitý mnohorozměrný společenský problém, na jehož vzniku a vývoji se podílí mnoho faktorů. Okamžité jednoduché řešení bezdomovství neexistuje, dosud žádný stát je nevyřešil. Přesto, anebo právě proto nelze otázku zanedbat“.

Jak již zaznělo bezdomovectví je aktuální společenský problém, mohu například uvést, že v soudobé společnosti se jedná o určitý fenomén, je celá řada lidí, kteří jsou postiženi tímto fenoménem, ale také další významná skupina, která je na hraně chudoby a reálně této skupině hrozí, že se mohou stát osobami, které nebudou schopni si zajistit bydlení, což považují za jednu ze základních podmínek k tomu, aby člověk mohl důstojným způsobem žít ve společnosti.

1.1 Problematika a charakteristika bezdomovectví

Poměrně často se traduje (říká se), že v minulém režimu u nás bezdomovci neexistovali, to ovšem není zdaleka pravdou, oni byli, ale spíše se nehodilo, aby se o tom mluvilo. Nicméně mohu konstatovat, že tehdy byli bezdomovci zejména lidé, kteří v minulosti prožili rozpad manželství, dále také mladí lidé, kteří byli propuštěni z ústavní výchovy. Ovšem situace ve společnosti byla taková, že tehdejší režim si absolutně nechtěl připustit, že by existoval někdo, kdo bydlí na ulici, v takovém případě tito lidé často žili na ubytovnách. Nicméně po roce 1989 byla situace taková, že v tehdejší době krachovala celá řada podniků, a tak se tyto podniky také zbavovaly svých ubytoven. V tomto konečném důsledku tak vyšel najevo právě problém bezdomovectví. Setkali jsme se tak s problémem sociální exkluze, který sám o sobě je dosti komplikovaný, právě sociální exkluze měla velký vliv na celou společnost. (Průdková, Novotný, 2008, s. 7 – 9).

Na druhou stranu se setkáváme s tím, že společnost často vnímá bezdomovectví jako faktor, který je může ohrožovat. S problematikou bezdomovectví je totiž také spojitost se

zvýšenou kriminalitou, dále také celou řadou onemocnění, ale také s určitým rizikem ataku. Čili společnost i v dnešní době řeší, jakým způsobem lze vyjít s touto skupinou obyvatel, nicméně společnost jako celek si již zvykla na to, že bezdomovectví je součástí života společnosti. (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 11).

Ovšem musíme také zdůraznit, že sociální exkluze jako taková se netýká jenom společnosti, ale také i sociálně exkludovaných osob. V konečném důsledku tak můžeme sledovat, že je zde velké množství problémů, které opravdu zasahují do všech oblastí života člověka. V zásadě platí, že každý bezdomovec si sebou nese svoje příčiny, ale má také odlišné problémy a tím pádem také i jiné následky. (Průdková, Novotný, 2008, s. 7).

V zásadě platí, že mezi skupiny, které jsou ohroženy bezdomovectvím řadíme zejména dlouhodobé nezaměstnané, dále také osoby, které náleží k nějaké etnické minoritě, například migranti. Také platí, že bezdomovectvím jsou více ohroženi zejména muži, mladí lidé, dále ale také lidé ve starším věku či ve středních letech. Nakonec tak můžeme konstatovat, že z každého člověka se může stát bezdomovec. (Schwarzová, 2005, s. 316).

V této kapitole se také budu věnovat i samotnému vymezení pojmu bezdomovectví, těchto vymezení či definic je pochopitelně celá řada, uvedu tedy několik. Kupříkladu Hradecký a Hradecká (1996, s. 27) definují bezdomovce jako osoby, které jsou vyřazené a nepřijatelně vykloubené, zpravidla jsou také nechtění, vyloučení a zranění. Tyto osoby žijí sem a tam, často připomínají takový tkalcovský člunek, který se ale pohybuje mezi ulicí, nádražím a ubytovnou, zároveň jsou také často na útěku a jsou zadržovány. Tito lidé také často připomínají takový ping pong, kdy jsou posílány z jednoho nádraží do druhého, z jedné sociální organizace do druhé, ale také jsou vytlačovány z jednoho veřejného prostranství do druhého.

Další autoři Marek a kol. (2012) definují bezdomovce legislativním způsobem, v tomto pojetí je tedy bezdomovec osoba bez přístřeší. Nicméně zde platí také to, že se může jednat o osobu bez státní příslušnosti, jelikož legislativně mají všechny osoby nějaký pobyt, bezdomovci ho mají zpravidla na úřadě. Hradecký a kol. (2007) pro změnu upozorňuje, že vlastně neexistuje žádná všeobecně uznávaná definice pojmu bezdomovec, nicméně zde si můžeme všimnout toho, že toto v obecné rovině zkrátka platí u všech společenskovedních oborů. Další autor Vágnerová (2008, s. 748) uvádí, že bezdomovectví z psychosociálního hlediska považuje za komplexní kategorii, zkrátka nejedná se v této rovině jenom o osoby, které nemají bydlení, tyto osoby mají také specifický způsob svého života. Setkáváme se

také s tím, že tato definice často souvisí s nějakou životní situací, z čehož dále ale také plynou formy bezdomovectví.

V domácí odborné literatuře se většina odborníků shoduje na tom, že bezdomovci jsou často nepřizpůsobivý občané, často pocházejí ze sociálně znevýhodněného prostředí a zároveň nemají žádné přístřeší. V české společnosti se často setkáváme také s tím, že slovo bezdomovec je vnímáno jako hanlivé. Nicméně Marek a kol. (2012) uvádí, že sami bezdomovci nemají rádi, když se oni nazývají tímto slovem. Proto se považuje za vhodné, když se používá spíše označení, které je neutrální – osoby bez trvalého zázemí. Jedná se tedy o lidi, kteří nemají nějaké sociální zázemí. Nicméně my považujeme slova bezdomovec a osoba bez domova za to stejné, tedy ve významové rovině.

Fenomén bezdomovectví můžeme chápat jako jev, který je sociální neboli také společenský, co je ovšem velmi podstatné, je to, že bezdomovectví se v lidské společnosti vyskytuje již od jejího prvopočátku. V tomto případě také můžeme mluvit o syndromu sociálního selhání. Podstata tohoto selhání je v tom, že jedinec, který je bezdomovec, tak není schopen zvládat standardní požadavky, které na něj klade společnost. Tímto způsobem také můžeme popsat podstatu fenoménu bezdomovectví. Na jedné straně je tedy charakteristická tím, že tento člověk není schopen zvládat požadavky společnosti, ale můžeme se setkat také s tím, že daný člověk si zkrátka bezdomovectví vybere jako dobrovolný způsob života. Takový člověk se zkrátka rozhodne žít na okraji společnosti, nechce se ztotožnit s principy, na kterých funguje daná společnost, ani nechce akceptovat její pravidla. S tímto způsobem se často setkáváme ve společnosti, která hlásí především úspěch v podobě mládí, zdraví, perfektního vzhledu. Bezdomovci těmto požadavkům zkrátka neodpovídají. (Cveček, 2007).

V laické společnosti se často setkáme s tím, že bezdomovci jsou lidé, kteří nemají své přístřeší, svůj domov. Nicméně je nutné podotknout, že tento jev musíme vnímat v komplexní rovině. V praktické rovině se totiž jedná především o ztrátu tolik potřebného zázemí, dále také lidé bez přístřeší nemají často fungující rodinné zázemí. S tím souvisí to, že zkrátka nemají základní atributy k tomu, aby mohli vést plnohodnotný způsob života ve společnosti, v podstatě se jedná o lidi, kteří prožívají naplno status sociálního vyloučení. Právě toto sociální vyloučení představuje mnoho negativních faktorů, zejména se jedná o celkový rozpad všech mezilidských vztahů, dále tito lidé přijdou o tolik potřebné sociální kontakty. Dalším problémem je pochopitelně také ztráta zaměstnání, s tím je také spojena neschopnost se ekonomicky uživit, dalším problémem je také chudoba. Tito lidé jsou tak

často závislí na podpoře různých charitativních organizací, také mají jiné závislosti, často utíkají k alkoholu. Tito lidé také snižují svoji vlastní lidskou důstojnost tím, že inklinují k žebrání, setkáme se také s tím, že prohledávají odpadky, ale také mají sklon ke kriminalitě. V konečném důsledku mají určitou společenskou stigmatizaci, způsob jejich života totiž dráždí majoritní společnost. (Vágnerová, 2007).

V konečném důsledku je tak bezdomovectví společenský jev, s kterým se můžeme setkat ve všech zemích světa. Nicméně všude má tento jev společné atributy. Zejména se jedná o to, že tito lidé se chovají tak, že zkrátka přijdou o svoje zázemí, životní jistoty. To vše je důsledkem sociálního vyloučení, jedná se tedy o fenomén dnešní doby. Toto právě způsobuje sociálním pracovníkům celou řadu vrásek, nicméně toto platí i pro decentralizované orgány státní správy, zejména tedy o obce a města, která se poté potýkají s tímto fenoménem, navíc tento fenomén způsobuje i rozdílné emoce u majoritní společnosti. (Průdková, 2008).

Ovšem zkoumat tento společenský jev, je velmi obtížné, je to totiž poměrně složitá problematika, která působí na společnost jako celek, nikdy se totiž nejedná o izolovanou problematiku. Bezdomovectví tak zasahuje do mnoha sfér společnosti, navíc zde platí, že každý bezdomovec je originální, zkrátka jeho příběh je osobitý. (Průdková, 2008).

Na druhou stranu ale také platí, že bezdomovectví není problémem jenom v ekonomické či sociální rovině. Lidé bez přístřeší totiž nejsou na ulici jenom proto, že se dostali do ekonomických problémů a jsou chudí, skutečnou podstatu tohoto problému musíme hledat především v psychosociální oblasti. Právě sociální pracovníci, kteří se věnují lidem bez přístřeší si musí uvědomit, že i tohoto člověka je nutno brát vážně, že potřebuje, aby mu projevíli úctu a respekt. Musí ho brát vážně, především respektovat jeho jedinečnost i autonomii, ale také platí to, že se musí stanovit pravidla, aby nedocházelo jenom k zneužívání takto pojatých sociálních služeb. (Martínek, 2008).

Než začnu bližším způsobem charakterizovat bezdomovectví, tak je vhodné uvést, že na samé dno společnosti se v zásadě může dostat každý její člen, v tomto případě je jedno, zdali pochází z úplné či rozvrácené rodiny. Nicméně jsou určité skupiny obyvatelstva, z kterých se rekrutují bezdomovci ve zvýšené míře. V tomto případě hovoříme obecně o lidech, kteří mají problém v tom, že se nedokážou adaptovat do společnosti. V tomto pohledu se jedná o lidi, kteří jsou dlouhodobě nezaměstnaní, dále ti, kteří jsou propuštěni z výkonu trestu, ale také mladí lidé, kteří opouštějí dětské domovy, dále také osoby jenom

se základním vzděláním, drogově závislí, alkoholici, do ohrožené skupiny také můžeme zařadit příslušníky minorit.

Novodobý koncept řešení sociálního vyloučení byl poprvé uveden již v sedmdesátých letech minulého století ve Francii. Byl tehdy použit pro specifickou situaci určitých skupin obyvatelstva, které žily na okraji společnosti. Tito lidé také byli zcela odříznutí od přístupu na trh práce a v podstatě byli odkázáni jenom na sociální systém tehdejší společnosti. V zásadě existují tři možné pohledy na problematiku sociálního vyloučení.

Redistribuční pohled klade důraz na sociální vlivy, které jsou spouštěčem – zejména se poukazuje na nerovnost ve společnosti, tento koncept se zaměřuje na problematiku chudoby ve společnosti.

Etický pohled zdůrazňuje zejména kriminální chování a morální úpadek celé části obyvatelstva, ale také obyvatel určitých městských částí, které se ocitly právě v rovině sociálního vyloučení.

Integrační – v tomto případě chápeme problematiku sociálního vyloučení, jejímž problémem je hlavně vyloučení z pracovního trhu. (www.epolis.cz, 2020).

Nicméně v praktické rovině také platí, že sociálně vyloučení lidé jsou ve velké části případů také odříznuti od všech druhů sociálních služeb, nemají také přístup na trh práce. Mají problém v tom, že nemají ani přístup k pravidelné lékařské péči, další situace je patrná v tom, že nemají ani přístup ke vzdělání. Toto je určité shrnutí toho, co všechno představuje sociální vyloučení. Tito lidé také mají nepříznivý zdravotní stav, to platí jak pro fyzickou stránku, tak ale také pro jejich psychickou stránku, obě stránky jsou narušeny, což způsobuje další problémy, které se postupně řetězí. Jejich životní stav bychom mohli charakterizovat tak, že zažívají emoce bezmocnosti, často vnímají také méněcennost, jejich psychika je narušena celou řadou úzkostných stavů. I z tohoto důvodu u nich pozorujeme, že jsou zvyklí spíše žít přítomností, což je vzhledem k jejich stavu pochopitelné. Tito lidé zpravidla neví, kde budou zítra spát, co vlastně budou jíst, neví, zdali budou schopni se schovat před deštěm či mrazem. V takové situaci je pro ně velmi složité, aby si vytvářeli nějaké vize či plány do své vlastní budoucnosti. Ve společnosti je také celá řada předsudků, z toho pramení také to, že jsou často majoritní společností přehlíženi, z tohoto důvodu ztrácejí svoje sociální zázemí, často také nemají nějakou reálnou představu o tom, co se děje ve společnosti. V konečném důsledku u nich dochází k tomu, že se u nich spustí psychické obranné mechanismy, ty spočívají v tom, že nemají potřebu sebeúcty, pává

proto často lžou či dokreslují realitu, to je také majoritní společností vnímáno negativním způsobem, vznikají tak u majoritní společnosti další předsudky. (Fistr, 2008).

Toto sociální vyloučení má svou definici, která je jak vyjádřená jak v užším směru, tak i v širším směru. Dle užší definice se jedná o lidi, kteří jsou sociálně vyloučení z důvodů, které nemohou oni sami ovlivňovat ani kontrolovat. Tito lidé se tak nemohou podílet na běžných činnostech, které vykonávají ostatní občané, často o to usilují, ale nedaří se jim to. Dle širší definice se jedná o to, že sociálním vyloučením se rozumí především nepřiznání základních občanských a sociálních práv, těmto lidem jsou tyto práva odmítána. Tito lidé se také nemohou podílet na chodu společnosti, nemají tak dostatečný přístup k politickému a zákonnému systému, který jim garantuje určité uplatnění ve společnosti. (Mareš, 2006).

1.2 Biblický pohled na bezdomovectví, středověk a současnost

Dle dostupné a odborné literatury můžeme sdělit, že solidarita s chudými vrstvami obyvatelstva, je v historii spojována zejména s náboženstvím, v našem případě často katolickým, právě tyto instituce věnovali také nějakou péči těmto skupinám, v tomto úhlu pohledu tak je jasné, že právě křesťanství určilo do jisté míry míru solidarity ve společnosti, což přetrvává dodnes. V historii se také setkáváme s problematikou sociálního vyloučení, což byl tehdy jeden z nástrojů trestu. Platilo totiž, že takto vyloučená osoba nebyla nikde přijata, zkrátka všude byla cizincem. Tyto příklady vyloučení také nalezneme i v biblickém příběhu Kaina a jeho bratrovraždy. (Průdková, 2008).

V těchto biblických dobách byli za potřebné totiž považováni lidé, kteří byli postiženi chudobou. Takto pojatá chudoba se vyznačovala tím, že lidé měli nouzi, žebrali, byli také utrápení, poníženi, to vše doplňovala nedostatečná ochrana, bezpráví, nepřítomnost respektu, ale také fakt, že tito lidé byli odkázáni na pomoc těch druhých. (Průdková, 2008).

V odborné literatuře také najdeme zajímavou zmínku o tom, že již ve středověku pluly takzvané lodě bláznů, na nich byli právě umístěni a izolováni lidé, kteří již tehdy byli nepřizpůsobiví a v celé oblasti se také nenašel jediný přístav, který by tuto loď přijal. V tehdejší společnosti to bylo tak, že zhruba od patnáctého století začal stoupat počet obyvatel, což ale znamenalo, že klesala životní úroveň těch nejchudších lidí. Zde již můžeme také pozorovat, že tehdejší šlechta začala poskytovat bydlení pro bezzemky, ti pro

ni za to pracovali, jelikož bydlení bylo nutné proto, aby získali práci jako zdroj obživy. (Tomeš, 2010).

Bezdomovectví tak jak ho vidíme dnes, se začalo historicky utvářet již na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Bylo to v souvislosti se změnami v tehdejší společnosti, máme tak na mysli zejména rozvoj průmyslové revoluce, s tím také spojený další společenský úkaz – lidé se začali z venkova stěhovat do měst. Docházelo tak k velké migraci chudých venkovských obyvatel do měst. V těchto městech začaly vznikat dělnické a chudinské městské části, tím se také zvýšil počet obyvatel, které žily jenom na ulici. O tyto chudé obyvatele se tehdy starala zejména církev, ale také další organizace. Zajímavé také je, že činnost těchto organizací byla řízená, ale také byla vedena na dobrovolné úrovni, navíc byla silně motivována právě křesťanstvím. (Keller, 2013).

Jak, ale ve středověku, tak i v současnosti péče o potřebné lidi v nouzi a lidi bez domova je z větší míry ovlivňována křesťanstvím. Pávě křesťanství i nadále zůstává jedním z hlavních hybných motorů, je neustálou motivací k pomoci chudým, potřebným a trpícím lidem, včetně bezdomovců. Církev a další neziskové organizace věnující se lidem bez domova již řádu let nabízejí a zároveň zprostředkovávají těmto lidem včasnou a účinnou pomoc ne jenom materiální a psychologickou (duševní), ale také i spirituální (duchovní) péči (pastorace, bohoslužby, osobní rozhovory atd...), což je významné a nesmírně důležité i s ohledem na samotnou podstatu člověka. Právě mnohdy i díky tomu v životě bezdomovce může dojít ke změně, opouštění začarovaného kruhu života bez domova a také zároveň odstartování nového začátku života v blízkosti s Bohem na základě živé viry v oběť Pana Ježíše Krista. To vše se ale děje na základě dobrovolnosti, nikoli donucením nebo nátlakem. (Sborník z konference, 2004, s. 23, 30).

V tomto směru se vyjadřuje i předseda sdružení azylových domů Petr Janoušek na konferenci pod názvem „Křesťan a bezdomovectví“, která proběhla v roce 2004 přímo na Cyrilometodějské Teologické Fakultě (CMTF) University Palackého v Olomouci k tématu: „Péče o bezdomovce v České republice z pohledu křesťanství“: (Sborník z konference, 2004, s. 24): „Posláním našich projektů je především pomoci trpícímu člověku. Uvědomujeme si však, že materiální pomoc bez proměny srdce člověka neznamená příliš mnoho. Pomáháme lidem z ulice zpět do společnosti, můžeme je obléci, nakrmit, napojit, potěšit a povzbudit, ale pokud se osobně nesetkají s Kristem a neodevzdají mu svůj život, je naše pomoc jen velmi dočasná“. K takové proměně nelze člověka přinutit, je to velký Boží zázrak – stejně jako stvoření nového člověka.“

Sborník obsahuje mimo jiné i zajímavý pohled jednoho z řečníků ThLic. Doležela, vyučující na VOŠ CARITAS v Olomouci, který upozorňuje na jeden důležitý fakt, a to že v práci s lidmi bez domova vedle ostatní sociální služby své specifické místo mají i církevní sociální služby (např. charity, diakonie apod.), také odpovídá na otázku, co tyto služby nabízejí specifického na rozdíl od ostatních služeb pro lidi bez domova nebo dokonce i na otázku jaký je vztah křesťanské víry a sociální práce. Konstatuje, že tyto služby nabízejí mimo jiné navíc i tak důležitý spirituální (duchovní) rozměr pomoci potřebným. Také ve svém projevu poukazuje na existující strukturální analogie mezi sociální prací a teologií (ve smyslu podobnosti, příbuznost, to že, dvě odlišné skutečnosti se dějí podobně, nejsou analogické, ale probíhají analogicky). Dle jeho slov společným zájmem sociální práce a teologie v kontextu sociální práce s osobami bez přístřeší je **být ve službách plného a kvalitního života** právě v situaci sociální exkluze, kterou bezdomovectví způsobuje. Na tomto místě uvádí i slova Ježíše v evangeliu od Jana, který říká: „Já jsem přišel, aby měli život a měli ho v hojnosti (v plnosti JD)“. (Bible, Jan 10:10). (Sborník z konference, 2004, s. 17).

Dále sborník obsahuje projevy různých řečníků v duchu povzbuzení, také sdělení výsledků s již odvedenou prací, dále řádu zkušenosti a zajímavé podněty, ale také i plány do budoucna a otazníky k rozjímání a zamyšlení se, zároveň uvědomování si potřeb těchto lidí bez domova, ale také nové možnosti a výzvy, které přináší budoucnost. V stranou nezůstaly ani problémy a úskalí, které s sebou přináší táto nelehká a mnohdy i nejednoduchá práce, která je hlavně pojata jako obětavou službu Bohu (vyjádřená formou (jakou) pomoci potřebným a trpícím) vykonávaná s láskou a soucitem k trpícím a potřebným lidem bez domova.

1.3 Historie bezdomovectví v Českých zemích (ČR)

Co se týká legislativy, tak můžeme uvést, že první zmínku najdeme již v roce 1862, konkrétně se jednalo o Říšský obecní zákon, v něm totiž platilo, že v každém katastru obce musí být zapsána nejen každá nemovitost, ale bylo zde uvedeno také ustanovení, že každý člověk musí mít nějakou svou domovskou obec, ta je také povinna se o své chudé obyvatele náležitým způsobem postarat. (Keller, 2013).

Jako zlomový rok můžeme uvést rok 1948, tehdejší totalitní režim, který byl ustanoven měl své hluboké ideologické pozadí. Z tohoto důvodu také zrušil všechny charitativní organizace, jelikož v tehdejší společnosti došlo k tomu, že se chudoba tabuizovala

tento režim nebyl ochoten připustit, že existuje chudoba a bezdomovectví a legislativně také ukotvil povinnost pracovat, to znamená, že každý člověk musel pracovat. (Keller, 2013).

V tehdejší společnosti také platilo, že pokud se objevil někdo, kdo nepracoval, tak byl označen za příživníka, bylo také úplně jedno, jaké důvody ho k tomu vedly. Zkrátka odmítal se zapojit do pracovního procesu, tak byl příživník. Takový občan, tedy příživník se tak vystavoval poměrně značnému riziku. Mohl být totiž odsouzen k trestu odnětí svobody. Ve společnosti tak docházelo k tomu, že se musely umělým způsobem vytvářet pracovní místa, vznikala tak vlastně umělá zaměstnanost. Aby tito lidé také měli kde bydlet, tak podniky měly také svoje ubytovny. Právě tyto ubytovny tak byly místem, kde žili lidé, kteří neměli rodinné zázemí, nebo se sami odtrhli od své původní rodiny, zkrachovalo jim manželství apod. (Keller, 2010).

Nicméně ale nakonec přišel rok 1989, následovaly další roky, kdy se změnila celá společnost. V tomto období se také znovu vynořil problém bezdomovectví v České republice. Netrvalo dlouho a bylo jasné, že právě bezdomovectví je společensky velmi aktuálním problémem. Ukázalo se tak, že prvními bezdomovci byli především lidé, kteří v komunismu byli právě umělým způsobem zaměstnáni a také jim byla poskytnuta výše uvedená ubytovna. Docházelo v tehdejší období také k tomu, že jsme se po dlouhé době setkali s nezaměstnaností, firmy museli propouštět, často se ale jednalo o nekvalifikované zaměstnance. Ti všichni byli silně ohroženi právě fenoménem bezdomovectví. Docházelo také k privatizaci, rušily se ubytovny a tito lidé zkrátka najednou neměli kde bydlet, tak často skončili takzvaně na ulici. (Marek, 2012).

Ovšem na ulici skončily i další skupiny obyvatelstva. Zejména se jednalo o občany, kteří byli propuštěni z výkonu trestu – zejména se jednalo o lidi, na které se vztahovala prezidentská amnestie. Další ohroženou skupinou ale byli také lidé, kteří byli propuštěni z psychiatrických léčení. Zde také můžeme konstatovat, že někdo považuje bezdomovectví jako výsledek kapitalizmu, ale jiní lidé ho považují za důsledek socialismu, můžeme říci, že obě skupiny mají určitou pravdu. (Marek, 2012).

Další problém devadesátých let spatřujeme v tom, že se změnily poměry na trhu s bydlením, již se nesledovala takzvaná sociální funkce. V tomto období se také setkáváme s tím, že problém bezdomovectví byl ze strany státu ponechán v řešení jenom církevním organizacím, následně také se zapojil neziskový sektor. Nicméně pro oba typy organizací

platilo, že tehdy byly závislé především na dobrovolných občanech a také sponzorství. (Keller, 2013).

Již tehdy se naplno projevilo, že je nezbytné tyto organizace podporovat, hlavně potřebovaly podporu ze strany státu a veřejné správy. V tomto kontextu začínáme sledovat, že se objevila nutnost propracovanější a širší spolupráce mezi státem a dalšími organizacemi na řešení problematiky bezdomovectví. (Keller, 2013).

V novodobé historii z průzkumu MPSV v České republice jasně plyne, že v obecné rovně je v majoritní společnosti české populace považováno bezdomovectví za silně negativní společenský jev, nicméně jenom málo občanů je schopno si uvědomit, že mezi těmito bezdomovci je jenom malá část, která si tento životní úděl zvolila na dobrovolném způsobu. Je jenom menší část, která si svobodně rozhodla k tomu, že bude bezdomovcem a pokládá to za svůj životní styl, se kterým je spokojena. Zde totiž platí to, že většina těchto bezdomovců se ocitli bez domova proto, že se nedobrovolným způsobem ocitají v takové životní situaci. Jistě, je zde i určitá míra jejich vlastního přičinění, tito lidé také nemají často příliš šancí na to, aby se byli schopni bránit vlastními silami. Proto, pokud chceme hledat řešení bezdomovectví, tak musíme znát především všechny příčiny a souvislosti, které k tomuto fenoménu náleží. (MPSV, 2019).

V roce 2015 proběhl průzkum pomocí kvantitativní metody, tedy formou dotazníků, v tomto výzkumu bylo zjištěné, že tehdy se na území České republiky vyskytovalo asi třicet tisíc lidí bez domova, nicméně jednalo se jenom o takzvané evidované lidi, právě proto tehdy neoficiální čísla hovořili o počtu sto šestnáct tisíc lidí, kteří jsou bez domova. Je tomu tak i přesto, že dle současné platné legislativy v podstatě bezdomovectví neexistuje. Je tomu tak proto, že každý občan České republiky, který je zletilý a svéprávný musí mít ve svém občanském průkazu potvrzen trvalý pobyt. Nicméně praxe je taková, že i když je uvedena v dokladech adresa trvalého pobytu, tak to ještě neznamená, že tento člověk na této adrese skutečně bydlí, vše je založeno jenom na evidenční praxi úřadů. Často se tak stává, že tito lidé mají hlášen trvalý pobyt jenom na obecních úřadech.

V případě lidí bez domova je celá situace ještě komplikovanější v tom, že pokud se nezdržují v místě svého trvalého pobytu, tak zkrátka přicházejí o možnost, aby dostali nějaké zákonné finanční nároky, jelikož tato pomoc je vázána na to, že se daný žadatel musí zdržovat v místě svého trvalého pobytu. Je zde ale také další problematická situace, ta nastává tehdy, pokud člověk bez domova ztratí svoje platné doklady a není schopen si z rozličných důvodů pořídit nové. (Ondrák, 2007).

Pochopitelně, že existuje pomoc, jak tyto lidi dostat z tohoto začarovaného kruhu, tato pomoc spočívá zejména u neziskových organizací, tyto organizace totiž poskytují v České republice sociální služby, které jsou ustanoveny v legislativní normě, jedná se o Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. (Ondrák, 2007).

Tyto neziskové organizace tak provozují zejména různé noclehárny, dále také ubytovny, ale také azylové domy pro muže, ženy, pro matky s dětmi, setkáváme se s tím, že provozují také azylové domy pro rodiny s dětmi. (Hradecký, 2006).

Je také zajímavé, že za člověka bez domova byl ještě před dvaceti lety také považován člověk, který žil někde na ubytovně či ubikaci. Dále také prožíval svůj život bez sociálního kontaktu s rodinou a příbuznými, ovšem takový člověk i tak měl střechu nad hlavou a měl se kam vracet, zkrátka měl nějaký domov. Ovšem u těchto lidí bylo zvýšené riziko toho, že o tuto ubytovnu přijde, nebude mít již svou základní životní jistotu, ale také přijde o své soukromí. (Hradecký, 2006).

Po roce 1989 došlo k tomu, že se k nám vrátil fenomén bezdomovectví, s tím souvisí celá řada okolností, které k tomuto vedly, jedná se o tyto:

Především došlo ke zrušení všeobecné pracovní povinnosti, byl také zrušen trest odnětí svobody za příživnictví, již tedy nebylo trestné nepracovat. Řada lidí byla propuštěna ze svého zaměstnání pro nadbytečnost, celá řada podniků zanikla, či byla prodána. S tím souvisí také to, že jak zanikaly podniky, tak pochopitelně také zanikaly i jejich ubytovny. V roce 1990 došlo k rozsáhlé prezidentské amnestii, tehdy bylo propuštěno asi šestnáct tisíc vězňů, kteří měli velmi nízkou úroveň společenské integrace, společnost na druhé straně nebyla ani připravena na tuto integraci.

Každý člověk, který přijde o své vlastní zázemí, tak to pro něj také znamená ztrátu domova. Je totiž platné, že pokud má člověk svoje zázemí, tak má místo, kam se může vracet, s tím je spojen také pocit bezpečí, ochrany a podpory, především se ale jedná o místo, ke kterému mám pozitivní emoce, dále zde máme lidi, kteří jsou nám blízcí, máme i k nim emoční vazbu, to vše dohromady vytváří domov. Pokud o to přijde v důsledků bezdomovectví člověk na nedobrovolné bázi, tak by mu měla společnost podat pomocnou ruku v tom, aby svůj domov znovu našel. (Průdková, 2008).

Na našem území se ale bezdomovci nezdržují jenom ve velkých městech, setkáme se i s těmi, kteří raději svůj život tráví v lesích či lesoparcích, dále také s těmi, kteří žijí v nějakých opuštěných boudách, další například žijí pod mostem, ale jsou i tací, kteří se zcela straní lidské společnosti a přežívají zcela mimo civilizaci. (Barták, 2004).

Platí také to, že tito lidé často jsou nemocní jak fyzicky, tak zejména mají i psychickou poruchu, často se proto stává, že tito lidé bez domova jsou fyzickým způsobem napadeni, často se setkávají s agresivním jednáním, stávají se tak oběťmi trestných činů ze strany xenofobních jedinců, ale také celých skupin. (Barták, 2004).

Je také zajímavé, že je jenom málo občanů, kteří jsou ochotni v takové situaci zasáhnout, případně tomuto člověku pomoci, je tomu tak proto, že majoritní společnosti připadá, že každý bezdomovec si za tuto situaci může vlastně sám, tak proč by se mu mělo pomáhat. (Barták, 2004).

1.4 Bezdomovectví v Evropské unii

Když se chceme zaměřit na problematiku bezdomovectví v Evropské unii, tak musíme uvést zejména termín evropská sociální politika, v tomto kontextu se nám také vybaví Bílá kniha, která formuluje priority členských zemí Evropské unie v sociální oblasti, právě tento dokument je klíčový pro zajištění společenské integrace všech sociálních skupin. (Průdková, 2008).

I když sledujeme ze strany orgánů Evropské unie snahu, tak přeci jenom integrace těchto společenských vrstev se nepodařila v podstatě žádnému státu Evropské unie. Z toho tedy plyne, že každý člověk, který se ocitne na ulici bez domova je novou a naléhavou připomínkou, že orgány Evropské unie nemají integraci zdaleka hotovou, ale jedná se o proces, který půjde dále. (Rubin, 2011).

V odborné literatuře jsme se dočetli, že například v zemích Evropské unie v roce 2007 žily asi čtyři miliony lidí bez domova. V tomto kontextu také chceme zmínit, že nejsilnější organizací, která se právě věnuje problematice lidí žijících na ulici patří Evropské federace národních organizací pracujících s bezdomovci pod názvem Feantsa, tato organizace byla založena již v roce 1989 a sídlí v belgickém Bruselu. Tato mezinárodní organizace má pod sebou asi stovku různých nevládních organizací, které se právě zabývají problematikou lidí bez domova. Pokládáme za vhodné, abychom zmínili hlavní cíl této organizace. Ten spočívá v tom, aby byly těmto lidem poskytovány kvalitní služby, dále se tato organizace snaží o ovlivňování sociální politiky ve všech evropských zemích. (Hradecký, 2007).

I zde ale platí to, že všichni, kteří pracují v těchto nestátních neziskových organizacích, tak ale musí jednat a myslet ekonomicky. Je zde tedy definována potřeba cílevědomé práce, výsledky práce těchto organizací také musí být veřejně přístupné. (Brack, Geiser, 2003).

Je nutné také připomenout, že součástí této organizace je také Evropská observatoř pro bezdomovce, právě tato organizace vytvořila evropskou typologii Ethos, která se využívá ve všech členských státech Evropské unie. (Hradecký, 2007).

Právě organizace Feantsa předkládá každým rokem svoji Národní zprávu o bezdomovectví, tato zpráva především mapuje celkovou problematiku bezdomovectví, ale také způsoby řešení tohoto sociálního problému na úrovni každého členského státu. Tuto zprávu pochopitelně také vypracovává Česká republika, která je členskou zemí Feantsa od roku 2005. (Hradecký, 2007).

V evropském prostoru také existuje Evropská síť sdružení, které bojuje proti chudobě a sociálnímu vyloučení, tato organizace má název EAPAN, tato organizace pracuje ve všech členských zemích Evropské unie. Primárním cílem této společnosti je to, aby se mohlo umožnit lidem v nouzi a lidem, kteří se ocitají v sociálním vyloučení, aby uplatňovali svoje práva, ale také svoji odpovědnost. Nicméně můžeme také uvést, že určité organizace fungují také ve Spojených státech amerických. Zejména se jedná o United States Interagency Council on Homelessness, tato americká organizace funguje v deseti lokalitách Spojených států. V tomto prostoru také pracuje National Alliance to end Homelessness. Primárním cílem obou společností je především preventivní práce a eliminace bezdomovectví. (Průdková, 2008).

2 FORMY, TYPY A PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ

V této kapitole se budu věnovat základním formám bezdomovectví a také popíšu typologii ETHOS. Dále poukážu na různorodé příčiny bezdomovectví a popíšu příčiny bezdomovectví u mužů a u žen.

2.1 Formy bezdomovectví

V odborné literatuře rozlišujeme tři základní formy bezdomovectví, nicméně by bylo chybou považovat toto rozlišení za zcela pevně dané, i zde totiž platí to, co jsme již uvedli, tedy že každý člověk bez domova má svůj příběh, každý je individuální a také platí to, že může vykazovat známky více než jen jedné formy bezdomovectví. (Hradecký, Hradecká, 1996).

ZJEVNÍ BEZDOMOVCI, tito lidé jsou již patrní na první pohled, zejména se jedná o to, jak vypadají. Setkáme se s tím, že jsou často špinaví, neupraveni, ale také je z nich cítit zápach. Často tito lidé přespávají na ulici, někdy také využívají noclehárny. Tyto osoby také potkáme u toho, jak prohrabují popelnice, často také posedávají a polehávají na lavičkách v centrech měst. Na druhou stranu tito bezdomovci také vyhledávají sociální pomoc, ta je jim často nabízena ze strany neziskových organizací. Proto je také můžeme potkat v okolí těchto neziskových organizací, uvedeme například park v Praze u Hlavního nádraží. (Hradecký, Hradecká, 1996).

SKRYTÍ BEZDOMOVCI. Do této skupiny také patří všechny osoby bez domova, ovšem s tím rozdílem, že tito lidé z rozličných důvodů nevyužívají služeb žádné neziskové organizace. U těchto lidí se setkáme s tím, že často pobývají v nějakých squatech, dále také v lese ve stanu či ve vyřazených dopravních prostředcích. Je ovšem zajímavé, že počet těchto skrytých lidí bez domova je mnohem více, než je tomu u zjevných lidí bez domova. (Hradecký, Hradecká, 1996).

Poslední skupinou jsou **POTENCIONÁLNÍ BEZDOMOVCI**, to jsou osoby, které se mohou v blízké budoucnosti stát skutečnými osobami bez domova. Často se jedná o osoby, které jsou propuštěny z psychiatrických léčeben, dále sem řadíme osoby, které budou propuštěny z výkonu trestu a mladé lidi, kteří odcházejí z ústavní výchovy. Nicméně jsou zde i jiné skupiny, kterým hrozí riziko ztráty domova. Zejména se jedná o lidi, kteří nemají vlastnické bydlení, tedy žijí v nějakém podnájmu, stačí že jejich příjem není v porovnání s nájmem dostatečně vysoký a snadno přijdou o svoje bydlení, v tomto případě stačí ztráta

zaměstnání či pokles příjmu, který nemusí být stabilní. Dále to jsou lidé, kteří nemají řádný vlastnický nájemní titul k bydlení nebo také bydlí přechodně u nějakých přátel. Další skupinou jsou imigranti, kteří často žijí v ubytovnách. (Hradecký, Hradecká, 1996).

2.2 Typologie ETHOS

Již jsme zmínili organizaci FEANTSA, také jsme zmínili, že pod tuto organizaci také spadá Evropská observatoř bezdomovectví, která právě sleduje tento fenomén v jednotlivých zemích Evropské unie. Právě tato Evropská observatoř pro bezdomovectví sestavila ETHOS, což není nic jiného než typologie bezdomovectví. Tato typologie v sobě zahrnuje sedm takzvaných koncepčních kategorií, tyto kategorie doprovázejí fyzické, právní a sociální domény. Toto je nezbytné pro tuto typologii, jelikož jí dávají tolik potřebný rozměr, dle kterého následně můžeme provést typologii bezdomovectví. (Hradecký a kol., 2007).

Jenom pro upřesnění dodávám, že každá ze sedmi jednotlivých koncepčních kategorií sleduje také výklad každé ze tří domén. Tato doména tak vypovídá o tom, zdali osoby mají či nemají bydlení, pokud ano, tak zdali je vůbec vhodné. Následuje právní doména, tou rozumíme nějaký právní nárok na místo, ve kterém daná osoba bydlí. Poslední je právě sociální doména, která nám podává informaci o tom, zdali daná osoba má soukromý a bezpečný prostor, ve kterém si může dále budovat sociální vztahy.

V roce 2015 v Praze proběhla konference o bezdomovectví, kde p. Hradecký který se v České republice fenoménu bezdomovectví věnuje již dlouhá léta prezentuje a seznamuje přítomné hosty s významem typologie (Sborník z konference, MPSV, 2015, s. 9-13): „Typologie ETHOS popisuje životní situace lidí v překérní životní situaci související s absencí domova, s ohrožením ztráty domova, s nevhodnými podmínkami bydlení. Dále umožňuje kvantifikaci problému bezdomovství a nastavení sociálních politik na všech úrovních veřejné správy. Také názorně ukazuje, že bezdomovství nelze pojímat zúženě jen jako situaci „bez přístřeší“, že jsou situace, které vedou ke ztrátě domova. Typologie ETHOS se stala také jedním z podkladů pro národní Koncepti prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020. Umožňuje kvantifikaci v kategoriích, je vhodnou metodikou pro měření bezdomovství na všech úrovních a vhodným podkladem pro sčítání lidí bez domova a bezdomovstvím ohrožených. Je žádoucí, aby tvůrci sociálních politik na všech úrovních pracovali s celou šíří životních situací lidí bez domova

a lidí ohrožených, aby služby nekončily v azylovém domě, aby se předcházelo ztrátám domova“.

Níže je praktické znázornění toho, jak toto rozdělení vypadá:

Obr. 2 Sedm teoretických oblastí bezdomovství

Typologie bezdomovství ETHOS

Typologie ETHOS

Č.	Typologie	Konceptní kategorie	Fyzická doména	Právní doména	Sociální doména
1.		Bez střechy	Žádné obydlí (střecha)	Žádný právní nárok na užívání prostoru (vlastnictví, užívací právo)	Žádný soukromý a bezpečný osobní prostor pro sociální vztahy
2.		Bez domova	Má místo k bydlení, vhodné k obývání	Žádný právní nárok na užívání prostoru (vlastnictví, užívací právo)	Žádný soukromý a bezpečný osobní prostor pro sociální vztahy
3.		Nejisté a nevyhovující bydlení	Má místo k bydlení (nejisté a/nebo nevhodné k obývání)	Žádná jistota užívacího práva	Má prostor pro sociální vztahy
4.		Nevyhovující bydlení a sociální izolace v legálně obývaném obydlí	Nevyhovující bydlení (nezpůsobilé k obývání)	Má právní nárok a/nebo jistotu užívacího práva	Žádný soukromý a bezpečný osobní prostor pro sociální vztahy
5.		Nevyhovující bydlení (jisté užívací právo)	Nevyhovující bydlení (nezpůsobilé k obývání)	Má právní nárok a/nebo jistotu užívacího práva	Má prostor pro sociální vztahy
6.		Nejisté bydlení (vhodné k obývání)	Má místo k bydlení	Žádná jistota užívacího práva ztráta vlastnictví	Má prostor pro sociální vztahy
7.		Sociální izolace v kontextu jistého a vhodného bydlení	Má místo k bydlení	Má právní nárok a/nebo jistotu užívacího práva	Žádný soukromý a bezpečný osobní prostor pro sociální vztahy

 Konsensuální konference
o bezdomovectví v České republice
26. a 27. listopadu 2014

Zdroj: MPSV ČR, 2015, Sborník z konference o bezdomovectví, Praha, [on-line], s. 12.

Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/953091/sbornik_final.pdf/c5cbfee0-8e27-4691-e715-a77d2c12083c

2.3 Příčiny bezdomovectví

Pokud chci pátrat po příčinách bezdomovectví, tedy situační faktory, které mohou za to, že daná osoba ztratí bydlení a svůj domov, tak musím konstatovat, že tyto příčiny jsou mnohdy různorodé, navíc jsou pro každého člověka bez domova značně individuální. Často se v praxi také stává, že je obtížné nalézt skutečně jednu hlavní příčinu, či tu, která je nejčastější. Je tomu tak zejména proto, že ke ztrátě domova se lidé nedostávají jenom kvůli jediné nahodilé události či akutní životní krizi

2.3.1 Teoretické přístupy k bezdomovectví

V tomto kontextu uvádí Giddens (1999), že lidé se na ulici nedostávají jenom proto, že mají za sebou jednu katastrofu, často těchto katastrof zažívají mnohem více.

V takovém případě již ale nemůžeme mluvit jenom o faktorech, které jsou příčinou bezdomovectví, ale spíše o nějakém spouštěči, který v konečném důsledku vede k bezdomovectví, to již ale nejsou příčiny. Zde také platí, že pokud bychom hledali spouštěče a příčiny, tak bychom toho asi moc nenalezli, jelikož jak spouštěče, tak i příčiny se budou vzájemně podporovat, ale budou nám následně také mezi sebou splývat.

V případě příčin bezdomovectví, je spíše vhodné, abychom se zaměřili na takovou problémovou situaci, která je ale vždy propletená, je také ale složitá. Tato situace má často své jádro již v primární rodině, která často nedokázala plnit svoji funkci, dále tato primární rodina také omezovala dítě v jeho sociálním rozvoji. Často se setkáváme s tím, že primární rodina také ohrožovala dítě násilím, setkáváme se s přítomností alkoholismu, dítě se v takové rodině jenom stěží naučí vhodné vzorce chování v problémové situaci, také neumí tyto problémové situace vhodným způsobem řešit.

Dále se setkáváme s tím, že je hodně příkladů, kdy bezdomovectví v podstatě navazuje na to, že daný člověk je propuštěn z výkonu trestu, má také ztracenou možnost bydlení, setká se s tím, že ho jeho rodina odmítne, v konečném důsledku také ztrácí tolik potřebné sociální kontakty, má také složitou situaci na trhu práce, jelikož má skvrnu v podobě záznamu v rejstříku trestů. Dále je tento člověk konfrontován s tím, že mu komplikace také přichází ve formě jenom nízkého vzdělání, ale také může mít nějaká zdravotní omezení.

Další autorka Vágnerová (2004) vidí důvody toho, že vzniká v bezdomovectví, jako velmi složité, často ani nejsou postavené na ekonomických faktorech, či nezaměstnanosti a s tím související chudobě, nicméně uznává, že tyto faktory mají také svůj významný podíl

na tom, že vzniká bezdomovectví. Tato autorka totiž hovoří také o tom, že jsou zde handicapové v oblasti somatické, dále také psychické stránce, ale také i sociální stránce, ve všech těchto oblastech je takový člověk nějakým způsobem omezen či postižen.

Vágnerová (2004) popisuje tyto oblasti příčin:

- **Dysfunkčnost či neexistence primární rodiny**

Zde se setkáváme s tím, že bezdomovci často nepoznali autentickou rodičovskou lásku, rodiče jim také neprojevovali zájem, často byli také ze strany své primární rodiny vystaveni násilí, zneužívání, mohli být také odejmuti z rodiny, tito lidé také opouštěli svoje domovy, utíkali z domova, jejich primární rodina neměla nikdy vhodné bytové podmínky, ale příliš příznivá nebyla ani finanční situace rodiny

- **Rozdílné sociální zkušenosti**

V tomto případě máme na mysli zejména pobyt v nějaké instituci, které mění návyky a chování, klasicky zde můžeme zařadit dětské domovy, psychiatrické léčebny či věznice

- **Absence sociálního zázemí**

Tito lidé často nezaložili svoji vlastní rodinu, také mají za sebou rozvod, nejsou schopni se svou rodinou po rozvodu udržovat přijatelné sociální kontakty

- **Snížené a omezené kompetence**

V tomto případě hovoříme o nějaké vrozené dispozici, ale také získaných problémech, které celkově jsou faktorem, který zvyšuje riziko sociálního selhání – mentální retardace či duševní onemocnění, závislosti na návykových látkách

- **Kumulace různých znevýhodnění**

V tomto pojetí hovoříme o tom, že výše uvedené příčiny se vzájemně kumulují

2.3.2 Konkrétní příčiny vzniku bezdomovectví

V této části diplomové práce se budu nejprve zabývat příčinami objektivními, zde hovořím o takových příčinách, které na daného jedince působí zvenčí, tedy on je nemůže přímo ovlivnit, jsou zaměřeny na individualitu tohoto jedince, většinou se tak děje toto působení ze strany státu. V konkrétní rovině tak **hovoříme** především o politice zaměstnanosti, dále sem **řadíme** také úroveň vzdělanosti, bezpochyby sem **řadíme** také

system zdravotnictví, ale také bytovou politiku, celkovou kriminalitu ve společnosti, sociální politiku, migrační politiku, výzvou je také důchodová politika státu.

V první řadě se nyní budu zabývat nezaměstnaností. V mém případě považují za nezaměstnaného každého občana, který je ale starší patnácti let, další podmínka ale spočívá v tom, že tato osoba aktivním způsobem hledá zaměstnání, dále musí být tento člověk schopen pracovat, ale zkrátka je v takové situaci, že se mu nedaří toto vhodné zaměstnání nalézt. Další problém, který s tím souvisí, je ten, že tento člověk nemá tolik potřebný zdroj příjmů, který by mu stačil k jeho obživě. Další problém ale nastává také v tom, že ztrátou zaměstnání tento člověk ztrácí svoje pracovní návyky. V konečném důsledku mu také hrozí sociální vyloučení, pochopitelně u něj také dochází ke snížení jeho životní úrovně, což se podepisuje i na jeho psychickém stavu, může tak trpět úzkostmi či depresemi. Pokud se takový člověk dostane do této situace a nemá tolik potřebné lidské zázemí – rodinu, opravdové přátele, tak mu kromě hmotné nouze hrozí i ztráta bydlení.

S tím také souvisí celková bytová politika státu. Tu můžeme charakterizovat jako fakt, že stát není povinen zabezpečit bydlení člověku, který o své bydlení přijde. Ve společnosti se tak setkáváme s tím, že je zde přítomna celá řada podvodů. Kupříkladu můžeme jmenovat fiktivní prodeje, ale také fiktivní výměny bytů a domů. Navíc je zde další faktor, kdy potomci se uchylují jak k psychickému, tak i fyzickému týrání svých rodičů, ale i prarodičů, ti jim totiž odkážou svoje bydlení, nicméně se stává, že poté o to své bydlení přijdou a je zde velký problém. Pokud nastane situace, že tyto rodiče či prarodiče si nedokážou v takové situaci poradit, tak se snadno stane, že skončí v tom lepším případě někde na ubytovně, ale také na hlavních nádražích či vybydlených domech. V tomto případě je celková situace horší v tom, že neziskové organizace nemají k dispozici tolik potřebné ubytovací kapacity pro tyto lidi. Chybí tak například projekty domů na půl cesty, komunitní bydlení, ale také například projekt Housing first (Bydlení především). Tyto formy bydlení jsou velmi vhodné právě pro tyto sociálně vyloučené lidi, je to základní forma toho, jak je znovu dostat do společnosti. (Obadalová, 2001).

Nyní se zaměřím na to, jak vypadá vlastně kriminalita v České republice, nejprve začnu jejím rozdělením:

Obecná – tato se dělí dále na násilnou, zejména se jedná o nějaké formy ublížení na zdraví, ale také vraždy. Dále sem řadíme majetkovou kriminalitu, ale také mravnostní, zde se může jednat například o pohlavní zneužívání.

Hospodářská – v tomto případě se jedná hlavně o různé podvody a zpronevěry. Často se také můžeme setkat s tím, že například zaměstnavatel raději zaměstná nějakého člověka z ciziny, které je ochoten pro něj pracovat více hodin, ale za méně financí, navíc se jedná o práci načerno čili nejsou zde povinné zákonné odvody. To je další významný objektivní faktor, který vede k bezdomovectví.

Dalším objektivním faktorem, který je také významný, je migrační politika toho daného státu. Zde se setkáváme s tím, že v dnešní společnosti máme otevřené hranice, díky tomu se na území státu dostávají lidé, kteří často hledají vhodnější podmínky pro život, hledají si především práci, nicméně tito lidé se dostávají do situace, kdy se jim toto nedaří, tak se může snadno stát, že skončí jako bezdomovci. V tomto případě jsme také svědky toho, že mají obtížnější situaci na trhu práce, děje se tak zejména tehdy, kdy do ekonomiky vchází či probíhá recese v ekonomickém cyklu.

Jako poslední objektivní příčinu, kterou chci uvést, patří systém sociálního zabezpečení. Ten je charakterizován jako soubor institucí a opatření, jejichž primárním úkolem je, aby se odstraňovaly nebo také mírnily následky různorodých sociálních událostí. K tomu v tomto systému jsou určeny předem definované nástroje, těmito nástroji máme na mysli hlavně sociální pojištění sociální pomoc a sociální služby.

Sociální pojištění představuje systém, který je především institucionalizovaný, je založen na tom, že každý občan do něj musí povinně odvádět nezbytné finanční prostředky, tyto finanční prostředky jsou primárně určeny k tomu, aby zajišťovali situaci, kdy dojde k sociální události. Tento systém sociálního pojištění je postaven především na principu solidarity ve společnosti. Je nutno uvést, že legislativním opatřením je určena osobní i věcná odpovědnost, dále jsou definovány způsoby správy i redistribuce finančních prostředků z tohoto pojištění. V našem případě sociální pojištění tvoří hlavně pojištění pro případ nezaměstnanosti, dále také nemocenské pojištění a v neposlední řadě také pojištění důchodové. Toto sociální pojištění je financováno z příspěvků státu, dále také zaměstnanců a zaměstnavatelů, ale také osob samostatně výdělečně činných.

Dále zde náleží sociální podpora. V tomto případě hovoříme o systému právních nároků, které mají občané v případě, že se dostanou do předvídatelných sociálních situací, zde platí pravidlo, že vše probíhá bez finanční participace. Tyto dávky jsou financovány ze státního rozpočtu, často se stává, že příjemcem jsou rodiny s dětmi, ale také rodiče, kteří jsou samoživiteli. Tento systém sociální podpory je koncipován tak, aby se lidé neocitli zcela bez pomoci. Často se totiž stává, že občan se dostane do sociální situace, kdy nemá

k dispozici žádné zdroje, navíc tento jedinec není ani schopen pomoci vlastními silami se z této nepříznivé sociální situace dostat. V praxi se hovoří o tom, že člověk se dostal do situace, který se nazývá hmotná nouze.

Co se týká sociální pomoci, tak se jedná o nejstarší formu redistribuce, tato pomoc je také organizována a zajišťována státem, je určena pro osoby, které ale tuto pomoc zcela prokazatelným způsobem potřebují. V praxi se tak jedná o lidi, kteří jsou dlouhodobě nezaměstnané, jsou sociálně dezintegrovaní, ale také zdravotně postižení. Navíc zde platí, že tento systém je silně individualizovaný.

Nyní zaměřím pozornost na faktory subjektivní, proto uvedu jejich členění:

Materiální faktory – zde řadíme především tyto nepříznivé životní situace – ztráta bydlení, nejistota v oblasti bydlení, ztráta pracovního zařazení, dlouhodobá nezaměstnanost, nízké příjmy, vysoký stupeň zadluženosti, také sem patří neschopnost udržovat zdravé finance, různé rodinné a osobní tragédie – ztráta živitele rodiny, majetku.

Vztahové faktory – sem patří celkové strukturální změny rodinného života, dále manželské problémy, diskriminace ženy, narušené vztahy mezi mužem a ženou, dále také mezi rodiči a jejich dětmi, časté problémové rozvody, rozchod partnerů, kteří žijí v konkubinátu, rozdělení či celkový rozpad rodiny, násilí v rodině, sexuální zneužívání a znásilnění, celková osamělost

Osobní faktory – zde řadíme především mentální retardaci, dále také různé fyzické i psychické choroby, celková nesamostatnost, neschopnost poradit si se životem, invalidita, osamělost, závislosti – alkohol, drogy, hráček závislosti, sociální nezralost.

Institucionální faktory – propuštění z dětského domova, z ústavní péče, z vězení, z psychiatrie. (Hradecký, Hradecká, 1996).

Ovšem jsou zde i další faktory, především se nyní budu věnovat psychickým a psychiatrickým problémům, které bezdomovce provázejí. Uvedu proto výsledky studií, které uvádějí, že asi osmdesát procent bezdomovců má minimálně jednu psychiatrickou diagnózu. Tyto onemocnění mají podstatu především v nadměrné konzumaci alkoholu, s tím souvisí zejména onemocnění, které se týkají poruch nálady, ale také depresivní poruchy. Nicméně v případě bezdomovců se také vyskytují další závažná psychická onemocnění, zejména se jedná o schizofrenní nemoci, dále také organické poruchy, setkáváme se také s demencí a mozkovými poruchami. Často se v této skupině objevuje

komorbidita, zejména se jedná o psychózy, které jsou často v kombinaci s abúzem psychotropních látek. (Štěchová a kol., 2008).

V rámci těchto výzkumů ale byly také sledovány rozdíly mezi muži a ženami, jsou zde vcelku zajímavé poznatky. Především v případě mužů bylo zjištěno, že jejich psychické poruchy mají zejména souvislost s alkoholem a drogami. U žen se spíše objevovaly schizofrenní onemocnění a afektivní poruchy. Z výše uvedeného by tako mohla vzniknout hypotéza, že u žen souvisí problematika bezdomovectví s vnitřními psychickými poruchami, zatímco u mužů se spíše setkáváme s vnějšími vlivy. (Štěchová a kol., 2008).

U bezdomovců, kteří mají nějakou psychiatrickou diagnózu je zde jeden poměrně významný problém. Ten spočívá v tom, že v praxi je nízká úroveň kooperace mezi psychiatrickými institucemi a systémem sociální péče. U velké řady těchto lidí se totiž setkáváme s tím, že bydlí v nějakém nájemním bydlení, nicméně často o něj přijdou, protože nejsou schopni ho platit, tito lidé také mají velký problém s tím, aby platili například doplatky za léky a další záležitosti. V konečném důsledku to vede k tomu, že znovu přicházejí o své bydlení, a tak se neustále pohybují v začarovaném kruhu, z kterého nejsou schopni vystoupit. S tím také souvisí další problémy, zejména jsou časté rozchody s partnery, tím také dochází k celkovému rozvratu rodiny, pro partnery těchto lidí je totiž velmi těžké, aby unesli společný život s takovým člověkem. Poté, co jsou tito lidé propuštěni z psychiatrického oddělení, tak se vlastně nemají kam vrátit, což jejich situaci jenom zhoršuje.

Každý člověk je především sociální tvor, to znamená, že žije v nějakých sociálních skupinách, kde se také odehrává nějaký sociální kontext, to znamená, že je tímto sociálním prostředím silně ovlivňován, působí na něho prostředí, ve kterém žije, ve kterém pracuje. Od toho člověka se ale také zpravidla očekává nějaké aktivní chování, je tedy nutné, aby tento člověk respektoval realitu. (Jankovský, 2003).

Nade vší pochybnost je tak prokázáno, že jak psychické, tak i somatické vlastnosti člověka spolu s vlivy vnějšího prostředí, zde máme na mysli hlavně sociální skupiny, se zásadním způsobem podílejí na tom, že tento člověk se stává závislým na různých psychoaktivních látkách. Právě z tohoto důvodu tak mezi faktory sociálního charakteru, které zásadním způsobem ovlivňují možnost užívání návykových látek, řadíme: Nejbližší sociální skupiny, které tak mohou zpřístupnit člověku různé psychoaktivní látky, zajišťují tak dostupnost těchto látek.

Městské prostředí – to nabízí především vysoký stupeň anonymity, s tím souvisí také nízká kontrola tohoto nevhodného chování.

Rodina – zde máme na mysli především dysfunkční prostředí, také nedostatek pozitivních emocí ze strany rodičů, často v rodinách chybí empatické prostředí, v rodinách také nejsou vzory, které by bylo vhodné následovat, rodiče jsou často závislí třeba na alkoholu.

Sociální skupina – zde hovoříme o vlivu party, další kultura v dané skupině.

Vzdělání – setkáváme se školní neúspěšností, s tím úzce souvisí také sociální vyloučení

Sociální deprivace – dlouhodobá nezaměstnanost, řadíme sem také nemožnost vlastní seberealizace, často chybí dostatečně kvalitní sociální zázemí. (Varga, 2007).

V současnosti jsme svědky toho, že se rozlišují lidé závislí na alkoholu a nealkoholových drogách. Zde je zřetelné, že roste především počet osob, které jsou závislé na drogách. I v současnosti ale platí, že závislost na alkoholu je i dnes převážně mužskou záležitostí, nicméně roste také počet žen, které jsou závislé na alkoholu. (Vágnerová, 2013).

Další významný odborník Nešpor (2011) uvádí, že na užívání látky či látek u konkrétního člověka má mnohem větší přednost než jednání, kterého si předtím cenil. Zde považujeme určité faktory, které určují tuto závislost. Zejména se jedná o prožívání silné touhy, dále se setkáme s horšími možnostmi sebeovládání, je prokázán somatický odvykací stav, roste nepřiměřeně tolerance, lidé často zanedbávají svoje zájmy a tím dochází k tomu, že se pokračuje v užívání návykových látek. Nicméně děje se tak i přesto, že tito lidé jsou si plně vědomi toho, že poškozují sami sebe.

2.3.3 Příčiny bezdomovectví u mužů a žen

Na úvod pokládáme za vhodné upozornit, že rozhodně nemůžeme muže i ženy jakožto bezdomovce posuzovat takzvaně stejným metrem. I zde totiž platí, že každý člověk je originál, má svoji individuální osobnost, ale také každý člověk má odlišnou povahu. Z tohoto úhlu pohledu tak na bezdomovce nazíráme jako na určitou skupinu, část populace, ale každý je zkrátka odlišný. (Baláš a kol., 2010, s. 73).

Nejprve se zaměříme na ženy, zde můžeme konstatovat, že tyto ženy mnohem častěji vyhledávají pomoc při svém způsobu života na ulici. Často se totiž dostanou do velmi velkých problémů, navíc jsou zpravidla křehkými osobnostmi, také se ale bohužel

setkáváme s tím, že tyto ženy jsou častěji oběťmi různorodých ataků, zejména jsou oběťmi sexuálních deviantů. Zde také platí, že sociální pracovník má pochopitelně velkou motivaci k tomu, aby tyto ženy chránil, jelikož je jasné, že jsou velmi slabé. Je poměrně častým případem, že tyto ženy čelily sexuálním atakům ještě předtím, než začaly žít na ulici. Setkáváme se s tím, že tyto ženy se ocitly na ulici proto, jelikož již nebyly schopny snášet tyto agresivní ataky. V konečném důsledku také platí, že vzhledem k tomu, čím si tyto ženy prošly, tak u nich často dochází k rozvoji nějaké vážné psychické nemoci. (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 107 – 109).

Majoritní část žen, které jsou na ulici, se ovšem skrývá. I z tohoto důvodu platí, že pokud se jedná o zjevné bezdomovectví, tak spíše převažují muži. (Průdková, Novotný, 2008, s. 24). Zde také platí, že tyto ženy jsou schopny vyvíjet snahu k tomu, aby se vrátily zpět do majoritní společnosti, je to mnohem častější než v případě mužů. (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 110).

V případě mužů platí, že pokud se stanou bezdomovci, tak ztratí svůj status, tím máme na mysli pozici živitele rodiny, otce, manžela, ale také člověka, který chodí do práce. S tím souvisí jejich pocit, že zkrátka nějakým způsobem selhali. Také se často domnívají, že svoji situaci musí vyřešit sami. Domnívají se také, že je postihnul nějaký trest za jejich selhání. To vše dohromady představuje situaci, kdy tito muži odmítají nějakou pomoc ze strany sociálních služeb. Nezbyvá jim tak nic jiného, než aby se obrátili na pomoc ke svým příbuzným a přátelům. Tito muži také skrývají svoje problémy, tím se ale také prohlubuje jejich pocit viny. Často se u těchto mužů můžeme setkat s kriminálními činy. (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 107 – 113).

3 SOCIÁLNÍ SLUŽBY PRO OSOBY BEZ DOMOVA V ČESKÉ REPUBLICĚ

V této kapitole popíšu základní sociální služby pro lidi bez domova, svou pozornost tak zaměřím zejména na: nízkoprahová denní centra, noclehárny a azylové domy.

3.1 Přehled sociálních služeb

Samotné sociální služby, které jsou určeny lidem bez domova v sobě zahrnují především sociální poradenství, to dále můžeme dělit na základní, ale patří sem i odborné poradenství. V případě základního poradenství tak máme na mysli primární podávání informací o službách, ale také o variantách, jak lze řešit či alespoň zmírnit současný nepříznivý stav. Naproti tomu v případě odborného poradenství se jedná o činnost, která se již zaměřuje na příčiny, rozsah a možnost, jak řešit danou konkrétní situaci. V takovém případě je konkrétní osoba seznámena se všemi možnostmi, dále již záleží na konkrétním jedinci, zdali je ochoten těchto služeb využívat. (Matoušek, 2003).

3.2 Sociální služby, které se zaměřují na prevenci

Ve společnosti se vyskytuje celá řada lidí, kteří se ocitnou na ulici, jsou bez domova, ale často se tak děje jenom proto, že tito lidé si nejsou vědomi svých práv, ale také povinností. Například se stává, že nemají ani ponětí o tom, že jsou na ně kladeny nějaké závazky, nejsou si vědomi svých oprávnění, kterých se ale mohou dožadovat. Často také tito lidé ani nevědí, kde by mohli o nějakou formu podpory žádat. Z tohoto důvodu je tak nutné, aby sociální pracovníci navedli tuto osobu k tomu, aby si uměla pomoci sama. Toto je právě primární cíl sociálního poradenství, aby lidé měli k dispozici dostatek informací nejen o svých právech, ale také o svých nárocích. Z tohoto důvodu je sociální pracovník osobou, která jim pomůže se v tomto ohledu zorientovat. Tímto způsobem se tak vykonává tolik potřebná prevence v tom, aby tito lidé byli schopni si co nejvíce samostatným způsobem vyhledat pomoc ze strany státu a jeho institucí, či také v neziskovém sektoru. (Schwarzová, in Matoušek, 2005).

3.3 Sociální služby, které se zaměřují na uspokojení základních potřeb

V případě tohoto typu sociálních služeb je jasné, že člověk, který je postižen ztrátou bydlení, tak má určité základní potřeby, tak jako každý jiný jedinec, tyto potřeby klidně můžeme nazývat primárními, zejména se jedná o to, aby tento člověk měl jídlo, dostatek tekutin, aby měl zajištěnu základní hygienu, dále má potřebu čistého ošacení, ale také potřebuje nějaké místo, které je teplé a je vhodné k tomu, aby si mohl odpočinout. Je totiž zřejmé, že pokud člověk nemá dostatečně nasyceny tyto základní potřeby, tak jenom stěží bude schopen toho, aby si hledal nějaké zaměstnání. Právě proto je nutné, aby byly k dispozici pro tyto lidi tyto základní sociální služby, které právě vedou k uspokojení těchto primárních potřeb člověka, který nemá domov. V konkrétní rovině se tak jedná především o tyto sociální služby, které jsou ovšem poskytovány zdarma, či za malý poplatek:

Zajištění potravin a nápojů – často se jedná o základní potraviny, jakými jsou například instantní polévky, pečivo, těstoviny, čaj, káva atd. V případě těchto služeb je také vhodné, aby lidé bez domova měli přístup například k varné konvici, vařiči, mohou si sami přinést potraviny a ty si dále upravit.

Hygiena – v tomto případě zajišťujeme, aby lidé bez domova mohli používat toalety, umývárnu, ale také se jedná o to, aby měli k dispozici šampón, mýdlo, žiletky atd.

Oblečení – zde se hodí mít k dispozici nějaký šatník, například ze sbírky, kde si mohou lidé bez domova vybrat části oděvu, které jim chybí.

Odpočinek – tady se jedná o to, aby lidé bez domova měli k dispozici prostor, kde si mohou odpočinout, měly by zde být k dispozici židle, stoly, ale také například televizor, případně místo, kde si mohou lehnout. (Schwarzová In Matoušek, 2005).

Dále chceme uvést, že tento výčet těchto služeb se může zdát být poněkud banální, nicméně si musíme uvědomit, že pro tyto lidi to je právě sociální služba, která je primární, to znamená, že pokud nejsou naplněny tyto primární potřeby, tak jenom s velkými obtížemi se může takový člověk ve svém životě někam posunout. Právě dostatečný rozsah těchto služeb vede k tomu, že člověk bez domova je schopen nějaké reintegrace zpět do majoritní společnosti. Již jenom ten fakt, že jsou v provozu tyto nízkoprahová zařízení vede k tomu, že člověk bez domova nemusí hned rezignovat, navíc je zde možnost další

sociální práce, které může vést k již zmíněné reintegraci. V praxi se také setkáváme s tím, že tento typ sociální služby je poměrně snadno viditelný, právě proto se mnohem snadnějším způsobem na něj shání tolik potřebné finanční prostředky. Nicméně i to má svá negativa, jelikož poté není k dispozici tolik financí na ty sociální služby, které se již zabývají reintegrací a tím, aby se člověk bez domova stal opět soběstačným. (Schwarzová In Matoušek, 2005).

Co se týká sociálních služeb, které se zaměřují na reintegraci a podporu samostatnosti, tak se jedná především o nácvik, ale také zdokonalování určitých sociálních dovedností, zejména se zaměřují tyto sociální služby na posilování pracovních návyků. Toto vše by ale mělo být také doplňováno rekvalifikací a dalším vzděláváním, to proto, aby tento člověk získal tolik potřebné vědomosti a znalosti, které vedou k jeho zlepšení situace na trhu práce. (Schwarzová In Matoušek, 2005).

3.4 Nízkoprahová denní centra

Ze všeho nejdříve uvedeme Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Tento legislativní dokument kromě jiného definuje nízkoprahová denní centra, jasně říká, že mohou poskytovat své služby osobám bez přístřeší, tyto služby mohou být nabízeny jak terénní, tak i ambulantní formou. Nicméně jsou definovány také základní aktivity, zde řadíme především poskytování stravy, dále pomoc se zajištěním stravy, ale také se zaměřují na osobní hygienu, dále je zde také možnost nabízet podporu v případě uplatňování zájmů klienta, tedy řešení jeho osobních problémů, ale také ho vést k samostatnosti v případě uplatňování jeho nároků. Na druhou stranu zde ale platí také nějaké nároky ze strany tohoto centra vůči klientům. Zejména se jedná o to, že tito lidé při vstupu do tohoto zařízení nesmí být pod vlivem alkoholu či jiných návykových látek. Další důvod, proč může být klient odmítnut spočívá v tom, že se chová agresivním způsobem, také tehdy, pokud je silně konfliktní se svým okolím, ale i v případě, že trpí infekční chorobou. Nicméně smysl těchto center je také v tom, že podporují klienta v tom, aby se začlenil do společnosti. Nejprve jsou tomuto klientovi podávány obecné informace, které vedou k této reintegraci, dále je motivován k tomu, aby vyhledal úřad, kde má nějaké práva. Dále se podporuje v oblasti sociálních kompetencí, zejména se zaměřujeme na komunikaci s jeho rodinou a nejbližšími. (Průdková, Novotný, 2008).

3.5 Noclehárny

Tato forma sociální služby nabízí ve své podstatě krátkodobé ubytování, které má charakter azylu nebo spíše se jedná o takové přenocování, které je ale také spojeno s možností využití hygienického servisu. Tyto noclehárny jsou zpravidla méně komfortní, mají také nižší standard, je tomu tak proto, jelikož se jedná o poměrně velké místnosti, kde je také velké množství postelí. Čili v konečném důsledku tu chybí i tolik potřebný pocit soukromí. Tyto noclehárny jsou také v provozu jenom podvečerních a nočních hodinách, přes den svoje služby nenabízejí. (Schwarzová In Matoušek, 2005).

Právě tuto formu sociální pomoci zpravidla využívají lidé bez domova, kteří již ale žijí na ulici delší dobu. Jsou to tedy lidé, kteří zkrátka nebyli schopni se přizpůsobit režimu, který je v azylovém domě nebo také na nějaké ubytovně. Tito lidé ani nejsou zpravidla ochotni nějakým způsobem svoji danou situaci řešit, již opravdu rezignovali a nemají žádnou motivaci k tomu, aby něco měnili. (Průdková, Novotný, 2008).

3.6 Azylové domy

Azylové domy se vyznačují tím, že délka pobytu v nich je mnohem delší, než je tomu v případě nocleháren. Často hovoříme o časovém rozmezí v řadu týdnů, ale také i měsíců. S tím souvisí fakt, že na rozdíl od nocleháren je zde mnohem vyšší standard ubytování, to znamená, že v azylovém domě jsou samostatné pokoje, případně také pokoje, které může obývat menší počet lidí. S tím ovšem souvisí fakt, že azylový dům klade mnohem vyšší nároky na samostatnost klienta. Zejména se v případě azylových domů očekává také vyšší aktivita těchto obyvatel. To spočívá v tom, že jsou schopni si přiznat nějaké problémy, které se jich dotýkají, dále také musí projevit skutečnou snahu o to, aby se reintegrovaly do společnosti. (Schwarzová In Matoušek, 2005).

V těchto zařízeních také sociální pracovníci pracují s klienty odlišným způsobem, tedy jinak než v případě nocleháren. Hlavní rozdíl spočívá v tom, že sociální pracovník společně s klientem vytváří takzvaný individuální plán. V tomto individuálním plánu se kladou požadavky, které jsou ale reálně dosažitelné, tak se v jejich případech setkáme s tím, že jsou jasně vymezené cíle, které jsou ale dále také termínovány, je tedy jasné, do kdy se má co splnit v rámci tohoto individuálního plánu. Dále zde dochází k tomu, že se klient vede ke spoluúčasti a vzájemné kooperaci, dále se zde formulují požadavky ze strany klienta, sociální pracovník zde hraje roli zejména kvalifikovaného odborníka. Dále

musíme uvést, že v praxi jenom obtížně hledáme návaznou sociální službu, která by navazovala na azylové domy, což je bohužel chybné. Máme zde totiž skupiny seniorů a zdravotně postižených, kteří jsou také bezdomovci, v této souvislosti by bylo vhodné, aby byly zřízeny specializované domovy pro tyto dvě skupiny. (Ondrák In Kolektiv autorů, 2007).

Zde můžeme také zmínit velké výhody chráněných bytů, ovšem na druhou stranu ale musíme uvést, že je jich velký nedostatek jsou tedy nedostupné. Dále je zde také varianta domů na půli cesty, zde ovšem nacházejí ubytování zejména mladí lidé ve věku do dvaceti šesti let, kteří byli propuštěni z dětských domovů, případně také z výkonu trestu odnětí svobody, zde je totiž primárním cílem dosažení co nejvyššího stupně samostatnosti (Průdková, Novotný, 2008).

4 PSYCHOTERAPIE

V této kapitole se budu věnovat tématu psychoterapie, protože věřím, že tato téma má své specifické a důležité místo, co se týká problematiky života lidmi bez domova. Na začátek popíšu, co to je psychoterapie, pak základní dělení a nejvýznamnější směry psychoterapii, základní mechanismy terapie změny a výzkum psychoterapie.

4.1 Co je psychoterapie

Nejdříve začneme tím, co vlastně znamená slovo psychoterapie. Jedná se o sloučeninu dvou slov, které pocházejí z řečtiny. Z řeckého psyché, což znamená duše a therapón, které znamená průvodce, služebník, opatrovník Bohů. V současné době chápeme pojem psychoterapie ve dvojitým významu. V první řadě se jedná o vědní obor, v praktické rovině chápeme psychoterapii jako léčebnou metodu. (Kratochvíl, 2006).

Nyní se zaměříme na psychoterapii jako na vědní obor, která má dvě základní části – speciální a obecnou část. V případě obecné části hovoříme o teoretických systémech, dále sem patří také teorie osobnosti, vysvětlení příčin a rozvoje různých duševních onemocnění. V obecné části také hovoříme o všech možných využitelných metodách, jejich výzkumu a efektu. Také se zde nalézají účinné faktory, které zvyšují účinnost psychoterapie. U speciální části máme na mysli využívání teoretických základů u léčby konkrétních psychických poruch. (Kratochvíl, 2006).

Pokud hovoříme o psychoterapii jako o léčebné metodě, tak ji ale musí provádět osoba, která je řádně kvalifikována. V praktickém pojetí poté využívá tato osoba psychologické prostředky k tomu, aby se postupně měnilo klientovo chování, jeho myšlení, prožívání, ale také i osobnostní charakteristiky směrem, který považuje jak psychoterapeut, tak i klient jako žádoucí. (Prochaska, Norcross, 1999).

Těmito psychologickými prostředky máme na mysli jak dovednosti psychoterapeuta, tak pochopitelně i jeho osobnost. V případě dovednosti se jedná o techniky vedení rozhovoru, dále také vytváření podpůrného vztahu a jeho udržování a další využitelné techniky. Jako techniky si můžeme představit například práci se sny, zadávání a kontrola domácích úkolů, sugesce, schopnost emočního odreagování, přehrávání situací, techniky zaměřené na fantazii. Může se také ale jednat o to, aby byl klient vystaven nepříjemným situacím, různým formám znázornění situací v rodině a celá řada dalších. (Vybíral, Roubal a kol., 2010).

4.2 Dělení psychoterapie

Když se podíváme do odborné literatury z devadesátých let minulého století, tak zde nalezneme dělení psychoterapie dle mnoha kritérií. Jako první kritérium můžeme uvést například míru direktivní, která má dva póly – direktivní a nedirektivní. Dále můžeme uvést hledisko času – dlouhodobá, krátkodobá. Psychoterapii také dělíme dle časové perspektivy – minulost a přítomnost. Dále se dělí dle zaměření na psychický proces a stav – kognice – emoce – chování. Další kritérium je psychoterapeutické působení – symptomatické – kauzální. (Kratochvíl, 2006).

V současné odborní literatuře se již s takto striktním vymezením nesetkáme. V současné době totiž dochází především ke sblížení směrů, to se děje jak v teoretické, tak i praktické rovině. Soudobí psychoterapeuti také mají za sebou zpravidla více výcviků, jejich terapie se tak stává vhodně namíchaným koktejlem, který se míchá dle aktuálních potřeb klienta. (Vybíral, Roubal a kol., 2010).

Nicméně i v současné terapii je jedno stálé kritérium. Je to forma, ve které se provádí psychoterapie. Jsou v zásadě jenom čtyři – terapie individuální, terapie skupinová, léčebné společenství a terapie systému. (Vymětal, 2004).

Významné je také kritérium jednotlivých škol či směrů v psychoterapii, pokud bychom se zeptali odborníků tak uvedou asi pět základních směrů – psychoanalyticko-psychodynamický, kognitivně behaviorální, humanisticko prožitkový, integrativní a směr zaměřený na rodinu a jiné systémy. (Nocross, Goldfried, 2005).

4.3 Psychoterapeutické směry

Nyní uvedeme ty nejvýznamnější směry, jako kritérium jsme zvolili počet knih, kapitol, článků v různých vědeckých časopisech v letech 1987-2004. Tyto směry se umístily v tomto pořadí:

1. Psychoanalýza
2. Kognitivní, Behaviorální a Kognitivně-behaviorální psychoterapie
3. Rodinná terapie
4. Rogerovská psychoterapie

5. Gestalt psychoterapie
6. Racionálně-emoční terapie A. Ellise
7. Multikulturní poradenství
8. Adleriánská psychoterapie
9. Psychodynamická psychoterapie
10. Terapie realitou W. Glasera
11. Existenciální terapie V. Frankla
12. Eklektická a integrativní terapie (Kirschenbaum a Jourdan, 2005).

Na druhu stranu ale chceme uvést, že to, že je nějaký směr nejčastěji v těchto letech zmiňován, tak to rozhodně neznamená, že je nejúčinnější, to rozhodně takto není. Navíc neexistuje jenom jedna nějaká superterapie. Nicméně ale je jasné, že pro určité typy diagnóz se hodí lépe jeden směr.

4.4 Mechanismy terapeutické změny

Je řada teorií, které se týkají mechanismu terapeutické změny, navíc tyto teorie mají také svou oporu v praxi. Terapeutických směrů a škol je celá řada, nicméně existují čtyři základní mechanismy, prostřednictvím kterých dojde k terapeutické změně – Osvojování schopností zvládat, Odhalení příčin, Aktualizace problému, Aktivace zdrojů. (Grawe, 1997).

OSVOJENÍ SCHOPNOSTI ZVLÁDAT

Na úvod musíme konstatovat, že většina klientů, kteří přicházejí do psychoterapie, tak mají nějakou zkušenost s vlastním selháním. Zpravidla tito klienti neví, jak mají zvládat situace jiným způsobem. V takovém případě je nutné, aby terapeut nejdříve vytvořil bezpečné prostředí, ve kterém se bude klient cítit dobře a komfortně. V takovém prostředí s pomocí terapeuta se učí a zkouší zvládat nová řešení nějaké konkrétní situace, terapeut také klientovi poskytuje svou pomoc a podporu. Jaké příklad můžeme uvést expozici, ta je dobře známa z behaviorálních terapií, podstata expozice je v tom, že klient se ocitá v nepříjemných situacích, v těchto se pak učí je zvládat, vše se odehrává pod kontrolou terapeuta. (Blažková, 2011).

ODHALENÍ PŘÍČIN

V tomto případě hovoříme o tom, že v rámci terapeutického vztahu se pojmenují příčiny psychických obtíží, je to velmi důležitý krok k tomu, aby se zlepšil psychický stav klienta. Uvedeme konkrétní příklad, pokud klient zná příčinu své úzkosti, tak může začít pracovat na tom, aby dokázal provádět redukci případně úplné odstranění. V případě, že klient zná příčinu, tak má možnost mít i kontrolu nad celou situací. (Vybíral, Roubal a kol., 2010).

AKTUALIZACE PROBLÉMU

Celá psychoterapie je proces, s problémem se tak nejlépe pracuje ve chvíli, kdy klient tento problém prožívá. K tomu, aby mohl klient svůj problém prožívat, můžeme využívat různé metody, například psychodrama, focusing, interakce ve skupinové terapii. (Grawe, 1997).

AKTIVACE ZDROJŮ

V takovém případě se terapeut zaměřuje především na zdroje svého klienta, působí tak, aby podporoval jeho silné stránky, kvalitně fungující vztahy, ale také strategie, jak zvládat problémy, tímto způsobem tak přispívá k tomu, že se zlepšuje jeho celkový stav. (Blažková, 2011).

4.5 Výzkum psychoterapie

Výzkum v oblasti psychoterapie se zaměřuje dvěma základními směry, zejména se v první řadě zaměřuje na efekt psychoterapie, v druhém případě se jedná o samotný proces psychoterapie. Pochopitelně, že toto nejsou všechny oblasti výzkumu v psychoterapii. Dále se tak výzkum věnuje také dalšímu profesnímu rozvoji psychoterapeutů, můžeme zmínit význam supervize, ale také samotných psychoterapeutických výcviků, vše se tak zaměřuje na efekt psychoterapie, který je zkoumán z mnoha pohledů. (Vybíral, Roubal a kol., 2010).

Výzkum v oblasti psychoterapie můžeme také členit na základní a aplikovaný. V případě základního výzkumu se jedná o to, že primárně obohacuje teoretické poznání. Jako příklad můžeme uvést tělesně zakotvené prožívání. Naproti tomu aplikovaný výzkum se bezprostředním způsobem dotýká psychoterapeutické praxe. Jedná se o to, že aplikovaný výzkum má okamžité využití. Jako příklad můžeme uvést změnu v sebepojetí klienta v rámci psychoterapeutického procesu. (Vymětal, 2004).

5 METODOLOGIE VÝZKUMU

V této výzkumné části diplomové práce popisuji účel, hlavní cíl práce, určuji výzkumné otázky, popisuji strategii a metody výzkumu a techniky sběru dat, charakterizuji výzkumný vzorek, dále popisuji místa výzkumu a také samotnou realizaci či průběh výzkumu. Také provádím analýzu sběru dat prostřednictvím vytvořené a prezentované kazuistiky. Samotné interpretace výsledků zkoumání jsou zahrnuté samostatně v diskuzi a představují (prezentují se v) samostatnou kapitolu této části výzkumné práce.

Jak již jsem zmínila, v metodologické části diplomové práce se zaměřím na samotný výzkum a na jeho výsledky, které pak popisují v diskuzi, budu se snažit odpovědět na formulované výzkumné otázky. Jak upozorňuje Zháněl a kol., (2014, s. 27) „ve výzkumu mělo by se jednat o problém, který je aktuální nebo o problém, o kterém se domníváme, že řešením může přispět k jeho většímu osvětlení.“ V mém případě se jedná hlavně o určitý aspekt problému spojený se vznikem bezdomovectví, potažmo ty příčiny, důvody, problémy, které přivedly tyto osoby bez přístřeší, do služeb azylového domu, kteří z různých důvodů a příčin ztratili svůj původní domov. Tímto pro něj najednou vzniká konkrétní potřeba, která představuje i určitou nutnost k vyhledání konkrétní pomoci v azylovém domě, a to zejména ubytování, avšak i další nabídnuté služby prostřednictvím které mělo by dojít k naplnění jejich základních životních potřeb. Tato potřeba pomoci před tím ani neexistovala anebo existovala, ale ne až v takovém rozsahu.

Autoři Maněnová M. a Skutil M. (2012, s. 5) upozorňují na fakt, že „metodologie není jen způsobem, jak naplánovat, realizovat a zhodnotit výzkumné šetření. Hlavním výstupem je nakonec celistvý odborný text.“ Hendl (2016, s. 31) uvádí: „*Metodologie se zabývá systematizací, posuzováním a navrhováním strategií a metod výzkumu.*“

Metodologie je věda o teoriích vědeckých metod, která se zabývá: formulací a všestrannými analýzami problému, tvorbou teorií a metod řešení problému, formulováním a ověřováním hypotéz (výzkumných otázek), také věcným prezentováním výsledků řešení problému a formulováním nových poznatků. Hendl (dle Zháněl J., Hellenbrandt V., Sebera M., 2014, s. 9).

Hendl (dle Zháněl a kol., 2014, s. 10) sděluje, že metodologie má klíčové místo pro zaměření vědeckého zkoumání a pro volbu vědeckých výzkumných metod.

Aby se mohl však realizovat daný výzkum musí mít konkrétní plán. Autoři Robson a Maxwell (dle Hendl, 2016, s. 147) doporučují základní prvky plánu výzkumu: účel

výzkumu, teoretický a konceptuální rámec, výzkumnou otázku, metody, validitu a výběr. V této části postupně se seznámíme s některými z těmito prvky.

5.1 Cíl, výzkumná otázka

V následující kapitole popisují cíl a účel práce, výzkumnou otázku, také zmíním i konceptuální rámec výzkumu.

Cíl práce

Hlavním cílem této diplomové práce je poukázat na příčiny a problémy, které klienty přivedly do azylového domu, ale také na to, jak se s těmito problémy vypořádat. Maňák, Š. (dle Maněnová M., Skutil M., 2012, s. 25-26) „cíle kvalitativního výzkumu je získání vhledu, porozumění jevu, smyslu, chování lidí v přirozeném prostředí; vytvoření nové teorie“. Dle Hendla (2016, s. 147) „**účel výzkumu** neboli **hlavní cíl** je to, čeho chceme dosáhnout a proč je toho zapotřebí. Ptáme se, zda chceme něco popsat nebo vysvětlit, či něčemu porozumět“. Proto v této práci účel neboli smysl kvalitativního výzkumu a jeho důsledky spatřují v následující několika bodech. Skrze výzkumu chci poukázat, popsat důvody, příčiny a problémy, které stojí za tím, proč klienty vyhledávají pomoc v azylovém domě, resp. jeho služby a také míry jejich zapojení k řešení své problémové situaci, vyjádřená hlavně ve spolupráci se sociálními pracovníky zařízení. Domnívám se, že odhalení těchto příčin může být užitečné a nápomocné obecně k boji s bezdomovectvím a jeho prevenci u nás. Také může vest ke zlepšení problémové situace lidí bez domova díky včasnému zachycení a řešení problémů způsobujících ztrátu domova, a také poukázat na existující různé cesty pro včasné a účinné pomoci lidmi bez domova. Samotný výzkum, zejména jeho výsledky, však mohou přispět i ke zlepšení vztahů a následnou spolupráci mezi klienti a pracovníky zařízení a také pro zkvalitnění sociálních služeb azylového domu. Ovšem je možné, že poslouží i jako motivací a inspirací pro budoucí práci s těmito lidmi a také přispějí k učenější práci s motivací a její posilnění u klientů azylového domu, kde je to žádoucí. Zároveň může poukázat na existenční smyslu a úlohu azylového zařízení, či k vytvoření nové teorie. Zháněl a kol., (2014, s. 27, 43) sděluje, že cíl výzkumu formuluje jasný záměr výzkumníka shromáždit data takovým způsobem, aby mohl odpovědět na výzkumnou otázku. Na cíle výzkumu by měli odpovídat výsledky výzkumu a závěry. Dále vysvětluje, že cíl není universální, ale vždy se

vztahuje ke konkrétní skupině osob nebo jevům. Při formulování **cíle výzkumu** může jít o vysvětlení, popsání, porozumění nebo také ukázání možná řešení.

Konceptuální rámec

Hendl, (2016, s. 147) popisuje **konceptuálního rámce** jako „teorie předmětu, který chceme zkoumat. Při jeho určování zohledňujeme například vlastní zkušenosti, výsledky dosavadního výzkumu nebo již existující teorie.“ Při psaní výzkumné části se budu opírat převážně o již existující teorie, také využiji i své vlastní zkušenosti jakožto sociálního pracovníka s dlouholetou praxí. Avšak inspiraci pro toto téma a také cíl bude jak studium literatury neboli již existující teorie o této oblasti, tak samotná praxe v oboru. Právě z mé dosavadní praxe vyvstala tato konkrétní potřeba zabývat se otázkou bezdomovectvím, avšak zejména konkrétní příčiny, důvody, problémy, které přivedly osoby bez domova do služeb azylového domu, kde pracuji už od roku 2015 dosud. Podobným způsobem, avšak v jiné organizace jako zdravotně sociální pracovníci jsem s osobami bez domova pracovala již od roku 2006. Pak po krátké přestávce (MD) navazovala práce v Azylovém domě pro muže a ženy v místě bydliště. Na základě studia odborné literatury jsem se podrobně seznámila s danou oblastí zkoumání (problematiku). Jak už jsem dříve zmínila, zajímají mě důvody, které klienty přivedly do azylového domu, poukazují na ty příčiny a problémy, které je dovedli k využití sociálních služeb azylového domu, ale zároveň mě zajímá i jejich postoj, snaha či motivace k řešení své vlastní problémové situace a na tuto skutečnost také poukazují. Da se říci, že to můžeme chápat jako **postoj klientům** vůči příčinám, které jim způsobilo bezdomovectví, také vůči samotnému fenoménu bezdomovectví související s jejich problémovou životní situací a také vůči následkům bezdomovectví pro její další budoucnost. Zajímá mě, co s stalo, proč přišli, a jak se k tomu staví. Obvykle jde o nucenou, nevíтанou a nepřijatelnou životní změnu. Jak si můžeme ale všimnout tento postoj v sobě zahrnuje a vyjadřuje se prostřednictvím názorů – myšlení, porozumění či chápání života a své problémové situace. Také tento postoj je spojený s nejrůznějšími emočními projevy či pocity – strach, nejistota, lítost, často i beznaděje, apatie, zažita trauma, psychické labilita či poruchy, vztek, hněv a pod... Za další, tento postoj zahrnuje i určité chování vyjádřené skutkem (činem) nebo verbálně (mluvou – slovně vyjadřování, plač, smích, ...) či neverbálně (pojivy těla – gestikulace, gesta, mimika, úsměv ...) a nakonec i určité rozhodnutí k jednání – aktivita či pasivita.

Výzkumná otázka

Výzkumné otázky vymezují účel výzkumu. Jsou formulovány jako otázky, na které výzkumník hledá odpovědi. (Zháněl a kol., 2014, s. 27). Hendl (dle Maněnová M., Skutil M., 2012 s. 27) uvádí, že „výzkumná otázka vymezuje to, na co chceme znát odpověď v souvislosti s problémem“.

Robson a Maxwell (dle Hendl, 2016, s. 147) si klademe ústřední otázku a další specifické otázky. Co je zapotřebí zodpovědět, abychom dosáhli cíle?

Proč jsou výzkumné otázky tak důležité pro výzkum? Tady nacházíme odpověď. Autoři Strauss A. a Corbinová J., (1999 s. 23-24, 25-26) vysvětlují: způsob, jakým si badatel klade výzkumnou otázku, je velmi důležitý, protože do značné míry určuje volbu výzkumné metody. Dalším důležitým aspektem otázky je vymezení hranic toho, co se bude zkoumat. Není možné, aby jeden badatel prozkoumal všechny aspekty zkoumaného problému. Výzkumná otázka nám umožňuje zúžit výzkumný problém na velikost, která je reálně zkoumatelná. Kdykoliv má badatel pocit, že tápe nebo že je zavalen údaji, může se vždycky vrátit zpět k původní otázce a vyjasnit si situaci. Analýza údajů, která začíná již prvním shromažďováním údajů (např. první rozhovor), nám umožňuje původní otázku postupně tříbit a zpřesňovat.

Otázka reformuluje účel výzkumu do tázací věty. Hlavní výzkumná otázka může být doplněna podotázkami. Otázky se vyvíjejí a upřesňují v průběhu výzkumu. Otázky vyplývají z provedeného teoretického přehledu a analýzy problému a určují plán výzkumu. (Hendl, 2016, s. 160). Dle Strauss a Corbinová (1999, s. 24) výzkumná otázka je výrok, který identifikuje zkoumaný jev.

V případové studii výzkumné otázky jsou formulované formou „jak“ a „proč“. (Yin 1994, In Hendl, 2016, s. 108).

Tedy v diplomové práci mě bude zajímat, proč vlastně klienti přišli do Azylového domu, jaká je jejich míra zapojení ke spolupráci, jak jsou motivováni k tomu, aby řešili svoji životní situaci.

Podle Hendla (2016, s. 112) při určení výzkumné otázky se volí nějaký jev, k němuž se bude výzkumník vztahovat v průběhu výzkumu. Hendl (dle Maněnová, Skutil, 2012, s. 67) pojednává, že se jedná o množinu otázek, která reprezentuje stránky empirické oblasti, které chce badatel zkoumat. Definice výzkumné otázky patří mezi nejdůležitější kroky ve výzkumu. Výzkumná otázka je (O čem studie bude?) a formu, která je dána řadou otázek. Otázky „jak“ a „proč“ mají v případové studii největší význam.

5.2 Strategie a metodologie výzkumu

V této kapitole popisují zvolenou strategii výzkumu, také zmíním použitou metodu výzkumu, a techniky pro sběru (získávání) dat, zmíním i významu validity pro výzkum.

Strategie výzkumu

V diplomové práci představím empirický typ výzkumu neboli empirický výzkum zaměřený odpovědět na výzkumné otázky. Hendl (2016, s. 31) tvrdí, že výzkum je proces vytváření nových poznatků, jedná se o systematickou a pečlivě naplánovanou činnost, která má snahou zodpovědět kladené výzkumné otázky, a tak přispět k rozvoji daného oboru.

Kvalitativní a kvantitativní výzkum se vzájemně doplňují, zapadají do sebe a jsou kompletní neboli tvoří jeden celek, (Hendl, 2016). Kvantitativní přístup testuje formulované hypotézy a kvalitativní formuluje hypotézy, resp. vytváří nové teorie. Kvalitativní metody se opírají o indukci. Jsou to nenumerické výzkumy a jejich interpretace. Cílem je popsat význam získaných informací. (Zháněl a kol., 2014, s. 15-16).

Zvolila jsem kvalitativní přístup, před kvantitativním, jelikož v mém případě se jedná o popis životních příběhů lidmi bez domova, a proto ho považují za maximálně vhodný. V případě této konkrétní práce jde o fenomén bezdomovectví, ale především se jedná o jeho představitele, kteří se stali klienti azylového zařízení. Když chceme zjistit odpověď na otázku, proč lidé něco dělají nebo jaká je její motivace k něčemu, však bude více vhodnější použít kvalitativního přístupu před kvantitativního. Například Hendl (2016, s.) poukazuje na fakt, že kvalitativní výzkum má za úkol odhalovat neznámé skutečnosti sociálně–psychologických jevů, a to přednostně jejich funkce a vlastnosti a také strukturu a existenci, zároveň i poukázat na souvislosti mezi jevy.

Jedna ze specifíků kvalitativního výzkumu je, že se zaměřuje na případ. Pozornost jednotlivým případům, podrobný popis, jejichž pomocí se navrhuje teorie, které se jimi také přezkoušejí. Hlavní charakteristiky kvalitativního výzkumu jsou: společenskovední, terénní, induktivní, holistický, také explorativní (zjišťující), historický, hledající smysl, dále používá měkké metody, provádí popis, zaměřený výběr, prožitek, jednání.... Kvalitativní přístup má řadu výhod. **Přednosti** kvalitativního výzkumu spatřujeme v tom, že získává podrobný popis a vhled při zkoumání jedince, skupiny, události, fenoménu, také zkoumá fenomén v přirozeném prostředí, umožňuje studovat procesy a navrhnout teorie,

dále dobře reaguje na místní situace a podmínky, a další. Má i řádu **nevýhod**, hlavní jsou: získaná znalost nemusí být zobecnitelná na populaci a do jiného prostředí, je těžké dělat kvantitativné predikce, je těžké testovat hypotézy a teorie, analýza dat a jejich sběr jsou často časově náročné etapy, výsledky jsou lehce ovlivnitelné výzkumníkem a jeho osobnostními preferencemi. (Zháněl a kol., 2014, s. 17-18).

Autoři Strauss A. a Corbinová J. (1999 s. 11-12) tvrdí, že kvalitativní výzkum dělají badatelé v sociálních a psychologických vědách, které se zabývají lidským chováním a fungováním. Tento styl výzkumu se používá při zkoumání organizací, skupin i jednotlivých osob a v sobě zahrnuje shromažďování potřebných údajů, které pohází z více zdrojů (např. rozhovory, pozorování...).

Další autoři Švaříček a Šedřová (dle Zháněl, 2014, s. 40) v kvalitativním výzkumu je požíván pojem zobecnitelnost neboli přenositelnost či aplikovatelnost výsledků, znamená to, že výzkumník by měl ukázat, jak je možné popsat typickou situaci a jak ji lze srovnat s jinými kontexty. Kvalitativní výzkum je cirkulární proces, jednotlivé fáze se překrývají, jsou realizovány paralelně, avšak má jasný začátek a konec, na začátku jsou předpoklady výzkumníka a na konci je nově vytvořená teorie. Mezi tím probíhá cyklus, kde jsou současně vybírány případy do vzorku, prováděn záběr dat a paralelně jsou tato data analyzována a interpretována. Případy jsou porovnávány mezi sebou na základě tvořící se analýz, jsou vybírány nové případy a zabírána další data.

Další autoři Strauss a Corbinová (1999 s. 11-12) sdělují, že kvalitativní výzkum dělají badatelé v sociálních a psychologických vědách, které se zabývají lidským chováním a fungováním. Tento styl výzkumu se používá při zkoumání skupin i jednotlivých osob, dále shromažďuje potřebných údajů, které pohází z více zdrojů (např. rozhovory, pozorování...), pak obvykle za pomoci analytických nebo interpretačních postupů se dohází k závěrům a teoriím.

Jiný autor Hendl (dle Zháněl a kol. (2014, s. 37) uvádí, že výzkumník vybírá na začátku výzkumu téma a určí výzkumné otázky, které může modifikovat nebo doplňovat v průběhu výzkumu, během sběru a analýzy dat, proto kvalitativní výzkum se považuje za pružný typ výzkumu. Také analýza dat a jejich sběr probíhají současně, výzkumník sbírá data, provede jejich analýzu a podle výsledku se rozhodne, která data potřebuje, pak začne znovu se sběrem dat a jejich analýzou. Během těchto cyklů výzkumník své domněnky a závěry průběžně přezkoumává. Hendl dále uvádí **základní charakteristiky kvalitativního výzkumu** a jeho výsledků. Například to, že se provádí za pomoci delšího a intenzivního

kontaktem s terénem, nebo situací jedince či skupiny jedinců, dále, že výzkumník se snaží získat integrovaný pohled na předmět studie, na jeho kontextovou logiku, také se používají relativně málo standardizované metody získávání dat. Nicméně poukazuje i na důležitý fakt, že hlavním instrumentem je výzkumník sám. Sděluje, že typy dat zahrnují přepisy terénních poznámek z pozorování a rozhovorů, deníky, osobní všechno to, co nám přibližuje všední život zkoumaných lidí. **Hlavním úkolem** je objasnit, jak se lidé v daném prostředí a situaci dobírají pochopení toho, co se děje, proč jednají určitým způsobem a jak organizují své všednodenní aktivity a interakce. Data se induktivně analyzují a interpretují. Výzkumník sestavuje se získaných dat skládanku, jejíž konečný tvar zná, ale spíše konstruuje obraz, který získává kontury v průběhu sběru a poznávání jeho částí. Výzkumník vytváří podrobný popis toho, co pozoroval a zaznamenal a snaží se nevynechat nic, co by mohlo pomoci vyjasnit situaci. Kvalitativní výzkum v současnosti je považován za samostatný druh výzkumu, který má své specifické poslání (zaměření), metody získávání a zpracování dat (informací) a metody interpretace výsledků. Zásadní výhodou kvalitativního výzkumu je získání hloubkového popisu případů v přirozeném prostředí. Cílem je získat popis zvláštností případů, generovat hypotézy a rozvíjet teorie o fenoménech světa.

Validita

Validitu výzkumu provádím pak v oddělené kapitole – Diskuzí.

Když je zapotřebí řešit úkoly se zajištěním aspektů ovlivňujících kvalitu naší studie, znamená to, že musíme vyloučit alternativní vysvětlení našich výsledků nebo možnosti narušení validity studie. Rozlišujeme různé typy validity. (Hendl, 2016, s. 147-148).

Hlad'o (dle Zháněl, 2014, s. 39) uvádí, že kromě důležitou a doporučovanou triangulaci, která slouží k zajištění validity výzkumu (platnosti výsledků), existují i další kritéria (např. pečlivý výběr účastníku...), a která vedou k reliability (spolehlivosti, hodnověrnosti) a tím i ke zlepšení kvality výzkumu.

Lincoln a Guba (dle Hendl, (2016, s. 150) rozdělují různá nebezpečí pro validitu do tří kategorií s názvy reaktivita, zkreslení ze strany výzkumníka, **zkreslení ze strany účastníků**. Reaktivita – přítomnost výzkumníka může ovlivnit procesy, na něž je výzkum zaměřen. **Zkreslení ze strany výzkumníka** představuje to, co výzkumník jako pozorovatel přináší do výzkumu v podobě svých subjektivních teorií a předsudků či vlastností (např. sociální identita, vzdělání a osobnost mohou ovlivnit výzkumný proces). To může ovlivnit

výběr výzkumných otázek, dat i oprávněnost závěrů, proto metodologové vyzdvihují schopnost oprostít se od osobních pocitů a předsudečného pojmání výzkumné situace. **Zkreslení ze strany zkoumané osoby** nebo informátora může nabývat mnoho podob, od zatajování informací až po jejich zkreslování. Jak v návrhu projektu, tak ve zprávě o výzkumu se uvádějí informace o osobě výzkumníka, aby bylo možné vyhodnotit, jak mohou ovlivnit výzkum. Například výzkumník vyjasňuje svůj hodnotový systém a uvádí, v jakém ohledu jeho přístup může být subjektivní. Snaží se rozpoznat, které jeho osobní zkušenosti mohou mít vliv na stupeň neutrality při pozorování a v rozhovorech. Věnuje se rozložení těchto sil v terénu, protože to bude hrát pravděpodobně roli při sběru dat a jejich vyhodnocení.

Kvalitativní výzkum typu případové studie (kazuistiky).

Případová studie, kazuistika

Jedna ze strategie kvalitativního výzkumu je právě případová studie. (Hendl 2016, s. 143). Jak jsem již zmínila budu se věnovat výzkumu pomocí případové studie. Jak popisuje (Hendl, 2016, s. 101) výzkum pomocí případové studie se zaměřuje na podrobný popis a rozbor jednoho nebo několika málo případů. Základní výzkumnou otázkou je, jaké jsou charakteristiky daného případu nebo skupiny porovnávaných případů.

Podle Zháněl a kol. (2014, s. 11-12) v empiricky zaměřeném výzkumu se používají metody, kterými získáváme nové, originální, konkrétní údaje (zkušenosti). Mezi empirické metody mimo jiné patří například i případová studie (kazuistika). Ve výzkumné části mé diplomové práce představím nejdůležitější aspekty případové studii (kazuistika). Případová studie vytváří individuální charakteristiku (například-klienta azylového domu) s podrobným popisem životního příběhu a problémovou situaci...

Hendl (2016, s.108) se uvádí, že případové studie jsou nejvýhodnější strategií, když nás zajímají otázky „proč“ a „jak“, přičemž nemáme vliv na průběh události a zaměřujeme se na přítomný jev v rámci jeho reálných kontextů.

Zháněl a kol., (2014, s. 46) uvádí, že jeden z kvalitativních výzkumných typu, který se nejčastěji používá je případová studie. Případová studie se používá při řešení výzkumných projektů v pedagogice, psychologii, sociologii, a další. (Zháněl a kol., 2014, s. 46). Nicméně je to typ kvalitativního výzkumu, který jsem si vybrala popsat a použít ve výzkumné části mé práce.

V případové studii jde o detailní studium jednoho nebo několika málo případů. Zatímco ve statistickém šetření shromažďujeme relativně omezené množství dat od mnoha jedinců, v případové studii sbíráme velké množství dat od jednoho nebo několika málo jedinců. Jde o zachycení složitosti případu, o popis vztahů v jejich celistvosti. V sociálněvědním výzkumu případová studie je podobná mikroskopu, její hodnota závisí na tom, jak dobře je sledování zaostřeno. Předpokládá se, že důkladným prozkoumáním jednoho případu lépe porozumíme jiným podobným případům. Na konci studie se zkoumaný případ zařazuje do širších souvislostí. Může se srovnat s jinými případy, důležité je posouzení validity výsledků. (Hendl 2016, s. 102). Případová studie vypráví historii případů. Stake (dle Hendl, 2016, s. 104), uvažuje určitý případ a příslušné problémové okruhy, otázky nebo aspekty, které chce u něho zkoumat.

Širší využití této metody je zejména při řešení společenskovedných výzkumu v sociologii, psychologii, filozofii, práva, politiky. (Zháněl, 2014, s. 48)

Stejně tak, jak popisuje Hendl (2016, s 102), data pro studii jsem získala z rozhovorů s respondenty a z osobní jednání (rozhovoru) se sociální pracovníci Azylového domu. Zháněl a kol., (2014, s. 48) tvrdí, že: „případová studie se považuje za nejvýhodnější výzkumnou strategii v situacích, kdy se ptáme, „jak“ nebo „proč“ se dějí určité současné jevy (procesy), nad kterými máme jenom omezenou nebo vůbec žádnou kontrolu.

Výzkum v případové studii se provádí pomocí delšího a intenzivního kontaktu s terénem, nebo situací jedince či skupiny jedinců. Tyto situace jsou obvykle banální nebo normální reflektující každodennost jedinců, skupin, společností apod. Výzkumník se snaží získat integrovaný pohled na předmět studie, na jeho kontextovou logiku.

Používají se relativně málo standardizované metody získávání dat, hlavním instrumentem je výzkumník sám. (Zháněl a kol., 2014, s. 49).

(Hendl 2016, s. 143) sděluje, že případová studie se zabývá podrobně definovaným případem (jedincem, skupinou, institucí). Také se srovnávají případy mezi sebou.

Případová studie (kazuistika) je považována za metodu heuristickou, ilustrační i verifikační. Je také chápána jako popis jednotlivých případů, zahrnuje životní příběh a průběh (např. života bezdomovce) a způsob řešení problémové životní situace a může se týkat jedince, skupiny lidí nebo instituce. (Maňák et al. (dle Maněnová, Skutil, 2012 s. 65).

Existuje celá řada klasifikací případových studií, nebudu všechny uvádět, jelikož pro můj účel považují níže uvedené klasifikace za dostačující. Podle Hendla, (2016) existují několik typu případových studií.

Podle sledovaného případu (Hendl, 2016, s. 103) rozlišujeme několik typu studie, mezi ně řadíme: **osobní případová studie**, která bude prezentovaná ve výzkumné části. V ní jde o podrobný výzkum určitého aspektu u jedné osoby. Pozornost se věnuje např. minulosti, kontextovým faktorům a postojům, které předcházely určité události (např. užívání drog, rozvod...). Zkoumají se možné příčiny, determinanty, faktory, procesy a zkušenosti, jež by mohly mít k dané události vztah či přispěly k dané události. Může jít také o zachycení celého života. Pak mluvíme o historiích života, avšak i zde se klade důraz na určitý aspekt života jedince. Tento typ studie bude předmětem i mého výzkumu. Jde o podrobný výzkum určitého aspektu u jedné osoby.

V závislosti **na požadovaném typu výsledků** Yin (dle Hendl, 2016, s. 108-110) rozlišuje případové studie např. deskriptivní.

V mé případové studii se jedná o deskriptivní případové studie s hlubším popisem.

Deskriptivní případová studie má dodat kompletní popis jevu, ale dosavadní teorie určuje, která data budou pro nás mít největší význam. U popisné studie musíme totiž minimálně stanovit: účel popisu, dále úplný, ale realistický seznam témat, jejichž deskriptivní zpracování bude znamenat přijatelný popis toho, co se zkoumá a také témata, která budou považována za základní. Popis může být základní, hlubší nebo detailní popis.

Při plánování případové studie je důležité, zda se bude pracovat s jedním, nebo více případy. Jedná se pak o **mnohonásobných nebo mnohopřípadových** studiích. Případy se nevybírají náhodně, ale cíleně. Tento typ studie se používají v komparativním výzkumu (porovnávání, srovnávání) nebo při pokusu navrhnout novou teorii. V mém výzkumu však popisují několik případu, proto se bude jednat o více případovou studii neboli mnohopřípadová.

Hendl, (2016, s. 112) poukazuje na tři uznávané **důvody, proč provádět případové studie**. Například to, že se můžeme hodně naučit o dosud neznámé speciální situaci, pouze případová studie pomůže porozumět důležitým aspektům problematice oblasti výzkumu; tato přednost se zvláště projevuje v komplexních situacích sociálního života. Další důvod je, že může být vhodným doplňkem k jiným způsobům výzkumu.

Dle Cohen et al. (dle Maněnová, Skutil, 2012, s. 65-66) případová studie má své **výhody a také nevýhody**. Některé z **výhod** jsou, že poskytuje komplexní pohled na věc,

také, že výsledkem jsou data, která mohou být interpretována různými způsoby, což může přispět ke komplexitě pohledu na zkoumaný jev a také, že výsledky mohou být krokem k dalšímu působení. **Naopak nevýhodou** může být, že výsledky nejsou obecně platné nebo že výsledky jsou těžko přezkoumatelné, také se může objevit osobní zaujatost s následnou možností zkreslení výsledků, na neposlední místě se řadí i náročná příprava postupu.

Hendl, (2016, 113) upozorňuje na požadavek pružnosti případové studii, co se týká množství a typu dat. Data pro studii mohou poskytovat **např. rozhovory**. (Například případová studie klienta azylového domu však může například zahrnout rozhovory s klientem, případně s jeho nejbližší rodina a také se sociálním pracovníkem azylového domu. Výzkumník také může klienta určitou dobu pozorovat. Jako dokumenty mohou sloužit například osobní dokumentace klienta (individuální plány, zápisky sociálního pracovníka apod.)). Analýza dat z případové studie pak bývá náročnou činností vzhledem ke komplexnímu charakteru dat a jejich množství; stává se intenzivnější s tím, jak jejich množství narůstá. Data se kategorizují, třídí a interpretují. Jako v každém výzkumu závisí na dovednostech a snaze výzkumníka, jak bude interpretace případná a přínosná. V mém výzkumu data pro studii neboli zdroje pro kazuistiku jsem volila rozhovory s klienty azylového domu a také se sociální pracovníci tohoto zařízení.

Rozhovor jako metoda sběru dat

Hendl (2016, s. 168-170) sděluje, že „hlavní skupinu metod sběru dat v empirickém výzkumu tvoří naslouchání vyprávění, kladení otázek lidem a získávání jejich odpovědí. **Dotazování** obecně zahrnuje různé typy neboli metody např. rozhovorů, dotazníků apod.“ Dále autor vysvětluje, že kromě další dvě krajní formy dotazování (dotazníky s pevně danou strukturou a volné rozhovory) existuje i jaká si střední cesta kvalitativního dotazování „Pak existuje určitá střední cesta v podobě polostrukturovaného dotazování, jež se vyznačuje definovaným účelem, určitou osnovou a velkou pružností celého procesu získávání informací“ Při kvalitativním dotazování nikdy nepředkládají dotazovaným předem určené formulace odpovědí nebo jejich kategorie. Svoboda dotazovaného při volněji utvářeném dotazování má následující **výhody**: lze přezkoušet, zda dotazovaný otázkám porozuměl; může vyjevit své zcela subjektivní pohledy a názory; může samostatně navrhnout možné vztahy a souvislosti; je možné tematizovat konkrétní podmínky situace dotazovaného. Jedna z nejdůležitějších technik kvalitativního dotazování je i strukturovaný otevřený rozhovor, rozhovor s návodem. Každý přístup má své **slabiny** a

přednosti a vyžaduje odlišnou přípravu. Rozhovor se používá v nejrůznějších výzkumných situacích.

Kvalitativní metody popisují a interpretují sociální nebo individuální problémy člověka. Jejich podstatou je vytvoření komplexního, holistického a celostního vnímání problému. Důraz se klade na způsob, jakým lidé interpretují jevy sociálního světa a svoje zkušenosti. Využívají induktivní logiku, na začátku procesu je pozorování, sběr dat, výzkumník v nich hodnotí jejich pravidelnost a význam. (Disman, (dle Zháněl a kol., 2014, s. 16). Další autoři Strauss a Corbinová (1999 s. 11-12) tvrdí, že kvalitativní metody se užívají k odhalení a porozumění tomu, co je podstatou jevů, o nichž toho ještě moc nevíme nebo k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž už něco víme, také pomáhají získat o jevu detailní informace, které se kvantitativními metodami obtížně podchycují.

Pokud jsme provedli počáteční rozhodnutí, co a proč je potřeba vědět, a pokud jsme určili, kde a od koho budeme sbírat data, zbývá rozhodnout, jakým způsobem požadované informace získáme. Typ sběru dat závisí na typu studie, kterou provádíme. V případové studii lze použít šest zdrojů dat, mezi nimi patří i dotazování. Zlatým pravidlem je využívat všechny možné zdroje dat, pokud podávají informace o stejném souboru faktů, který je dán otázkami. Hendl (dle Maněnová, Skutil, 2012, s. 67-68). Rozhovory jsou důležitým prostředkem pro získání dat v kvalitativním výzkumu. (Hendl, 2016, s. 195).

Jako metodou pro získávání dat byl zvolen rozhovor – polo strukturované dotazování pomoci návodu, který pomáhá udržet zaměření rozhovoru na dané téma a zároveň dovoluje respondentovi volnost sdílet své zkušenosti, perspektivy. Připravila jsem si okruh otázek a témata, které mě zajímají a která jsem pak s respondenty postupně probírala. Hendl (dle Zháněl a kol., 2014, s. 44-45) u kvalitativního výzkumu získáváme data mimo jiné i metodou interview. Kvalitativní dotazování zahrnuje různé typy rozhovorů, zaměřené na naslouchání vyprávění, kladení otázek lidem i získávání jejich odpovědí. Jedná se o polo strukturované dotazování, které má určitou osnovou, velkou pružnost a definovaný účel. Existují specifické způsoby kvalitativního rozhovoru (pomoci návodu, narativní, strukturovaný s otevřenými otázkami, neformální). Návod k rozhovoru představuje připravený seznam otázek nebo témat, které budeme probírat. Pořadí získávání informací není důležitá. Návod pomáhá udržet zaměření rozhovoru a zároveň dovoluje respondentovi prezentovat (sdílet) vlastní perspektivy a zkušenosti.

Interview (předem připraveným strukturovaným postupem, opírajícím se o soubor promyšlených otázek) má **své výhody a nevýhody** Pelikán, Gavora (dle Maněnová a

Skutil, 2012, s. 58): **Výhody:** kontakt výzkumníka se zkoumanou osobou, umožňuje volnost a pružnost v kladení otázek, můžeme žádat dovysvětlení respondentovy odpovědi, je možné získat osobní nebo důvěrné informace, je možné sledovat reakce respondenta, eliminuje obtíže při psaném projevu. **Nevýhody:** časově náročné, obtížnější zaznamenání odpovědi, malý vzorek respondentů, větší náročnost na výzkumníka, obtížnější vyhodnocení. Prostředí pro interview by mělo být tiché, klidné a podle možností izolované od jiného dění. Přítomnost jiných lidí může navodit nežádoucí reakce respondenta. I když platí zásada, že se interview (rozhovor) má uskutečňovat v odděleném prostoru, prostředí by mělo být kulturní. Je lepší uskutečnit interview (rozhovor) v kabinetě či v jídelně než třeba v herně, na chodbě apod. Rozhovory jsem postupně prováděla v prostorách Azylového domu, v jedné oddělené menší místnosti, kde byly skříň, stůl a židle. Pro provádění (uskutečnění) rozhovorů prostředí bylo vyhovující, dostačující a působící klidně, což nabízí potřebné soukromí a určité bezpečí. K bezpečí se vyjadřují více Hendl (2016, s. 15-158).

Analýza dat

Analýza dat případové studie zpracovávám jako kazuistiky v kapitole 5.6

Analýza dat případové studie nemusí vycházet z nějakého speciálního přístupu, ale může využít postupy již známé např. metody zakotvené teorie. Stake (dle Hendl, 2016, s. 229-230) tvrdí, že nelze přesně identifikovat okamžik, kdy analýza začíná. Může být již přiřazení významu prvnímu dojmu v terénu, ale také to je konečný sběr dat a poznatků. Kvalitativní studie se opírá o zcela běžné formy uvažování. Lidé mají vyvinuté schopnosti, jak se orientovat při setkání s neznámými objekty a fenomény. Hledání významu dat je často hledáním pravidelností, konzistencí za určitých podmínek. Někdy jsme schopni odhalit význam již pomocí jedné události, ale jindy a však častěji, až v několika událostech (případech). Někdy určité pravidelnosti předpokládáme předem, jiné se objevují až v průběhu studie.

Snaha dát smysl shromážděným údajům z případové studie vede k využití více či méně následující způsobů analýzy, kdy výzkumník postupuje **více holistický nebo více analyticky, kódováním. Holistická analýza** neusiluje o rozbití nashromážděných dat na jednotlivé části, ale hledá závěry posouzením dat jako celku. Na tuto fázi vždy navazuje snaha výsledky této analýzy interpretovat jako celek, aby bylo možné o nich **vyprávět**

určitý příběh. (Hendl, 2016, s. 230).? V mém výzkumu jsem zvolila postupovat více holistický.

Autoři Miles a Huberman, 1994, In (Hendl, 2016, s. 229-231) popisují analytické taktiky pro případové studie a navrhli uznávaný přístup k analýze dat studie. Věnují se jak analýze jednoho případu, tak metodám pro porovnání několika případů. Rozlišují dva typy analýzy: **analýzu orientovanou na proměnné** a **analýzu orientovanou na případy**.

Analýza orientovaná na případ uvažuje případ jako celistvou entitu (osoba, bytosti) a hledá konfigurace (uspořádání), asociace, příčiny a následky uvnitř případu, případně provádí komparaci (porovnání, srovnávání) mezi několika málo případy. Je orientovaná na proces. Tento přístup má své výhody a také nevýhody. Případový přístup je vhodný při hledání specifických, konkrétních, historicky zdůvodněných konfigurací v malé množině případů. **Analýza orientovaná na proměnné** se zabývá vztahy mezi dobře definovanými koncepty. Oba přístupy se kombinují tak, že se mezi nimi přechází se snahou porozumět dynamice a vlivům různých proměnných, a to znamená následující: „Vyprávění bez proměnných nám neříká vše o významu a vlivech na to, co vidíme. Proměnné bez vyprávění jsou příliš abstraktní a nepřesvědčivé.“

Dále autoři Miles a Huberman, 1994, In (Hendl, 2016, s. 240) zdůrazňují potřebu věnovat se porovnávání jednotlivých případů. Mnohopřípadové studie se týkají několika případů (více než jeden). Výběr zkoumaných případů může vycházet z teoreticky založeného vzorkování. Každý případ se přitom analyzuje zvlášť sám o sobě, pak navazuje srovnání případů. Analyzování dat v mnohopřípadové studii je podobné analýze jediného případu. Rozdíly jsou v perspektivě a organizaci dat.

V mém výzkumu provádím analýzu více orientovanou na případ. Některé z níže uvedených taktik jsem také použila při analýze dat případové studie např. odhalování konfigurací a témat, sledování rozdílů a srovnávání, zachycení vztahů, vytváření logických řetězců a podobně...

Uvedu některých ze zásad a pomocných taktik, které autoři Miles a Huberman (dle Hendl, 2016, s. 237-238) doporučují používat v průběhu analýze datového materiálu kvalitativní studie.

Odhalování konfigurací a témat – objevující se vztahy v textu se identifikují poměrně rychle.

Sledování rozdílů a srovnávání – v kvalitativním výzkumu se doporučuje provádět častá srovnání osob, případů, skupin, aktivit atd. Jednotky, jež se srovnávají, je nutné identifikovat. Také je nutné označit rozdíl, který se považuje za významný.

Zachycení vztahů – zachycení paralelních změn hodnot faktorů (např. oba faktory zároveň rostou), jež mají k sobě vztah. Množství dat, které je typické pro kvalitativní výzkum, toto odhalování ztěžuje.

Vytváření logických řetězců – jednotlivé izolované události je nutné spojovat do logicky svázaných řetězců událostí. Tomu napomáhá i předcházející taktika.

5.3 Charakteristika a výběr výzkumného vzorku (v kvalitativním výzkumu)

V kvalitativním výzkumu je výzkumný vzorek tvořen lidmi tzv. respondenty. Vybrané klienti Azylového domu budou za účely tohoto výzkumu uváděni jako respondenty.

Charakteristika výzkumného vzorku

V mém výzkumu výzkumný vzorek tvoří osoby dlouhodobě bez domova, kteří z různých důvodů ztratili svůj původní domov a v důsledku toho nemají kde bydlet. Z tohoto důvodu vyhledali pomoc v azylovém domě tím, že začali využívat nabídku sociálních služeb formou ubytování na ubytovně nebo jen přespání na noclehárně azylového domu. Momentálně nemají jinou možnost ani reálné předpoklady pro vhodnější ubytování, než je azylový dům, proto musí dočasně sdílet společné ubytování s ostatními klienty v prostorách azylového domu. Tím **se stali i klienty Azylového zařízení**, ve kterém provádím svůj výzkum, Společné soužití klientů v azylovém domě není vždy jednoduchou záležitostí i díky tomu, že jsou zde ubytované i osoby bez domova s psychickými poruchami a potíží různého druhu, mnohdy mající docela závažná onemocnění, ale tato skutečnost je příliš neomezuje k pobytu na ubytovně a tímto splňují podmínky pro využití sociálních služeb azylového domu. Délka pobytu klientů je různá a liší se dle individuálních požadavků a konkrétní životní situaci uživatele. Z okruhu těchto dlouhodobě znevýhodněných a poněkud trpících osob, které jsou zároveň i **klienti azylového domu** vychází i můj výběr pro výzkum. Tato skutečnost být klientem Azylového zařízení slouží jako základ či startovací bod pro mého výběru. Při výběru respondentů jsem se opírala o následující schémata (teorii).

Výběr výzkumného vzorku

Výzkumné šetření proběhlo v měsíci lednu a únoru 2020. Jelikož můj výzkum je zaměřen na klienty azylového domu po předcházejícím oslovení bylo pro rozhovor vybráno záměrně několik respondentů ubytovaných na ubytovně a také z noclehárny, kteří využívají i služeb denního centra. Tím sledují popsat vypovědi klientů ze všech služeb azylového domu a zároveň zaznamenat možné rozdíly. Tato skutečnost napomůže k ukázání a upozornění na možnou paralelu, zajímavosti, či specifikaci ve vypovědi, co se týká množství a rozsahu užívané služby azylového zařízení čili dosažené úrovni požadované pomoci z ohledu na ubytování a míru naplnění jejich základních potřeb. Představuje konkrétní pomoc, na kterou klienti dosahují (mají nárok), a právě to rozhoduje, zda požadovanou službu dostanou a v jakém rozsahu.

Následně jsme se postupně domluvili na konkrétní termíny pro realizaci rozhovorů. Tyto jednotlivé kroky jsem až na výjimky postupně v čase úspěšně realizovala. Všechny účastníky zkoumaní jsem ubezpečila o zachování důvěryhodnosti a anonymity. Také jsem je seznámila s povahou výzkumu a popsala jejich úlohu v něm. Jelikož bylo možné vyvarovala jsem se zatajení nebo podávání klamně informace o výzkumu a jeho průběhu, což v opačném případě by bylo kvalifikováno jako neetické chování. Vzhledem k zachování anonymity byla jména respondentů změněna na číslice, budu je uvádět pod číslem 1–3.

Respondenti mají odpovídat následujícím kritériím: osoby, které souhlasily s rozhovorem pro výzkum a osoby, které jsou klienty azylového zařízení (azylový dům, noclehárna) déle než 2 měsíce. V začátečné fázi jsem oslovila s rozhovorem celkem 8 respondentů. Ihned jeden muž z časových důvodů odmítl rozhovor. V průběhu šetření další žena z osobních a zdravotních důvodů se nemohla výzkumného rozhovoru zúčastnit. Další muž po prvním setkání již ztratil zájem o rozhovor a slušně se omluvil, že to není nic pro něj, ale prý mi fandí. V závěru byly realizovány celkem 4 rozhovory, protože jedná žena na setkání ani nepřišla i přestože předchozí domluva bylo bezproblémová. Bylo mi přetlumočeno, že prý má momentálně úplně jiné starosti než takhle ztrácet čas, prý ji nic nezajímá. Pak po provedení všech rozhovorů jsem vyřadila jednoho z respondentů z důvodů neúplných či nedostačujících dat, jelikož respondent odpovídal velmi stručně a také k některým tématům se skoro nevydařil, i přes moji snahu a motivované vybízení nemínil to změnit, prý je takový a nikdo ho nezmění. Tím jsem tohoto respondenta vyřadila z účasti na výzkumu pro neúplné a nedostačující informace a tím i nesplnění účely

výzkumu. Zahrnutí sběru dat – 3 výzkumné rozhovory, které jsou materiálem pro vypravování kazuistiky.

Strategie výběru

Rozlišujeme dva hlavní přístupy. Zatím co v kvantitativním výzkumu používáme přednostně náhodný výběr, k zobecnitelnost výsledků na populaci a používají se statistické metody, to v kvalitativním používáme speciální přístupy. (Hendl, 2016, s. 147), které popisují v odstavci níže. Co se týká výběru respondentů Hendl upozorňuje, že problém výběru neboli vzorkování hraje významnou roli v kvalitativním výzkumu. Hendl, (dle Maněnová, Skutil, (2012, s. 67) upozorňuje na fakt, že při výběru případové studie je nutné uvažovat účelově a konceptuálně. U každého případu potřebuje výzkumník provádět složitě navazující rozhodnutí, které se týká aktivit, procesů, událostí, alokace a časů. Podle Flicka (dle Hendl, 2016, s. 152-153) se provádí rozhodnutí o **výběru** v kvalitativním výzkumu na třech úrovních: **při sběru dat** (výběr případu nebo skupiny); **při interpretaci** (výběr materiálu a výběr v materiálu); **a při zobrazení výsledků** (prezentace materiálu). Například ve studii pomocí rozhovorů se musíme rozhodnout, se kterými osobami provedeme rozhovor a z jakých skupin mají tito jedinci pocházet. Pak se musíme rozhodnout, které zaznamenané rozhovory budeme v dalším zpracování vůbec uvažovat. Při interpretaci dat se rozhodujeme, jaké úryvky textu budou směrodatné. Při konečné prezentaci výsledků se rozhodujeme, kterými citacemi budeme naše závěry dokumentovat.

Existují několik doporučení, které Hendl (2016, s. 155) uvádí pro volbu výběru v kvalitativním výzkumu. Jestliže zvolíme určitou osobu pro rozhovor nebo pozorování, pak se musíme zeptat: Proč ji volíme? Jaké jsou implikace této volby pro další výběr jiné osoby? Další doporučení je nutnost propojit zvolené osoby s výzkumnou otázkou, také uvažujeme etické problémy (informovaný souhlas, užitek a rizika, vztah ke zkoumaným osobám), ty pak zmiňují a popisují níže. Při výběru zohledňujeme čas, peníze, dosažitelnost. Základní strategie spočívá ve volbě takových případů, které pokryjí požadované minimum, protože nikdy nezískáme tolik informací, kolik potřebujeme.

Patton (dle Hendl, 2016, s. 156) popisuje mnoha různých způsobů vzorkování v kvalitativním výzkumu. Uvádím jen některé typy společně se stručnou charakteristikou: **Kriteriální vzorkování** – výběr všech případů splňujících daná kritéria.

Volba kritických případů – umožňuje logické zobecnění a maximum aplikace informací na další případy, protože co platí pro tento případ, platí pravděpodobně i pro ostatní.

Vzorkování o maximální variaci – dokumentuje možnou varietu fenoménu (intenzitu atd.). Například pro dokumentaci společné konfigurace chování v celém pásmu variace.

Intenzivní vzorkování – případy intenzivně manifestují daný fenomén, nejde však o extrémní případy (dobrý, špatný).

Účelové vzorkování – volba informačně bohatých případů pro hlubší studium. Počet případů a jejich výběr závisí na účelu studie. Základní způsob výběru osob pro kvalitativní výzkum zahrnuje i různé typy účelového vzorkování.

Při výběru mých respondentů jsem mimo jiné postupovala tak, že jsem využila jeden z výše zmíněných způsobů neboli jsem využila způsob **účelového výběru** či vzorkování a své respondenty jsem vybírala účelově, s konkrétním záměrem. Záměr spočívá v tom, že jsem volila respondenty s bohatou informací, abych mohla později provést hlubší studium a měla co nejvíce potřebných informací k zpracování životních příběhů neboli kazuistiky. Samozřejmě jak již bylo zmíněno, většinou nezískáme všechny informace, které potřebujeme, hlavně proto je důležité dostat alespoň minimum dostačujících informací, také v mém případě se toto stalo viz výše. Také jsem zohlednila to, zda informace, které získám odpovídají na určenou výzkumní otázku, zda informace budou dávat požadovaný smysl. Níže popíšu i zohledňování a respektování i etických otázek, které jsou důležité a rozhodující pro řádně provedeny výzkumu.

Za další jsem zohlednila i **dobrovolnosti**, která je považována za naprostou samozřejmosti, spojená s jistou mírou ochoty a odhodláním ze strany účastníků poskytnout požadované informace být i anonymizovány (mnohdy jsou to důvěrné a citlivé informace o své osobě, o svém životě a svých blízkých a vyprávějí svůj životní příběh) a podrobit předem daným pravidlům výzkumu. Po oslovení zúčastnit se rozhovoru jsem nechala rozhodnutí záměrně jen na klientech. Považují to za velmi důležité, jelikož kromě samozřejmosti, na straně druhé při dobrovolnosti předpokládám, že z větší pravděpodobnosti rozhovor by byl na jiné úrovni, než když klienti se rozhovoru sice zúčastní, ale však nejsou moc sdílní, komunikace je náročná, chybí smysluplnost a užitečnost pro splnění specifických požadavků a konkrétní účely výzkumu. Jak již jsem výše popsala respondenti mají projeviti i praktickou snahu např. dostavit se na naplánované setkání, věnovat čas a pozornost tématu a předmětu rozhovoru, odhalit své soukromí, popsat své palčivé problémy, povzpomínat na minulost, na bolavé a citlivé okamžiky svého života, vyprávět o své mnohdy nelehké životní situaci a další).

Jak jsem již více zmínila je zapotřebí mít na paměti otázky etiky výzkumu. Součástí každého kvalitativního výzkumu, který zkoumá člověka, by mělo být respektování základních zásad etiky (etický kodex). (Švaříček a Šedřová, (dle Zháněl a kol., 2014, s. 40). Dle Hendla (2016, s. 157) etické otázky hrají ve společenskovedním výzkumu důležitou roli. Existují různé standardy a doporučení, které vymezují etická pravidla aplikovatelná ve výzkumu. Uvedeme některé z důležitých zásad a základní pravidla etického jednání. Jako hlavní se jeví potřeba získat **poučený (informovaný) souhlas** neboli osoba se zúčastní studie, pouze pokud s tím souhlasí, ale předtím musí být plně informovaná o průběhu a okolnostech výzkumu. Další je **pasivní nebo aktivní souhlas**. Aktivní je spojen s podepsáním příslušného dokumentu, naproti pasivní tento podpis nevyžaduje. Také tu patří **svoboda odmítnutí** neboli účastníkům musí být řečeno, že mohou kdykoli ukončit svoji účast v projektu (v mém případě se toto také stalo). Za další je **anonymita** – v ideálním případě identita účastníků není výzkumníkům známa. Pokud není možné zajistit anonymitu, identita nesmí být odhalena nikomu dalšímu. Podle Hendla (2016, s. 157-159) jsou však i určitá zvláštností vznikajících v kvalitativním výzkumu jako například:

Soukromí – popíšu v 5.5.2 - Realizační fáze výzkumu

Emoční bezpečí – již popsáno, kapitola 5.2 - Metody a techniky výzkumu a v 5.4 – Popis místa výzkumu.

Za další je **zatajení cílů a okolností výzkumu** – kdykoli je to možné, má výzkumník použít postup, který nevyžaduje zatajení skutečností o samotném výzkumu. Další specifikum je samozřejmost, že výzkum **nesmí ohrozit tělesné nebo psychické zdraví** zkoumaných jedinců.

Více uvedená pravidla jsem se snažila při realizaci svého výzkumu dodržovat a podařilo se mi je úspěšně aplikovat.

5.4 Popis místa výzkumu

Kapitola obsahuje přiblížení místa výzkumu s tím související skutečnosti.

Jedná se o azylový dům, který nabízí ubytování lidem bez domova, součástí jsou také i dvě noclehárny (pro muže a také pro ženy), nízkoprahové denní centrum a terénní program. Je to poměrně široký rozsah nabídnutých služeb. Hlavní smysl spočívá v tom, že hlavně sociální pracovníci pomáhají klientům v začleňování do společnosti. Například

pomocí individuálních plánů s nimi dále pracují. Nabízejí jim pomoc v případě jejich začlenění na trhu práce, ale také s ubytováním a mnohá dalších osobních záležitostech.

Jedná se o konkrétní registrovanou sociální službu s obecným názvem Azylový dům pro muže a ženy, který představuje komplex různých služeb. Azylový dům svým klientům nabízí odlišné, ale vzájemně navazující služby, jak již jsem popsala: ubytovna pro muže a ženy, dvě samostatné noclehárny pro muže a ženy, nízkoprahové denní centrum pro obě skupiny obyvatel. Součástí je také i terénní program. Tyto služby jsou poskytovány zájemcům neboli potřebným osobám v nouzi starší 18 let věku, horní hranice není stanovená.

Ubytovna se nachází v prostorách dvoupatrového domu a je celkem prostorná a velká. Vedle ní stojí budovy obou nocleháren. Kapacita ubytovny tvoří celkem 31 míst (lůžek), horní patro je rozděleno na dvě části, zvlášť pro muže a také zvlášť pro ženy, každá skupina má svoje teritorium a soukromí. Samozřejmě mohou se spolu vzájemně navštěvovat a trávit společně čas, např. třeba vařit, stravovat se, jen tak posedět na pokec, dívat se na televize apod. Momentálně v azylovém domě je ubytováno 11 žen, zbytek tvoří mužskou populaci. Celkem 28 obsazených míst v současní době, vypovídá o zájmu využití možnosti pro ubytování na ubytovně. Téměř 3 volná místa poukazuje na fakt, který bývá pravidlem, že v zimních měsících stoupá zájem o využití ubytování či noclehu. Naproti tomu na jaře a v létě obvykle zájem bezdomovců o ubytování postupně klesá.

Hlavním základem pro určování fungování tohoto Azylového domů je uveden v zákoně o sociálních službách a to Zákon 108/2006, Sb., který vypovídá o jeho cíli a specifickou úlohu ve společnosti. Azylový dům pak má i svoje specifická pravidla, které jsou popsány v směrnících ředitele a tzv. „Vnitřní řád domu“. Tyto pravidla mají být respektovány všemi směry, a jsou směrodatné jak pro klienty, tak i pro samotné zaměstnance či pracovníky zařízení. Toto je i hlavní charakteristický rys tohoto zařízení. Pro porušení domovního řádu klientem jsou stanoveny odpovídající tresty nebo postihy rozdělené dle závažnosti činu formou ústního a také i písemného vystavení napomenutí nebo pak i okamžité vyloučení ze služeb domu na přesně stanovenou dobu, avšak od jednoho až do šesti měsíců. Rozpětí trestu se liší dle rozsahu, závažnosti a také četnosti činů. Klienti, kteří se během svého pobytu dopouštějí porušení stanovených pravidel domu, či chyb a drobných prohřešků mají za to rovnoměrné postihy. Maximální délka pobytu na ubytovně je stanovená na jeden rok, popřípadě i rok a půl, ale samozřejmě zaleží na individuální situaci jednotlivců a reálné možnosti následného pobytu mimo azylový dům.

Většinou pokud ukončení ubytování klientům je nutnosti, avšak nemají možnost si zajistit jiné ubytování, neví, kam mají jít, pak sociální pracovník jim obvykle nabídne využití služby noclehárny a po případě i služeb nízkoprahového denního centra. Vedení azylového domu při posouzení možnosti prodloužení ubytovací smlouvy (délku pobytu) zohledňuje mimo jiné i projevenou snahu a zájem klientů řešit svou problémovou životní situaci, také rozhodující je i spolupráce se sociálními pracovníky domu, motivace a podílení se při plánování a realizování předem stanovených cílů nebo cíle formou individuálních plánů. Rozhodujícím faktorem v azylovém domě je i mírou splnění požadované účasti na volnočasových aktivitách, pořádaných v prostorách azylového domu, které napomáhají klientům pro jejich celkový rozvoji, obohacení a obnovení jejich pracovních návyků. Dále se také ovšem zohledňuje i celkové chování klientů v průběhu pobytu – kladné (hlavně projevené snahy, ochoty) nebo záporné (neustálého šikanování, nevhodné chování, záměrné vyvolávání hádek...) či nežádoucí (agrese, násilí), také různé „výstupy“ v průběhu pobytu, nadměrné nebo časté užívání alkoholických nápojů či drog v prostorách domu nebo vnášení je do domu spolu s dalšími opjaty v nejrůznější podobě. Dle slov sociálních pracovníků, jsou klienti, kteří daná pravidla respektují, většina z nich moc na to nedbá, pak i kvůli tomu přichází o místo na nějakou dobu, pobyt v domě jim musí být ukončen.

Jak jsem již uvedla obě noclehárny pro muže a pro ženy se nachází v sousedních budovách v prostorách azylového domu, ale jsou podstatně menší, než je ubytovna. Svým klientům nabízí nocleh a hygienické zázemí (toaleta, sprcha). Celková kapacita obou nocleháren je do 20 osob. Denní centrum jako jediný se nachází mimo prostory azylového domu, svým zájemcům – (lidem bez domova či ostatní potřebným) tak nabízí služby v budově v centru města.

S respondenty byla po domluvě zvolena místa realizace rozhovorů, které jsem neměla možnost nahrávat na diktafon, ale vše jsem si pečlivě zaznamenávala přímo do svého notebooku, který jsem měla s sebou. Zaznamenané poznámky, jsem pak po příjezdu domů hned zpětně rozšířila, tak aby z toho mohl vzniknout celistvý a srozumitelný text a nic jsem nezapomněla. Výzkumné šetření s respondenty, jak jsem již uvedla, probíhalo v prostorech azylového domu. Přesto, že jsem respondenty moc neznala rozhovory probíhaly v celku klidně (až na nějaké drobné výjimky) a v docela bezpečné atmosféře. Po předchozí domluvě s vedoucími zařízení a po dohodě s personálem byla vybraná vhodná místnost, která by splnila požadavky výzkumu – nerušené, klidné a bezpečné místo. Tím se

stala menší návštěvní místnost, která je využívána v příslušném zařízení výhradně pro potřeby ubytovaných klientů, avšak pouze v jednom případě byla využita společenská (konferenční) místnost. Při ověření, zda zvolené místo bylo pro účastníky vyhovující, odpovídali kladně a s jeho volbou byli spokojeni, považovali vybrané místo za maximálně vhodné, příjemné a bezpečné, možná i proto, že návštěvy jsou pro něj velmi vzácnou záležitostí. Tím byl naplněn i etický požadavek na výzkum. Současně bylo potřeba vytvořit i emoční bezpečí – dle Hendla (2016, s. 158) „při rozhovoru je mnoho příležitostí, kdy se účastník musí vyjádřit k **emočně citlivé záležitosti**, málokdy jde o zcela banální věci, směřuje se k citlivým otázkám jako rozvod, smrt nebo násilí, potíže v práci a podobně. Příslušné otázky nesmíme klást bez přípravy, výzkumník dává účastníkovi příležitost, aby se uvolnil a vysvětlil své pocity. Rozhovor se často podobá terapeutickému a má léčebný účinek – účastník se svěří a výzkumník pozorně naslouchá, tím ale vzniká nebezpečí, že se účastník otevře příliš.“ V průběhu všech rozhovorů jsem se a tím setkávala či větší míře. Později se někteří z respondentů svěřili, že na začátku našeho setkání prožívali nervozitu a také značnou míru nejistoty, ale postupem času, jak plynul rozhovor, značné napětí z nich začalo opadávat a mohli se cítit o něco klidnějšími. Co se týká prožívané emoce z hlediska probíraných témat, klienti reagovali různě, podle toho, jak se jich daná téma moc dotýká (sabiny, silné stránky) a co vlastně ve svém životě zážili, s čím zápasí a v čem jsou slabší a naopak.

Vzhledem k zachování anonymity respondentů Azylového domu, neuvádím sídlo rovněž ani název města či konkrétní název (jméno) samotného zařízení (Azylový dům), kde jsem prováděla výzkumného šetření. U respondentů bude však samozřejmosti zachování plné anonymity. Respondenti budou uváděni jen pod číslem, skutečné jméno nebude uváděno. Avšak popis místa bude obecný, tak aby nemohlo dojít k následné identifikace zúčastněných osob neboť místo může být odhaleno ze souvislostí. O tom hovoří (Hendl, 2016, 157).

5.5 Průběh výzkumu

Následující kapitola popisuje, jakým způsobem probíhal samotný proces výzkumu.

„Průběh kvalitativního výzkumu, znamená shromažďování velkého množství údajů o sledovaných jevech a jejich kontextech, ty se zaznamenávají a interpretují.“ (Maňák (dle Maněnová, Skutil, 2012, s. 25-26). Sběr dat se provádí systematicky za pomoci mnoha

zdrojů. Výzkumník stále udržuje vztah mezi daty a případem. Zaznamenává a dokumentuje jednotlivé fáze sběru dat. Provádí přepis dat do počítače, označuje a indexuje data tak, aby je mohl vyhledávat. (Hendl, 2016, s. 113).

Ve výzkumu jsem postupovala následujícím způsobem a postupně dělala jednotlivé kroky. Představují chronologicky způsobem rozdělení průběhu výzkumu, který tvoří tři hlavní fáze. To jsou následující: fáze přípravná, fáze realizační a fáze finální.

5.5.1 Přípravná fáze

Nejdříve jsem začala přípravnou fází, zejména jsem si stanovila základní cíl celého výzkumu, následně jsem kontaktovala azylový dům, s kterým jsem navázala spolupráci, určila jsem si také typy kazuistik, které budu vypracovávat, stanovila jsem jednotlivé oblasti, které budu zkoumat u klientů.

Uvažovala jsem nad tím, jaké azylové zařízení oslovím, pro účely výzkumného šetření. Měla jsem několik možností a typy zařízení a po pečlivé zvážení jsem si vybrala konkrétní Azylový dům, který jsem následně kontaktovala. Telefonicky jsem se spojila s ředitelkou azylového zařízení. Ve zkratce jsem jí vysvětlila cíl mého telefonátu, velmi stručně jsem popsala smysl potřebu výzkumu pro účely mé magisterské práce a zeptala se na možné realizace výzkumu na území azylového domu, kde dělá ředitelkou. Domluvily jsme se na termínu možné schůzky, kde prodiskutujeme podrobněji a do hloubky vše potřebné. Když jsem se s ředitelkou v přesně stanoveném termínu setkala, předmětem našeho jednání bylo především představení tématu a cíle výzkumné práce, která jsem si zvolila. Patříčně jsem jí požádala o svolení a dání svého souhlasu s výzkumem a také pomoc se zprostředkováním kontaktů s klienty domů, ale také i se sociálními pracovníky, případně i s personálem zařízení, kvůli praktické části provedení výzkumu (místnost, klienti apod.). Bez zbytečného otálení a po následné poradě s dalšími vedoucími, ředitelka mi povolila a umožnila rozhovory provádět, samozřejmě s předem kontaktovanými a oslovenými klienty zařízení v prostorách domu po nezbytnou dobu trvání záběrů dat. Domluvily jsme se na vše potřebné (dostup ke klientům zařízení, vhodné zázemí – odpovídající místnost za účelem provedení rozhovorů s klienty, kontaktování sociální pracovníci apod.). Tím mi byl umožněn vstup do domu dle potřeby za účely výzkumu. Ředitelka byla velmi milá a vstřícná, sdílí a velmi otevřená, také chápavá pro moje potřeby ohledně realizaci výzkumu. Ředitelka dbá na dodržování daných pravidel v prostorách domu. Přestože na ní čekala ještě hromada nedodělané práce, ochotně se mě

věnovala, a dokonce mi dala několik moudrých rad, které se mi pak hodily při navazování kontaktu a provádění rozhovory s klienty. V závěru setkání mě upozornila na důležité skutečnosti související s klienty a popřála mi zdar a úspěch při práci na výzkumu. Tak jsem navázala jistou spolupráci s výše uvedeným a popsáním Azylovým domem, do kterého jsem pak dojížděla dle domluvených schůzek a dle potřeby.

Díky možnosti pobývání v prostorách azylového domu jsem oslovovala jednotlivé klienty domů, po předchozí domluvě s personálem. Personál mě informoval o určitých nezbytných skutečnostech spojených s některými klienti z bezpečnostních důvodů. Následně jsem prováděla výběr respondentů, způsobem, který jsem již popsala v kapitole 5.3. výběr výzkumného vzorku. Také jsem oslovené respondenty seznámila s tématem a cílem mé práce. Vysvětlila jsem jim smysl výzkumu a jejich úlohu v něm zároveň i atmosféru bezpečí nebo i povinnosti pro zachování etických zásad. Především klienty azylového domu zajímala otázka anonymity a požadovali, aby rozhovory byly zcela anonymní. Také i proto jsem musela často zájemce nebo pak později respondenty ujistovat a zdůrazňovat anonymitu výzkumu. Také jsem jim zdůraznila a pozvedla jejich možný přínos díky provedení rozhovorů. Mohu říci, že začátky nebyly pro mě zrovna jednoduchou záležitostí – musela jsem „proniknout“ mezi lidi, kteří mě neznali a já neznala je, byla jsem tzv. „zvenčí“ čekal nás důležitý úkol navázat pracovní vztah. Data pak jsem shromažďovala postupně. Poté jsem si s jednotlivými respondenty domluvila termín schůzky dle potřeby. Opakovaně jsem ubezpečovala respondenty o zachování anonymity osobních údajů, což je naprostou samozřejmostí.

5.5.2 Realizační fáze

V této fázi realizují naplánované rozhovory s respondenty a také i se sociální pracovníci tohoto zařízení. Po vzájemné domluvě se provedly celkem 4 rozhovory, protože jeden respondent v průběhu rozhovorů svoji účast ve výzkumu ukončil (nevyhovovalo mu to, měl o tom jiné představy), Hendl (2016, s. 157) také na to poukazuje: „...**svoboda odmítnutí** neboli účastníkům musí být řečeno, že mohou kdykoli ukončit svoji účast v projektu.“ Rozhovory byly provedeny průběžně v měsících leden a únor.2020 dle časových možnostech jak mých, a tak i respondentových. Rozhovory byly provedeny v prostorách azylového domu v menší místnosti, která je využívána v příslušném zařízení výhradně pro potřeby ubytovaných klientů. Pouze v jednom případě byla využita společenská (konferenční) místnost. Délka rozhovorů se pohybovala různě, zaleželo na

přípravě, náladě, na náročnosti probíraného tématu. Nejčastěji však 50–60 min. Na počátku rozhovoru jsem se představila, protože jsem byla pro něj zcela cizí osoba, potřebovali jsme se seznámit, více poznat, aby pak rozhovor byl bezpečnější, jistější, učenější. Jako důležité mi přišlo hovořit s nimi i více o jejich úloze ve výzkumu a opakovaně jsem zdůrazňovala zachování anonymity (bezejmennosti), neuvádím jejich skutečná jména ani nic, co by je mohlo identifikovat, nebudu uvádět ani název azylového domu, ani jeho sídlo či město. Právě na to upozorňuje i Hendl (2016, s. 157) „jen někteří lidé jsou ochotni sdělovat podrobnosti ze svého soukromí s vědomím, že budou zveřejněny, právě proto je zachování **soukromí** důležitým požadavkem. Pouhá anonymita není dokonalým řešením, protože např. místo výzkumu lze odhalit ze souvislostí...“ Také jsem respondentům ponechala nějaký čas na adaptaci, aby se mohli uvolnit a orientovat v tématu, oprostít se od rušnosti, která je všude kolem nás, a maximálně se soustředili na témata rozhovoru. Chtěla jsem navodit atmosféru **emočního bezpečí**, která respondenty uvolní z nervozity, napětí a neklidu, z větší míry se mi to podařilo. O tom mluví i Hendl (2016, s. 158).

Pak s klienty jsem postupně prováděla opakované rozhovory až do vyčerpání předem naplánovaných témat. Pro rozhovory jsem si vytvořila předem připravenou strukturu – okruh témat a otázek, které jsem s nimi potřebovala probrat a postupně jsme daná témata probírali. Klienti byly v celku trpělivé až na výjimky a nedělali zbytečné problémy. Jen se stala taková příhoda, že jsem se dozvěděla, že jeden klient si spletl termín našeho sezení a očekával mě v době, kdy jsem neměla vůbec být přítomná v azylovém domě. Jindy zas nedočkavě požadoval můj tel. kontakt, aby mi mohl zavolat a sdělit důležitou skutečnost ze své minulosti, na kterou si najednou vzpomněl v průběhu dne a nedočkavě vyhlížel, kdy se opět objevím a budeme spolu hovořit. Je to dá se říci takové míle a usměvavé zpestření všedního dne. S respondenty jsem se snažila být chápavá a empatická, ale přitom (současně) jsem se snažila zachovat si určitý odstup, Nechyběly ani náznaky slz, roztřepané ruce a hluboké vzdechy, jako by že počítali plynoucí čas těžkých období života některé z účastníků. Pro respondenty některá témata nebyla vůbec jednoduchá a museli si vybavit těžké a problémové chvíle svého života. Každý z účastníků projevoval své emoce a vyjadřoval to různými způsoby. V tyto chvíle jsem se jim snažila být nápomocná, nechala jim prostor uvolnit se a svobodně vyjádřit své pocity. Hendl (2016, s. 158) také upozorňuje a hovoří o významu emočního bezpečí. Při pozorování a sledování reakcí respondentů bylo jasně vidět, že některé z nich své emoce a chování

nemají pod kontrolu a potřebovali by pomoc terapeuta nebo jiného specializovaného odborníka. Někteří si toto nepřipouštějí, ale jiní naopak jsou si této skutečnosti vědomi.

Mohu tedy říci, že jsem byla opravdu docela mile překvapená a konfrontovaná (samozřejmě v dobrém slova smyslu) tím celkovým chováním účastníku výzkumu k mé osobě, (a to i v případě, když respondent ukončil svou účast) i když ze začátku přihlíželi celkem vystrašeně a nedůvěřivě, co se přesně bude dít a proč je to zapotřebí. Samozřejmě jsem ji to vysvětlovala, ale pak postupem času jsme měli za sebou podstatný kus práce, tak někteří začali vyžadovat mou pozornost a svěřovat se mi i s věcmi, které nebyli úplně tak předmětem našeho rozhovoru (např. jeden se svěřil s tím co si rád dává k jídlu, když má peníze, náladu a chuť“. Vypadalo, že jsem postupně získala jejich důvěru, což považují za důležité, a toho si také nesmírně vážím a jsem za to moc vděčná. Sběr dat byl ukončen koncem měsíce února 2020. Samozřejmě bylo i poděkování respondentům za účast v rozhovorech, za to, že se zúčastnili pracovní schůzky. Zároveň jsem vyslovila i velké ocenění za jejich snahu a čas podílet se na výzkumu a touto cestu přispět na jeho realizaci. Zároveň někteří z respondentů si spolupráci pochvalovali, např. jeden se přiznal, že tímto byl poněkud i obohacen.

Domluvila jsem se na setkání i se **sociální pracovníci domu**, která má na starosti mé respondenty. Následně jsme se spolu sešly. Jednání proběhlo v útulném a klidnějším prostředí v kanceláři v prostorách azylového zařízení. Byl to neúřední den, proto nikdo z klientů neklepal na dveře, také kolem nebyl ani velký hluk, jak obvykle bývá, proto jsme mohly spolu povídat celkem nerušeně. Paní je zároveň i osoba, která pro potřebu sociální práci je nazvaná i „klíčový pracovník“, protože je to osoba, která má být pro klienta důležitá, nepostradatelná, klíčová. Klient by se měl vesměs obracet na ní a hledat radu a pomoc při řešení svých problému na cestě k plnění svých předem zvolených cílů. Sociální pracovník má za úkol pomáchat klientům při odhalení mnohdy skryté či zjevné příčiny jejich problémů nebo pomáhat jim při řešení jejich složité životní citace. Také měla by klienty partičním způsobem motivovat a také se podílet, ale zároveň i dohlížet na naplňování (stanovených) vytyčených cílů klientů, a to předpokládá i plánování jednotlivých kroků, které vedou ke splnění daného cíle. Tyto, a ještě mnoha dalších úkolů má ve své kompetenci osoba sociálního pracovníka. Z rozhovorů vyplynulo, že tyto všechny úkoly samozřejmě svědomitě plní a je velkou oporou a pomocí pro klienti zařízení. Předmětem našeho rozhovoru bylo zejména seznámení se s již navázanou spolupráci mezi sociální pracovníci a respondenty, kteří jsou i zároveň klienti azylového zařízení. Také

jsem si některé skutečnosti spojené se spoluprací mezi ní a respondenty ověřovala, některé z vypovědí respondentů uvedla na pravou míru, co se týká určité skutečnosti jejich života či životní situace. Samozřejmě, vše o životě respondentů ani nemůže vědět, ví jen to, co jí samotní respondenti sdělí nebo ze zná jejich problematiku s ohledem na jistou spolupráci a na strávený čas v „azylaku“. Také mě zajímalo, jaké problémy respondenti řeší, jak spolupracují neboli míry zapojení se do řešení své problémové životní situací. A také to, proč vlastně přišli do tohoto zařízení. Z rozhovoru se sociální pracovníci jsem porozuměla, jak to ve skutečnosti je u některých z mých respondentů, na čem v současné době spolupracují, co se již povedlo a co ještě není ve fázi přijatelné, v čem vidí největší úskalí spolupráce nebo naopak vyzdvihovala pozitivní stránky klientova zapojení se. Samozřejmě bylo na začátku našeho setkání se představit, ve zkratce jsem přednesla i cíle mého zájmu a vše potřebné ohledně prováděném výzkumu. Pak jsem ji zdůraznila i její anonymitu ve výzkumu a také její úlohu. Po vyčerpání daná témata, a po poněkud pestrou a zajímavou diskusi o všem potřebném jsme se spolu rozloučily a popřály si hodně úspěchu a zdarů.

5.5.3 Finální fáze

V závěrečné fázi jsem analyzovala získaná data, dále jsem také provedla diskusi, zejména jsem hledala odpověď na otázku, kterou jsem si položila v přípravné fázi.

Zpracované kazuistiky uvádím v další kapitole, což představuje i samotná analýza získaných dat. Diskuzi nad výsledky z výzkumu uvádím pak v samostatné kapitole, kde odpovídám na otázky ze zkoumání.

5.6 Kazuistiky

Hendl (dle Maněnová, Skutil, 2012, s. 67) má zajímavé doporučení proto, aby se výzkumník „neutopil“ v množství dat, je nutné stanovit si tzv. konceptuální strukturu, která má zachytit základní vlastnosti případové studie. Návrh rámce nutí výzkumníka, aby byl ve svém myšlení přesný a aby z množiny prvků vybral ty nejdůležitější, za důležité se považuje udělat si kvalitní osnovu.

Chrastina, (2019, s. 32) uvádí, že strukturu kazuistik a její komponenty se mírně liší. Po její analýze struktura kazuistiky má paralelní charakter, tj. na sebe navazujících komponent. Komponenty jsou následující:

- anamnéza,
- katamnéza
- analýza /interpretace
- závěr/diskuze

Dále různí autoři popisují i různé komponenty kazuistiky s ohledem na dané zkoumané oblasti života člověka, které jsou předmětem zájmu zkoumání, a to hlavně v medicíně, ošetrovatelství. Vzhledem k zaměření mého výzkumu na osoby bez domova, které vyhledaly pomoc v azylovém domě (resp. v nabízených službách) a také s ohledem na cíle mé práce jsem si našla vhodný typ kazuistiky - viz. (Chrastina, 2019, s. 34) a na základně toho jsem si vytvořila níže popsané komponenty neboli okruhy zkoumání života mých respondentů.

Kazuistika

Sestavila jsem tuto strukturu kazuistiky s následujícími komponenty navazujícími na sebe. Okruhy zkoumání života respondentů:

1. Rodinná anamnéza
2. Dětství, život
3. Škola, vzdělání
4. Zdravotní stav (zdraví a nemoci)
5. Závislosti
6. Zaměstnání
7. Sociální vztahy

Respondent 1

Jméno: anonymní

Věk: muž, 55 let

Vzdělání: střední průmyslovou školu s maturitou

Rodinné poměry – rozvedený, dospělá dcera

RODINNÁ A OSOBNÍ ANAMNÉZA

Co se týká rodiny, tak respondent uvádí, že vyrůstal v úplné rodině, žil společně se svým otcem, matkou a mladším bratrem. Uvedl, že měl krásný vztah se svou matkou, dokonce řekl, že jejich vzájemný vztah byl velmi blízký a vřelý. Co se týká jeho vztahu s otcem, tak uvedl, že otec byl na něj velice přísný, což ho hodně bolelo. Také ho hodně bolelo to, že otec upřednostňoval jeho mladšího bratra, bylo mu to velice nepříjemné. Sděluje ještě, že otec byl velmi panovačný, nemohl mu vůbec protirečit. Vlastně jako rodina nikdy nežili, neměli společné zájmy, bylo vždy vnímat rozdělení. Zeptala jsem se ho, jaký měl vztah s prarodiči. Uvedl, že s prarodiči z otcovy strany se nestýkal, vlastně o nich nic ani neví, ale rád vzpomíná na babičku a dědečka ze strany matky. Pobýval u nich docela často a velmi se mu tam líbilo. Zeptala jsem se ho také, zdali byl například svědkem nějakého sociálně patologického jevu v rámci rodiny. Uvedl že ne, nikdy nezažil nějakou formu domácího násilí, jenom se mu nelíbilo to, jak se jeho otec choval k jeho matce, uvedl, že vždy se muselo všechno točit jenom kolem potřeb jeho otce a jeho mladšího bratra. Také uvedl, že s bratrem se již dlouho nestýká, vlastně od té doby, co zemřela jeho matka. Když zemřel otec, tak vlastně ani necítil nějakou bolest, ale když umřela jeho matka, tak ho to velmi ranilo, i z tohoto důvodu, že zemřela náhle na a nikdo to nečekal, přestože neměla viditelně vážné zdravotní problémy. Na pohřbu své matky také viděl svého bratra naposledy, přerušil s ním veškeré styky, nemá ani zájem o se s ním vidět.

DĚTSTVÍ, ŽIVOT

Co se týká dětství, tak vlastně uvedl, že jeho největším problémem byl právě jeho otec, který vždy upřednostnil jeho mladšího bratra. Když s ním chtěl mluvit nebo něco dělat, tak vždy řekl, že nemá čas, právě proto raději trávil čas u svého dědy, který si na něj vždy rád udělal čas. Právě proto se mu tak líbilo u dědy a babičky. Tento respondent má maturitní vzdělání, uvedl, že po maturitě začal pracovat a trochu užívat života, poté se oženil. Krátce poté, co se oženil, tak se mu narodila dcera. Respondent také uvádí, že jeho

problémy údajně souvisí s jeho manželstvím. Také jsem se ho zeptala, jak to má v současné době s financemi, uvedl, že má důchod, když jsem se ho zeptala, jaký důchod, tak uvedl, že invalidní, ale nebyl schopen mi říci, z jakého zdravotního důvodu pobírá invalidní důchod.

ŠKOLA, VZDĚLÁNÍ

Respondent uvádí, že chodil do mateřské školy, poté na základní školu. Uvádí, že nezažil žádnou šikanu, neměl žádné vážnější problémy, dokonce na toto období velmi rád vzpomíná. Poté, co absolvoval základní školu, tak navštěvoval střední průmyslovou školu, kterou úspěšně zakončil maturitní zkouškou. Doslova uvedl, že neměl žádné vážnější problémy, které by se týkaly jeho vzdělávání.

ZDRAVOTNÍ STAV

Vzhledem k tomu, že jsem mluvila také se sociální pracovnící, která má tohoto klienta na starosti, tak jsem zjistila poměrně závažné informace, které se týkají jeho zdravotního stavu. On sám mi řekl, že je zdravý, že nikdy neměl žádný vážnější zdravotní problém, také musím uvést, že nevypadal moc věrohodně, jelikož evidentně byl velmi zanedbaný a velmi jsem pochybovala o tom, že by mi říkal pravdu. Sociální pracovnice uvedla, že měl velmi vážné problémy s alkoholem, což mu způsobilo velmi vážné zdravotní problémy, které se týkají psychického rázu, tento respondent má lehčí formu schizofrenie, dokonce pobírá invalidní důchod právě z důvodu této velmi vážné psychické poruchy.

ZÁVISLOSTI

Respondent byl v minulosti silně závislý na alkoholu, což mu způsobilo velmi vážné problémy v sociálních vztazích, ale také i v pracovních vztazích. V současné době je závislý na kávě a cigaretách, sociální pracovnice uvádí, že ho asi poslední tři roky neviděla pod vlivem alkoholu, klientem je ale již od roku 1998. Vzhledem k tomu, že má poměrně slušný invalidní důchod, tak by mohl i slušným způsobem existovat, ale jeho umístění do nějaké klasického střediska sociálních služeb je nereálné, jelikož on sám raději svoje finance utratí za cigarety a kávu. Což by nemohl tehdy, pokud by musel platit například domov důchodců.

ZAMĚSTNÁNÍ

Respondent uvádí, že vlastně od maturity chodí do práce, tedy do doby, než mu dali invalidní důchod, uvedl také, že ještě před třemi roky řádně pracoval jako řidič kamiónu, ale byl propuštěn, jelikož onemocněl, nebyl ale schopen mi říci, o jakou nemoc se jednalo. Z rozhovoru se sociální pracovníci jsem ale zjistila, že byl opakovaně vždy propuštěn, jelikož měl vážný problém s alkoholem, který následně způsobil jeho vážnou psychickou nemoc, na kterou nakonec dostal od státu již zmíněný plný invalidní důchod neboli má invaliditu 3. stupně. Sám respondent, ale není schopen o tom mluvit, vypadá to dokonce tak, jako by měl natolik spuštěné ego obrany, že není schopen si tuto skutečnost připustit. Zeptala jsem se ho, zdali by nechtěl jít na nějakou brigádu. Tak mi odpověděl, že si myslí, že si ho nějaká práce najde. Uvedl, že by chtěl mít spoustu peněz, aby si mohl koupit byt, zeptala jsem se ho, kde by ty peníze chtěl vzít. Odpověděl mi, že by chtěl vyhrát velkou sumu ve sportce, právě proto ji pravidelně sází.

SOCIÁLNÍ VZTAHY

Respondent uvádí, že byl ženatý, zeptala jsem se ho tedy na jeho manželství. Uvedl, že bezdomovcem se stal poté, co ho manželka vyhodila z bytu a neměl kde bydlet. Sdělil, že musel hledat různé možnosti ubytování, ale nic nenašel a nějaký čas (asi měsíc) musel bydlet u svého kamaráda, který bydlel sám a s kterého po smrti jeho matky se něm se intenzivněji začal stýkal. Pak, ale musel odejít, jelikož kamarád se musel přestěhovat za práci mimo bydliště, a za někým čas odjel i do zahraničí. Sdělil, že pokud by jeho matky ještě žila, by byl alespoň s ní a nemusel být bezdomovcem. Pak mu nezbývalo nic jiného, než vyhledat a obrátit se o pomoc na azylový dům, kde delší dobu již střídá různé služby – ubytování na ubytovně pak noclehárna, nějaký čas na ulici, pak zase se vrací do azylového domu, a tak dokola. S kamarádem po nějaký čas udržovali alespoň občasný telefonický kontakt, ale časem vztah začal upadávat, a nakonec byl přerušen veškerý kontakt.

Vyprávěl, že ani vlastně neví příčinu, proč ho manželka vyhodila z bytu a dodnes ani neví, proč se rozvedla. Při rozhovoru se sociální pracovníci jsem porozuměla, proč ho vlastně manželka vyhodila z bytu, protože respondent hodně užíval alkohol a také hodně utrácel za nepotřebné věci, a nepřispíval na domácnost. Dokonce byl někdy hrubý na svou ženu. To vše zajistila z rozhovoru s jeho bývalou ženou. Nicméně dále uvedl, že ho navštěvuje jeho bývalá manželka a dcera, že mu pomáhají. Dokonce uvedl, že mu nosí čisté prádlo a vcelku dobře se o něj starají. S dcerou má dobré vztahy, pak si, ale uvědomil,

že možná nebyl moc dobrým octem své jediné dcery. Přišlo mu to najednou líto a na nějaký krátký čas mlčel. Také uvedl, že mu chybí partnerský vztah, že by potřeboval ženu, která by se o něj řádně starala. Když jsem se ho zeptala, zdali má nějaké přátele, tak uvedl, že jenom tady v komunitě, ale že to vlastně žádní přátelé nejsou.

Tento respondent na mě působil tak, že je velice zanedbaný, když jsem se zeptala sociální pracovnice, zdali by nebyl schopen nějaké jednoduché práce, tak mi odpověděla, že tento člověk je v podstatě nezaměstnatelný, není schopen vzhledem ke své nemoci dodržovat nějaký denní režim. Pracují spolu na dodržování alespoň minimum základní osobní hygieny, ale moc se to nedaří, i přes cílenou motivace ze stany pracovnice, také sděluje, že možnost s ním pracovat je poněkud omezená, jelikož je na noclehárně a kontakt s ním je časově omezen. Také je problém i v tom, že tento respondent nemá hygienické návyky a také ani nemá moc chuť to měnit a se starat o sebe. To je obrazem i jeho způsob života. Tento respondent v zásadě vede život, s kterým je ve finále vcelku spokojený. Je to dlouhodobý klient, který využívá dlouhodobě sociálních služeb, ale spíše těch, které jsou k dispozici na ulici, v současné době využívá služeb noclehárny, vzhledem ke svému invalidnímu důchodu si to může dovolit, jinak bylo období, kdy o něm dlouho ani nic nevěděli. To byl právě i ten respondent, který si spletl termín setkání a také požadoval můj tel kontakt, aby mi mohl zavolat, ohledně jisté skutečnosti. Nakonec závěrečného setkání bylo vidět, že se rád zúčastňoval těchto sezení, a také ocenil, že někdo si ho vůbec všimá a je ochoten s ním strávit nějaký čas, byť i za jiným účelem. Sám vyslovil, že se cítí poněkud obohacený a také jsem v jeho oči (v očích) viděla náznak slz.

Respondent 2

Jméno: anonymní

Věk: muž, 64 let

Vzdělání: středoškolské vzdělání s maturitou, obor lesnictví

Rodinné poměry – rozvedený, dvě děti (dcera a syn)

RODINNÁ A OSOBNÍ ANAMNÉZA

Tento respondent uvádí, že prožil šťastné dětství. Vyrůstal v úplné biologické rodině. Navíc byl nejmladším dítětem, má ještě staršího bratra a sestru, on sám uvádí, že byl také hodně rozmazlován, hlavně svou matkou a starší sestrou. Zeptala jsem se ho na jeho prarodiče a další rodinné příslušníky. S dědečkem měl dobrý vztah, ale on na něj

neměl moc času. Za to jeho babička mu ten čas věnovala, a to velmi ráda. Respondent mi začal o ní vyprávět, bylo vidět, že je měl strašně rád a že ona byla pro něj velmi významnou osobností, která mu dávala pozornost a vyprávěla mu o Bohu. Uvedl, že měl s rodinou pravidelný kontakt, ale ten postupně upadal, měl na mysli svoje sestřenic a bratrance. Vzhledem k tomu, že již zemřeli jeho vlastní rodiče, tak kontakt postupně upadal, v současnosti už o nich vlastně ani nic neví. Respondent také uvedl, že nebyl svědkem žádného domácího násilí ani jiných sociálně patologických jevů. Co se týká osobní anamnézy, tak tento respondent využívá služeb azylového domu již 4 měsíce. Do problémů se dostal ve chvíli, kdy přišel o svoje pracovní uplatnění, problém s bydlením spočívá v tom, že ve chvíli, kdy dostal výpověď ze zaměstnání, tak ztratil také nárok na ubytování, bydlel totiž na ubytovně, která patřila jeho zaměstnavateli. On sám uvádí, že by si co nejrychleji chtěl najít stálé zaměstnání, už jenom proto, že má jenom jeden rok do řádného starobního důchodu. Tento respondent také uvedl, že má chatu, problém je ale v tom, že chata je v takové oblasti, kde v podstatě není žádná práce. Tento respondent má pocit, že do azylového domu nepatří.

DĚTSTVÍ, ŽIVOT

Respondent uvedl, že měl velmi spokojené dětství, akorát vzhledem k tomu, že byl nejmladším dítětem, tak byl velmi opečovávaný, řekl že byl takové rozmazlené dítě – maminčin mazánek. Poté, co ukončil střední školu, tak si našel práci, poté se seznámil se svou manželkou a stal se otcem svých dvou dětí. Asi po deseti letech se s ním manželka rozvedla, uvedl, že si našla jiného partnera, vlastně to byla pro něj velká rána. Tehdy totiž bydlel v bytě manželky, na který ale neměl vlastnický podíl, jelikož manželka dostala tento byt od svých rodičů. Tak začal bydlet tak po různu, jak se vlastně dalo. Zeptala jsem se ho, zdali měl poté ještě nějaký partnerský vztah, tak uvedl, že měl pár vztahů, ale žádný z nich nějak nevyšel. Uvedl, že by i dnes chtěl mít partnerský vztah, že o něj stojí, ale nějak se mu nedaří nalézt vhodnou partnerku. Domnívá se, že možnou příčinou muže být i zranění z manželství, které ještě pořád v něm přetrvává a nemůže se ho zbavit. Tato skutečnost ho trápí. O své víře v Boha mi vyprávěl ve spojitosti i se svou babičku. Jeho babička, věřící katolička, mu často vyprávěla příběhy z Bible. To se mu moc líbilo, a začal se o tom více zajímat. Pak, ale ve vzruchu života, toto téma víry v Boha opomíjel. Pak po rozvodu s manželkou, se dostal do těžké situace, a na víru pozapomněl, a spíš chtěl sám své problémy řešit, také chtěl i najít vta, i přes velké usilí se mu to, ale nedařilo. Pak

najednou, když si prohlížel fotografie z minulostí uviděl společnou rodinnou fotku a najednou si vzpomněl na všechny členy rodiny, ale nejvíce na babičku, jelikož ona s ním trávila čas ráda a také mu vyprávěla o Bohu. Proto se rozhodl, opět se vrátit k poznáním Boha. Momentálně se setkává po předchozí domluvě s farářem za účelem poznání víry v Boha, jelikož hodně z toho, co mu babička vyprávěla pozapomněl.

ŠKOLA, VZDĚLÁNÍ

Když jsem se zeptala respondenta na jeho školní docházku, tak uvedl, že chodil strašně rád do mateřské školy, kde se mu moc líbilo, poté navštěvoval základní školu, kde byl také velmi spokojen. Po základní škole šel do učebního oboru se zaměřením na lesnictví, tento obor úspěšně dokončil, má tedy úplné středoškolské vzdělání s maturitou. Zeptala jsem se ho také na možnou šikanu, toto negoval.

ZDRAVOTNÍ STAV

Nejdříve chci uvést, že respondent na mě působil tak, že jeho zdravotní stav je přiměřený vzhledem k jeho věku. Když jsem se ho zeptala, tak uvedl, že bere jenom nějaké prášky na vysoký tlak, jinak je po fyzické stránce zdravý. Zeptala jsem se ho tedy na jeho emoce, na jeho psychický stav. Zde uvedl, že má poměrně velké úzkosti, které pramení z toho, že není schopen si najít řádný pracovní poměr, ale také z toho, že nemá trvalý partnerský vztah.

ZÁVISLOSTI

Respondent uvedl, že jeho jedinou závislostí je káva, pije denně pět šáleků, jinak nemá v této oblasti problém. Pro jistotu jsem také komunikovala se sociální pracovnící, ta uvedla, že tento respondent bude potřebovat podporu v tom, aby se uplatnil v pracovním procesu, chybí mu totiž sebevědomí, jinak je bezproblémový, také uvedla, že s ním nejsou žádné problémy, co se týká jeho pobytu v azylovém domě.

ZAMĚSTNÁNÍ

Respondent uvedl, že celou dobu pracoval v lesnictví u jedné firmy, ta se ale dostala do problémů, právě proto dostal výpověď. Poté co se rozvedl, tak bydlel, jak se dalo, až mu zaměstnavatel nabídnul možnost, aby bydlel v rámci zaměstnanecké ubytovny, tak byl rád, že může takto bydlet, ale vzhledem k tomu, že dostal výpověď ze zaměstnání,

tak mu byl ukončen i tento pobyt. Jinak uvedl, že se vždy snažil pracovat tak, jak to bylo jenom možné, ale bohužel o tuto práci přišel právě rok předtím, než nastoupí do řádného starobního důchodu. Sociální pracovnice také uvedla, že tento respondent využívá služeb aktivizačního centra, kde také pracuje. Ptala jsem se na to respondenta, uvedl, že je velmi rád, že tam může pracovat, jelikož mu lépe ubíhá čas. Zeptala jsem se ho na jeho příjem, uvedl, že v současné době má příjem z podpory v nezaměstnanosti.

SOCIÁLNÍ VZTAHY

Co se týká sociální vztahů, ta začneme od těch rodinných. Stále má i po rozvodu po celou dobu kontakt se svými dětmi, má dceru a syna, ale jsou daleko, a právě proto se nemohou vídat tak často, také uvedl, že zatím nemá žádné vnoučata, se svou bývalou manželkou se nestýká. O své bývalé manželce nechtěl mluvit. Bylo znát, že tato téma je pro něj těžká a zraňující, neměl ani moc huť o jejích společném životě povídat. Také jsem slyšela jeho těžké vzdychy a musela jsem navrhnout krátkou přestávku a udělat si pauzu. Také jsem mu nabídla možnost ukončit dnešní rozhovor a pokračovat v něm příště. Také jsem mu vyjádřila svůj soucit a chápaní s jeho bolestí a se zažitou traumatu. Sdělil, že to není nutné, a že to je jen minulost a musí se s touto skutečností nějak vyrovnat a potřebuje na to zapomenout. Po krátké pauze jsme se hovořili o možnostech bydlení. Bydlení u dcery možná by mohl mít, jelikož sama mu několikrát nabídla pomoc, ale nechce je obtěžovat, jelikož, nechce narušovat její společné soužití s její partnerem. U syna není možnost k bydlení, jelikož mají stísněné podmínky menšího bytu, a navíc moc si s její manželkou nerozumí. Tento respondent také uvádí, že nemá v podstatě žádné přátele, měl jenom své pracovní kolegy, ale o ty přišel ve chvíli, kdy mu byl ukončen jeho pracovní poměr. Jako svůj největší problém uvádí, že se mu nedaří najít partnerský vztah, ve kterém by byl schopen sdílet svůj život s nějakou ženou. Když jsem se ho zeptala, v čem vidí problém, tak uvedl, že vlastně ani sám neví. Musím ale také uvést, že tento respondent byl v počátku našeho rozhovoru poměrně uzavřený, ale postupně se mi začal svěřovat, cítila jsem, že má ke mně důvěru, což hodnotím pozitivním způsobem. Dále také uvedl, že by chtěl mít svoje bydlení, ale má také pocit, že nemá žádný domov. Kdyby měl partnerku, tak by prodal chatu, mohli by si koupit nějaký menší byt, kde by mohli společně bydlet. Když jsem se ho zeptala, že by mohl například prodat chatu a koupit si menší byt, ve kterém by mohl začít žít sám, tak mi odpověděl, že nad tím ani neuvažoval, že by nejdříve chtěl tu partnerku.

Tento respondent je velmi aktivní a snaživý, aktivně spolupracuje se sociální pracovníci, ona sama uvedla, že si myslí, že brzo si najde nějakou práci a bude schopen si osamostatnit. Je zapotřebí pomoc při vyhledávání a následně získání zaměstnání, nemůže se smířit, že zůstal bez práce těsně před důchodem. Proto i sociální pracovníce uvedla, že se velmi motivovaný a má s ním moc dobrou spolupráci. Tento klient se také zapojil do aktivizačního centra, ve kterém pracuje. Sociální pracovníce mu pomáhá s tím, aby se zapojil do pracovního procesu, prohlížíjí si vhodné nabídky práce pro něho, již začal samostatně za podpory sociální pracovníce kontaktovat možné zaměstnavatele, také má domluvené nějaké pracovní pohovory. Tento respondent také pravidelně komunikuje s knězem, který je mu velkou oporou, což hodnotím velmi pozitivně. Také mi sdělil, že je rád, že nebydlí „pod mostem“ nebo na ulici, jelikož není na takový život zvyklý. V azylového domu se mu dostává potřebné podpory ze strany sociální pracovníci, jak po psychické stránce – pochopení a povzbuzení, ale také i především pomoc při vyhledání zaměstnání. Svůj pobyt v azylovém domě momentálně vnímá jako nepříjemnou nutnou záležitosti vzhledem ke své situaci jakožto osoba bez domova, ale z druhé straně je za tuto možnost ubytování a pomoci moc vděčný, sděluje, že raději bude v „azyláku“ než pod mostem nebo na ulici.

Respondent 3

Jméno: anonymní

Věk: 44 let

Vzdělání: základní vzdělání (nedokončená střední škola)

Rodinné poměry – svobodný, bezdětný, má dva sourozence

RODINNÁ A OSOBNÍ ANAMNÉZA

Tento respondent uvedl, že žil v úplné rodině. Vyrůstal společně se svými biologickými rodiči a dvěma sourozenci, on sám byl prostředním dítětem. Co se týká rodinného soužití, tak na něj vzpomíná velmi rád, doslova uvedl, že v rodině se cítil velmi dobře, velmi rád vzpomíná na toto období. Zeptala jsem se ho, jaká byla situace v širší rodině. Uvedl, že jeho otec se se svými rodiči ani sourozenci nestýkal, ale velmi rád vzpomíná na chvíle, které trávil u svých prarodičů ze strany své matky. Rád také vzpomíná na Vánoce, vždy se sešli všichni, on i jeho sourozenci, jeho rodiče, babička s dědečkem, na

to má opravdu krásné vzpomínky. On sám také uvádí, že nezažil domácí násilí, ani žádné jiné patologické jevy v rodině.

Co se týká osobní anamnézy, tak nikdy nebyl ženatý, nemá ani svoje vlastní děti. Je zajímavé, že jsem ho přišla požádat o rozhovor, tak všichni ostatní odešli, tento respondent má velké problémy s osobní hygienou, je také silně obézní, působil na mě velmi samotářským dojmem. Uvedl také, že klientem azylového domu je tři měsíce, když jsem se ho zeptala, co se stalo, tak mi řekl, že mu nebyla prodloužená nájemní smlouva k bytu a neměl kam jít, tak skončil v azylovém domě. Smlouva mu nebyla prodloužena z důvodu řádně neplacení nájmu.

DĚTSTVÍ, ŽIVOT

I když má na dětství hezké vzpomínky, tak přeci jenom tam je něco negativního, blíže se tomu budu věnovat v další části kazuistiky. Respondent velmi hezky vzpomíná na svou rodinu, zeptala jsem se ho, zdali je s někým v kontaktu, tak uvedl, že ne, že je nechce obtěžovat. Co se týká jeho života, tak nikdy neměl partnerský vztah, nemá také žádné děti, je spíše hodně samotářský typ. Uvedl, že je vlastně rád, že dostal plný invalidní důchod, že mu lidé jenom ubližují, že se cítí dobře, když je sám. Je ale zajímavé, že mi řekl, že by chtěl chodit na psychoterapii, líbilo by se mu, kdyby mohl sedět v kruhu a povídat si s ostatními o svých problémech, řekl mi, že to viděl v televizi. Je také zajímavé, že v průběhu našeho rozhovoru se také rozplakal nad tím svým životem, a trochu se mu ruce začaly třást. Mluvil jsem také se sociální pracovnící, která uvedla, že má velmi silný diabetes a k tomu je silně obézní, také má problémy s osobní hygienou. Neustále řeší své bydlení a chodí za sociální pracovnící, zdali by nešlo něco dělat. Také je schopen zkratkovitého jednání, jelikož podepsal smlouvu s komerční ubytovnou, i když věděl, že nemá dostatek finančních prostředků na to, aby tuto ubytovnu zaplatil. To vše dělal ve své snaze rychle si najít bydlení.

ŠKOLA, VZDĚLÁNÍ

Respondent uvedl, že má negativní vzpomínky na své dětství, které právě souvisí s jeho školní docházkou. Uvedl, že strašně rád vzpomíná na mateřskou školu, kam se vyloženě těšil. Horší to ale bylo se základní školou, jelikož by obézní již tehdy, děti se mu často posmívali, šel to říci paní učitelce, ale ta mu řekla, že by měl zhubnout, což ho velmi ranilo. Poté šel na střední školu, kde to sice bylo o něco lepší, ale také se mu smáli, možná

to byl také důvod toho, proč nedokončil střední školu, takže tento respondent má jenom základní vzdělání, což mu jistě komplikuje jeho situaci na trhu práce. Od dětství se také potýká s odmítáním v kolektivu, což na něm jistě také zanechalo stopy na jeho psychickém zdraví.

ZDRAVOTNÍ STAV

Respondent na mě působil velmi zanedbaným dojmem, měla jsem pocit, že žije spíše na ulici, docela mě udivilo, že je v azylovém domě jenom 3 měsíce. Ptala jsem se ho na jeho zdravotní stav, uvedl, že má těžký diabetes, má problémy s páteří, ale také s klouby, musím také uvést, že je opravdu silně obézní. Zeptala jsem se ho i na jeho psychický stav. Uvedl, že zažívá silnou úzkost, která pramení i z toho, že má strach ze smrti, také mu vadí, že nemá přátele, nestýká se se svou rodinou, nejraději by chtěl být znovu dítětem, ale být jenom doma se svými rodiči. Také uvedl, že má myšlenky na sebevraždu. Dle mého názoru by měl navštívit psychiatra a domluvit se na nějakou vhodnou léčbu. Strach ze smrti má spíše z toho, že když jednou byl venku sám na procházce u lesa tak po cestě potkal nějakého natetovaného mladého muže a ten začal se do něj pouštět a smát se mu, že je tak tlustý a vypadá jako koule. I když si ho v počátku nechtěl ani všimnout, tak nátlaky pokračovaly, a dokonce ho chytl pod krkem a řekl mu, že by neměl vůbec žít, že vypadá hrozně. Naštěstí pak prošli kolem další lidé, kteří začali násilníka vybízet, aby jej ihned nechal, jinak zavolají na policii. Naštěstí, nic zlého se nestalo a vše nakonec dopadlo dobře. Popsal, že se bál o svůj život a nevěděl, co má dělat. Tato skutečnost, ale je i důvodem proč i když přemýšlí nad sebevraždou to nikdy neuskutečnil.

ZÁVISLOSTI

Zeptala jsem se ho, na čem je závislý, uvedl, že se mu udělá vždy dobře, když má nějakou sladkost, poté je mu i psychicky lépe, ale sám ví, že to pro něj velmi nevhodné řešení vzhledem ke své diagnóze neboli závažné nemoci. Jinak žádnou další závislost neuvádí, mluvila jsem také se sociální pracovnící, ta uvedla to stejné jako respondent, a myslí si, že na momenty dokáže být i velmi pozitivní, že dokáže mít náhled nad svou vlastní situací, ale pak se to vystřídá s negativní a špatnou náladou, která je poznat, když nechce komunikovat.

ZAMĚSTNÁNÍ

Respondent uvedl, že ani neuvažuje o tom, že by nastoupil do zaměstnání, že je moc rád, že má svůj invalidní důchod. Také uvedl, že pracoval jenom příležitostně na nějakých brigádách, ale nebyl schopen se začlenit do kolektivu. Zeptala jsem se ho také, kde bere finanční prostředky, tak mi odpověděl, že je nemocný a bere plný invalidní důchod neboli má 1, stupeň invalidity.

SOCIÁLNÍ VZTAHY

Tento respondent žije v podstatě v sociální izolaci, ale je si toho vědom, na jednu stranu mu to vyhovuje, ale na druhou ne. Tento respondent také nemá žádný styk se svou rodinou, odmítá to s důvodem, že není již dítě a musí se postarat sám o sebe, ne být závislý na rodičích i když je má strašně rád. Také chce ukázat rodině, že se dokáže sám o sebe postarat, někdy pak má i obavy, že by mu to mohli jednou jeho dva bratři vytýkat, že nedokáže být samostatný a starat se o sebe. Vlastně je to takový začarovaný kruh, ve svém dětství zažil mnoho odmítání, stále zažívá komplex méněcennosti, což se následně projevilo také v jeho životě i v tom, že nikdy neusiloval o žádný partnerský vztah.

Tento klient se snaží aktivním způsobem spolupracovat se sociální pracovníci, je ale ve velké sociální izolaci, neustále se ptá na nějakou možnost bydlení, nicméně není schopen dle názoru sociální pracovnice přijmout to, že by měl nějakým rozumným způsobem k tomu přistupovat. I když má invalidní důchod, tak ale ten není tak vysoký, aby byl schopen platit nájem. Z důvodu jeho sociální fobie, není schopen si najít nějakou pro něj přiměřenou práci, v tomto ohledu s ním sociální pracovnice opakovaně aktivním způsobem spolupracovala, bohužel s nulovým efektem.

DISKUZE

Ze všeho nejdříve bych chtěla uvést, jak nám ukázala teoretická i praktická část práce, tak celý životní styl bezdomovců je silně narušen. Často jsem se setkávala s tím, že je narušeno jejich vnímání reality, také mají silně narušené sociální vztahy, to jak v rodině, tak ve svém okolí. To vše je také důvodem toho, proč jsou tyto lidé v sociální izolaci. Právě z tohoto důvodu se domnívám, že to, co by mohlo těmto lidem pomoci, jsou mimo jiné nástroje, které poskytuje psychoterapie. Mám na mysli, jak v individuální formě, tak i skupinové. Zejména ta skupinová by mohla být pro ně přínosem, jelikož by v intimní skupině mohli sdílet svoje životy, to, co je trápí, čeho by vlastně chtěli dosáhnout. Z mého výzkumu také vyplynulo, že o psychoterapii projevil svobodně zájem jeden můj respondent – respondent 3, i když se domnívám, že při vhodně zvolené strategii by se jich našlo určitě více.

Z mého výzkumu vyplynulo, že příčiny, které klienty přivedly do služeb azylového domu jsou ty, že z různých důvodů ztratili své původní bydlení a nemají kde bydlet. Například respondent 1 a respondent 2 uvádí jako příčinu ztráty bydlení rozvod s manželkou i když důvod pro rozhod je jiný. U respondenta 1 to bylo, že ho manželka vyhodila z bytu, a u respondenta 2 to bylo, že musel odejít z bytu manželky, jelikož si ona našla jiného partnera. Zato respondent 3 ztratil své bydlení z důvodu neprodloužení nájemné smlouvy ze strany pronajímatele. Jiná je situace u respondenta 3, který o bydlení přišel, protože pronajímatel mu nájemní smlouvu neprodloužil. Můžeme si všimnout, že i když ztráta bydlení nastala, příčiny jsou pro to jiné. Z toho vyplývá, že jednou z možných příčin pro ztrátu bydlení je právě rozchod neboli rozpad manželství z různých důvodů, např. jako u mých respondentů. Další možnou příčinou se jeví i neprodloužení nájemné smlouvy, také z různých důvodů, např. u respondenta 3 šlo o neplacení nájmu. Když to shrneme, všichni mí respondenti přišli do azylového domu, jelikož ztratili své původní bydlení a nemají jinou možnost ubytování. Nemají dostatek finančních prostředků na jiné vhodné ubytování, a to je případ i všech třech respondentů, kteří jsou na tom stejně.

Když popisuji, že všichni respondenti ztratili svoje bydlení, také uvádím, že příčinou pro ztrátu je ve dvou případech rozvod, přesto situace, v které se nacházeli, je zcela jiná – vyhození z bytu a vlastnický poměr manželky k nemovitosti.

Dále, všichni tři respondenti vyhledali pomoc azylového domu, protože nemají kde bydlet, nemají svůj domov, protože nechtějí být na ulici a bez přístřeší, v nejistotě. I když všichni se neradi ocitli v této situaci a neradí se vidí v azylovém domě, přesto oceňují tuto možnost

pro dočasné ubytování a jsou vcelku rádi, že nespí pod mostem. V azylovém domě mají naplnění svých základních potřeb – ubytování, střechu nad hlavu, určitou jistotu, teplo a to díky poskytování služeb tohoto zařízení.

Z kazuistik jsem zjistila, že první respondent 1 skončil v azylovém domě proto, jelikož byl alkoholik, právě nadměrná konzumace alkoholu mu způsobila vážnou psychickou nemoc, nicméně pobírá relativně slušný invalidní důchod, který by mu umožnil i pohodový život, ale tento respondent toho není schopen, jelikož chce žít ten svůj život. Toto mi potvrdila také sociální pracovnice, která s tímto klientem dlouhodobě pracuje. Navíc tento respondent ani není schopen alespoň základní sebereflexe, tudíž naprosto popírá to, že je alkoholik, i to, že je psychicky nemocný. Co se týká motivace respondent 1 není moc veka.

V případě druhého respondenta byl impuls v tom, že ztratil práci, na kterou měl tak navázané bydlení, nicméně sociální pracovnice potvrdila, že tento klient je dostatečně vnitřně motivován k tomu, aby opustil azylový dům a zařadil se do majoritní společnosti.

Poslední respondent 3 se dostal do azylového domu, jelikož přišel o svoje bydlení, které nebyl schopen platit ze svého nízkého invalidního důchodu. Sociální pracovnice také uvedla, že varianta, aby opustil azylový dům není příliš vysoká, vlastně mu svým způsobem vyhovuje to, jak žije, má silnou sociální fobii, která pramení z jeho nízkého sebevědomí, ale také z toho, že je obézní a byl často šikanován a odmítán.

Vzájemné porovnání kazuistik je velmi zajímavé. Například všichni respondenti negovali nějaké domácí násilí, či jiné patologické jevy, pouze jeden konstatoval, že má problém se svým otcem – respondent 1. Co se týká vzdělání, tak respondent 3 byl obětí šikany, a to již od základní školy. Nicméně respondenti 1 a 3 mají něco společného, to je neochota se zapojit do společnosti, ovšem z různých důvodů, v jednom případě sociální fobie – respondent 1 a ve druhém případě respondent 3 se jednalo o vážné psychické onemocnění. Tito lidé až na jednoho měli také problém v oblasti zdraví, v jednom případě se jednalo o již zmíněné psychické onemocnění – respondent 1 v druhém případě respondent 3 o silný diabetes a obezitu.

Dále se také zaměřím na skupinovou psychoterapii. Domnívám se také, že pro tuto cílovou skupinu by byla vhodná zejména tato skupinová psychoterapie, ovšem musí zde být splněn jeden základní předpoklad. Ten spočívá v tom, že tato psychoterapie bude navazovat na další služby, které se týkají zaměření na základní potřeby a další poradenské služby, například z oblasti uplatnění na trhu práce. Také ale musím uvést, že v případě této cílové skupiny je také problematická jejich úroveň motivace, což ale na druhou stranu je

vlastně pochopitelné vzhledem k jejich celkovému fyzickému i duševnímu stavu. Právě proto by tyto služby měly být poskytovány především v azylových domech, ale také v dalších sociálních službách, které se zaměřují na lidi bez domova.

Dále se ale také domnívám, že skupinová psychoterapie je nástrojem, který může u této cílové skupiny naplnit potřebu sounáležitosti, celkově by měla také pozitivní vliv na sebeúctu těchto klientů, to se domnívám, že je velmi důležité. Můžu se totiž vrátit také k Maslowě teorii potřeb, zde totiž platí, že k seberealizaci člověk dospěje za předpokladu, že budou dostatečně naplněny také nižší potřeby, například potřeba bezpečí, lásky. Právě tyto emoční potřeby tak mohou být naplněny v rámci vztahu ve skupině, ale také vztahu s psychoterapeutem. To vše je prvotní základ sebeúcty.

Další důvod, proč by mohla být skupinová psychoterapie účinná je v tom, že je prospěšná na celkovém duševním stavu lidí bez domova, ti totiž také často trpí různými psychickými ale také psychiatrickými potížemi, toto nám také vyplývá z kazuistik, například prožívání úzkosti, depresivní stavy. Tito lidé tak zkrátka potřebují pomoc zvenčí čili i zde by byla vhodná v určitých případech také kooperace s lékařem – psychiatrem. I zde ale také platí, že lidé bez domova jsou často nedůvěřiví, pokud se jedná o nějaké zařízení psychiatrického rázu, na druhou stranu jsou ale velmi rádi, když se o ně někdo zajímá. Tito lidé totiž potřebují akceptaci, která ale bude bezpodmínečná, to znamená, že potřebují například psychoterapeuta, který je bude brát takoví, jací ve skutečnosti jsou. Poté jsou také ochotni vnímat jiným a reálnějším způsobem svou vlastní realitu.

Dále bych chtěla také na tomto místě uvést další koncept, který by dle mého názoru mohl být této cílové skupině prospěšný – jedná se o koncept Housing first. Tento koncept vznikl ve Spojených státech amerických, odkud se přesunul i do Evropy, poměrně s velkým úspěchem je například využíván ve skandinávských zemích.

Tento koncept je totiž založen na tom, že bydlení je zde automaticky nabídnuto každému a to bezpodmínečně. Klient má zkrátka jistotu, že dostane domov, z toho tento koncept vychází. V praxi to znamená to, že klient dostává jistotu bydlení, jistotu domova, dále je s ním pracováno, je mu nabídnuto dostatek možností, jak by mohl svůj život postupně měnit, ale v žádném případě není k ničemu nucen, je to pouze na jeho dobrovolnosti s tím, že i když se nezapojí do žádného programu, tak mu zkrátka ale zůstane jeho bydlení, jeho domov.

Tento koncept je dále multioborový, to znamená, že s klientem pracuje jak jeho sociální pracovník, tak i pracovník, který se zaměřuje na problematiku dalšího vzdělávání

s ohledem na situaci na trhu práce, dále je zde také psychoterapeut, který pracuje s klientem jak na individuální rovině, tak pochopitelně také v rámci skupinové terapie. Dále je zde lékař, který věnuje péči jak fyzickému zdraví, tak ale také i psychickému zdraví. Často se také stává, že součástí týmu je i adiktolog, který věnuje péči těm klientům, kteří trpí nějakou formou závislosti. Součástí týmu ale může být také sociální pracovník, který se věnuje problematice zadlužení, například umožňuje takzvaný osobní bankrot.

Tato diplomová práce byla vypracována s tímto cílem: Hlavním cílem této diplomové práce je poukázat na příčiny a problémy, které klienty přivedly do azylového domu, ale také na tom, jak se s těmito problémy vypořádat. Dále nás také bude zajímat, proč vlastně klienti přišli do Azylového domu, jaká je jejich míra zapojení ke spolupráci, jak jsou motivováni k tomu, aby řešili svoji životní situaci.

Hlavní příčiny toho, proč se klienti dostávají do Azylového domu je v tom, že ztrácejí svoje vlastní bydlení, těch důvodů, proč se tak děje, je mnoho, na jedné straně například proto, že mají problémy v rodině, dále také problémy v manželství, například různé závislosti, apod. Toto je ovšem často jejich verze, například se mě také několikrát stalo, že tito lidé mají jiné vnímání reality, nicméně hlavním důvodem jsou právě problémy v rodině, v manželství, ale také v tom, že zkrátka nejsou schopni se zařadit do společnosti, mají problémy na trhu práce, celkově bych mohla také říci, že velkou roli v tom hrají právě psychické problémy. Častým problémem jsou také dluhy (respondent 3), které dosahují velké výše, i když i zde je možnost to nějakým způsobem řešit, tak to často klienti nechtějí, a právě svoje zadlužení chápou jako důvod k tomu, aby situaci neřešili.

Na základě kazuistik, ale také rozhovoru se sociální pracovníci jsem zjistila, že jenom jeden klient – respondent 2 má velmi slušnou šanci na to, aby se zapojil do společnosti, zbývající dva – respondenty 1 a respondent 3 tuto šanci příliš velkou nemají.

Nicméně jsou i další možnosti, jak klientům pomáhat, v první řadě například poskytování tolik potřebné zdravotnické péče, již jsem zmínila význam psychoterapie, ale například respondent 2 vyhledal pomoc u faráře a je mu velmi prospěšná. Toto je také jedná z cest k pomoci těmto trpící lidem bez domova. Dále se je zde možnost zapojení klientů do systému vzdělávání a pracovního procesu. Mohu zmínit význam různých aktivizačních metoda a technik, těch možností, jak jim pomoci je celá řada.

Dále musím také konstatovat, že ve výzkumné části se nám propojili teoretické poznatky s tím, co jsem zjistila. Například to, že každý bezdomovec má svůj vlastní příběh, každý z nich je originální. To, co mají společného, je to, že tam je nějaký spouštěč,

například v našem případě se jednalo o alkohol, dále to je ztráta zaměstnání, ale také třeba šikana na základní škole.

Jistě, někdo namítne, že na škole byl kde, kdo šikanován a nestal se z něj bezdomovec. Nicméně každý reaguje na situaci jiným způsobem, v tom právě spočívá ona originalita každého člověka. Ne každý je schopen si poradit se svým životem, tyto lidé často bývají trochu jiní, než je majoritní společnost, z toho také pramení určitá stigmatizace.

To jsou hlavní důvody, proč lidé vyhledávají služeb azylového domu, někteří v něm jsou jenom pár měsíců, někdo v něm tráví delší čas, nebo se do azylového domu vrací.

Ze své praxe a zkušenosti jako sociální pracovníce mohu potvrdit, že výsledky mého výzkumu neboli kazuistiky odpovídají skutečnosti i realitě i v mé praxi v Azylovém domě, kde pracuji. Také se setkávám s podobnými případy a mohu říci, že příčiny, proč bezdomovce vyhledávají služby azylového zařízení je právě ztráta domova a nalezení naplnění svých základních potřeb. Svůj domov ztrácí s různých a již popsaných důvodů.

Také jsem si nechala zaležet na výběr respondentů, abych zaručila kvalitu výzkumu, použila jsem výběr případů bohatých na informace.

Psychoterapii jsem zmínila proto, jelikož se domnívám, že tyto lidé mají psychické problémy, které by se ale měly řešit nebo se o to alespoň pokusit, dle mého názoru to je východisko, s kterým by se mělo dále pracovat. Na druhou stranu jsem to uvedla i v teoretické části jako určitý nástroj, který by se měl aplikovat v praxi. Dokonce respondent 3 si o to v průběhu rozhovoru řekl, že by se mu to líbilo.

ZÁVĚR

V teoretické části diplomové práce jsem ze všeho nejdříve vymezila základní pojmy, užila jsem zde různorodé varianty, například jsem zohlednila psychologické i sociologické hledisko, ~~abychom si utvořili???~~ základní myšlenku toho, co to vlastně je bezdomovectví a jak se na toto vymezení dívají různé odborné publikace. Dále jsem zaměřila pozornost na to, jaké jsou i možnosti sociální práce s touto cílovou skupinou, věnovala jsem se také historii bezdomovectví, i tomu, jaká byla a je situace v České republice, dále také jaká je situace v Evropské unii. Dále jsem zaměřila také pozornost na to, jakým způsobem u bezdomovectví funguje sociální vyloučení. V práci jsem také uvedla formy a typy bezdomovectví, dále také to, jaké jsou subjektivní i objektivní příčiny toho, proč bezdomovectví vzniká. V praxi je situace často taková, že bezdomovci z různých příčin nejsou schopni žít v takzvané normální společnosti, mají problémy na trhu práce, ale také v rodinách, v partnerských vztazích.

Věnovala jsem pozornost také preventivním aktivitám, zejména je důležité, aby služby vedly k naplnění základních potřeb, to vše za účelem maximální reintegrace a dosažení soběstačnosti. Přišla jsem ale také na jedno důležité zjištění, a to, že u nás totiž velmi chybí nějaké výcvikové a vzdělávací programy. Musíme ale uvést, že pochopitelně existují, ale rozhodně je jich málo, pro řadu lidí z této cílové skupiny jsou tak nedostupné.

Domnívám se totiž, že právě rekvalifikace by byla účinným nástrojem, který by pomohl k tomu, aby se bezdomovci mohli vrátit zpět do společnosti, i když jsem si vědoma toho, že jim chybí základní pracovní návyky. Právě proto by zde měly být výcvikové programy, které by mohli pomoci k tomu, aby tito lidé získali zpět svoje pracovní návyky. Také je důležité, aby měli nějaký denní program, aby si vytvořili smysluplné rituály, které jim pomohou k tomu, aby měli nějakým smysluplným způsobem zaplněný den.

Tito lidé také často trpí nějakými psychickými obtížemi, zde vidíme řešení ve skupinové psychoterapii, vše by jim ale muselo být podáno tak, aby neměli pocit, že jsou nějakí blázni, je nutné v jejich případě zvolit vhodnou strategii. Také jsem krátce představila koncept Housing first, který již je také u nás, ale zatím rozhodně není dostupný v takovém množství, v jakém by to bylo třeba.

Bezdomovectví pokládám za velmi negativní společenský jev, i když už u nás došlo k celé řadě změn, tak se domnívám, že velký kus cesty i práce je stále před námi. Je

potřeba, aby byl zvolen skutečně komplexní přístup, což bohužel není tak časté, jak by bylo třeba.

Jako určité východisko jsem uvedla také variantu využití možností psychoterapie jak v individuální formě, tak i ve skupinové, také jsem zmínila význam konceptu Housing first. Na druhou stranu zde ale jsou také sociální pracovníky, kteří pracují na ulici, ale také v Azylových domech. Tito sociální pracovníci musí řešit celou řadu problémů, které jejich klienti mají, oni jsou těmi, kteří věnují velké množství času, ale také energie. Právě proto si myslím, že by měli být posíleni i tito sociální pracovníci. Uvedeme proto konkrétní příklad, celá řada klientů Azylových domů mají problémy s dluhy, právě proto by zde měl být také sociální pracovník, který se bude specializovat na tuto problematiku, tím chci říci, že práce sociálních pracovníků je velmi důležitá, ale měla by být více specializovaná, mají toho zkrátka hodně. Jako další příklad můžeme uvést sociálního pracovníka, který by se věnoval pouze na problematice bydlení, vzdělávání apod.

Diplomová práce „Příčiny přivádějící klienty k využití služeb azylového domu a jejich přístup k aktivnímu zapojení do řešení vlastní situace“ se zabývá závažným fenoménem všech dob – bezdomovectvím. Práce předkládá čtenáři určitý pohled na osoby bez domova, za kterými často nikdo nestojí, kteří se nachází v krizi, nebo v dosti napjaté, složité a mnohdy komplikované životní situaci, ze které tito lidé nenachází žádné reálné a možné východisko. Většinou jsou to lidé zklamaní životem a snažící se nějak se svým životem „poprát“ nebo jen tak, jak se dá životem proplouvat. Tito lidé se neustále potýkají s různými životními výzvami, na něj z různých stran číhají problémy všelijakého druhu, často také mající závažné zdravotní problémy (psychické nebo fyzické), na které častokrát nemají chuť ani možnosti k řešení a také zažívají problémy se kterými si sami neví rady nebo na to sami nestačí.

Tito lidé bez domova se většinou nemají o koho opřít a zpravidla se ani nemohou spolehnout na pomoci ze strany své rodiny či rodinných příslušníků nebo dokonce i na pomoci ze štířího okruhu příbuzných, kamarádů, známých, či svých přátel. V lepším případě se u někoho podaří a požadovanou pomoc dostane, ale není to pravidlo, spíše je to otázka štěstí nebo Vyšší Moci. Pak ostatním nezbývá pokusit se říci si o pomoc prostřednictvím oslovení zcela cizích lidí či organizací. Mnohdy jsou to i samotné církve, na které se tito lidé často obrací s prosbou o pomoc (materiální, duševní nebo dokonce i duchovní). Někdy, ale je to mnohem rizikovější cesta a není zpravidla moc jisté, co tito cizí lidé mají v úmyslu a jaké jsou jejich plány. Pokud se ale podaří získat opravdovou,

nezištnou pomoc od křesťanu v církvi a skutečně se naváží dobré, upřímné, lásky plné vztahy s nimi, tak je jejich cesta životem mnohem snáší, nemluvě i o možnosti skutečného a ze srdce obracení se k Bohu a odevzdání mu svůj křehký život. Pak se mohou díť i zázraky. Ale může se stát, že ani jedna z těchto cest či možností nebude fungovat, nic se nebude dařit nebo jen částečně. Pak bezdomovci budou muset zároveň s ostatním hledat i další možnosti k řešení své nepříznivé situace nebo budou odkázáni jen sami na sebe.

Pak je ve „hře“ co nejdřív vyhledat pomoc konkrétní organizace nebo zařízení, která se bezdomovectvím zabývá a také nabízí bezdomovcům své služby, které vedou k naplnění jejich základních životních potřeb za nějaký menší poplatek– ubytování nebo jen nocleh (střecha nad hlavou, teplo, spánek, odpočinek, soukromí, ale ne moc velké...), hygiena (sprchu, hygienické pomůcky...) , strava (materiální pomoc, jídlo, podmínky k přípravě jídla, teplý nápoj např. čaj...) a podobně za nějaký předem stanovený menší poplatek. Tyto služby pro lidi bez domova existují již řadu let a jsou zřízené právě pro ně. Služby jsou legální, státem vyžadované a částečně podporované. Tyto služby jsou tady a teď pro ně, aby nemuseli zůstat venku na ulici, bez podpory, bez ničeho a nikoho, kde venku život není vůbec jistý a jednoduchý, také aby nemuseli se vystavovat různým nebezpečím, která samotná ulice naskýtá, také se nemuseli vystavovat nebezpečí počasí, tak aby je neohrožovalo na životu a zdraví, ale také nemuseli se stát snadnou kořistí pro některé podezřelé náboženské skupiny či jiných fanatiků a zlodějů. Právě to jsou i ty pádné, skutečné, opravdové důvody a příčiny proč klienti využívají služeb azylového domu, i když tato pomoc je jiná na rozdíl od pohodlného „tepla“ domova a kruhu rodinného prostředí. Zpravidla většina klientů nejsou moc rádi za ten fakt, že se ocitli právě v „azyláku“ ale i přesto jsou za služby, které jsou jim poskytovány v celku rádi a relativně spokojeny například s porovnáním, co by se stalo, pokud by zůstali venku na ulici. Právě to je mnohdy i dilema, které klienti mají a občas řeší sami v sobě nebo i s jinými lidmi – např. přijít či nepřijít, zůstat či odejít, I přes své někdy dočasné nebo i trvalé nespokojenosti, klienti uznávají a nepopírají ten fakt, že tyto služby jsou pro ně důležité a potřebné a bez nich by se momentálně v tomto krizové období neobešli.

Samozřejmě není možné popsat naprosto všechny důvodů či příčiny, které klienty do těchto služeb přivádějí jakož není možné popsat i všechny problémy, které klienti řeší ve spolupráci s pracovníky azylového domu. U každého jedince se tyto důvody mohou částečně lišit s ohledem na specifikum jeho potřeb a konkrétních požadavky spojené s

individualitou každého člověka, také zaleží i na konkrétní životní situaci, na cíle a plány klienta do budoucna.

Díky sociální službě azylového domu jsou klienti doslova „zachraňováni“ z jistých životu nebezpečných situací a zdraví ohrožujících nástrah ulice, nezůstávají na pospas ulice, bez reálné a hmatatelné pomoci, nezůstávají bez peněz a není jim odepřena skutečná podpora (morální a materiální). To je i reálná cesta, která je nabídnuta všem zájemcům, kteří chtějí být ubytovaní nebo můžou či také sami chtějí jen přespávat na noclehárně či využívat služeb nízkoprahového denního centra. Samozřejmě za předpokladu, že splňují předem dané požadavky těchto služeb azylového domu, jím je bez rozdílu poskytovaná hlavně střecha nad hlavou a celá řada dalších služeb a výhod s tímto plynoucích. Přesto tato nabídnutá cesta pomoci těmto lidem není tak zcela jednoduchá a samozřejmá, vyžaduje to ze strany klienta zapojení se do tohoto procesu pomoci a spolupráce se sociálním pracovníkem daného zařízení (v mém případě je to azylový dům pro osoby bez domova), aby v konečném důsledku došlo k řešení zoufalé životní situace. Za tohoto předpokladu spolupráce na základě dobrovolnosti a vztahu vzájemného respektu a důvěry, otevřenosti, upřímnosti, a podobně lze zvolit a realizovat potřebné kroky jak ze strany sociálního pracovníka, tak i ze strany samotného klienta. Je tudíž moc důležité správně posoudit životní situaci klienta, přemýšlet na různými možnostmi řešení a pak zvolit i účinnou intervenci, která bude vést, i když posléze, k řešení problémové situace klienta azylového zařízení. Toto je sice modelová situace, jak by mohla vypadat a probíhat spolupráce s klientem v azylovém domě, ale většinou to vyžaduje a předpokládá nejen jeden rozhovor, ale více spolu stráveného času, vzájemné úsilí, trpělivost a vytrvalost, aby se něco povedlo a vedlo to k trvalé změně a efektivnímu řešení situace. To zaleží spíše na samotné podstatě konkrétního problému či situace, ale také na ochotě a zainteresovanosti, respektive motivaci k řešení problémů obou stranách, ale hlavně spíše na straně samotného klienta. Také je často ve hře i třetí strana, která může ovlivňovat řešení problému – osoba nebo osoby, či úřady nebo stát se svými pravidly a zákony, politika a mnohem další... Těchto vlivů je opravdu celá řada. Právě to všechno jsou určité předpoklady a výchozí bod k úspěšné spolupráci, aby si posléze sami mohli najít bydlení, získat vyhovující zaměstnání, třeba nový partnerský vztah, či navrátit se k partnerovi a svým dětem a opět žít jako většina lidí ve společnosti.

Diplomová práce naznačuje a to, že tito lidé buď sami z nějakého důvodu opustili a odešli od své rodiny anebo „utekli“ z rodiny a tím si sami „zavřeli dveře“ a připravili se o

rodinu. Jiní spíš utíkají nebo jsou na útěku před možným či jistým nebezpečím nebo dokonce jsou i týraní, a tak se museli vzdát domova a určité jistoty dosavadního způsobu života. Jsou ale i jiní bezdomovci, kteří z rodiny byli z nějakého nedobrovolného důvodu „vyhozeni“, nechtění, nadbyteční, zavržení, kterým nic jiného nezbývalo, než se stát bezdomovci a sdílet jejich uděl. Další ztrácí své pohodlí domova díky ztrátě svého zaměstnání či nemožnost hradit požadovanou finanční částkou za ubytování a tím se dostávají na ulici. Mnohdy příčinou ocitnutí se na ulici je právě díky jejich závislosti na alkoholu, drogách, lécích či hazardu, také díky své agresivitě, kriminálního či násilnického chování nebo neuváženého či nemorálního jednání a jiného způsobu života. Dál také díky strávení života ve výkonu trestu po předchozím spáchání trestného činu nebo jen kvůli svému závažnému zdravotnímu stavu a mnoha dalších faktorů či příčin, díky které dochází ke ztrátě domova. Jak praxe ukazuje většinou jsou to kombinace mnoha nebo několik faktorů, které ztrátu domova vyvolá a díky které se člověk najednou ocitne na ulici. Ve všech těch případech byly z pravidla přetřhané dříve významné, a tak důležité vzájemné vazby, rodinné a sociální vztahy. Toto je i obrovská bolest v srdci těchto lidí, která s sebou nese i další problémy, a to hlavně zdravotní – psychické problémy, psychosomatické a duševní poruchy, také někdy i fyzické problémy, jelikož reflektuje i na samotné fyzice a na lidské tělo. Právě proto je i nesmírně důležité obracet se o pomoc k různým odborníkům – psychoterapeuti, psychologové a psychiatři, lékaři...

Na úplný závěr mé práce jsem uvedla motto, které považují za užitečné sdělení a které použiji jako vhodnou tečku k ukončení této diplomové práce. S citátem se mohu ztotožnit, protože také věřím, že opravdový domov je mnohem, mnohem více než jen bytový prostor sloužící k bydlení jednotlivců či celých rodin.

Aby domov byl „teplý a útulný“ nemá jen splňovat materiální kvality pro domov. Důležité jsou nehmataelné kvality domova a některé z nich jsou následující: lásky plné vztahy v rodině, pravdomluvnost, nevyužívat jeden druhého, vzájemný respekt a porozumění mezi rodinné příslušníky, možnost sdílení radosti, ale i starosti, včasné a účinné řešení problémů jedinců v rodině. také i společných problémů, dále existence pomoci a podpory, přijetí a pochopení, ale zájem jeden o druhého mezi samotnými členy domácnosti, společně strávení čas, různé společné aktivity, které napomáhají stmelení rodiny a podporují kvalitního a plného života v pokojí a radosti. Existence těchto kvalit může napomoci pro zamezení fenoménu bezdomovectví a zároveň může sloužit i jako

účinnou prevencí a jeden z mnoha nástrojů proti vzniku tohoto společenského zla, které se nazývá – bezdomovectví.

Tím se může přirozeně snížit a omezit i počet lidí bez domova, kteří v opačném případě by byli nuceni a musejí využívat služeb azylového domu a „zvolit si“ tento dům za svůj domov i když jen dočasně a většinou krátkodobě, aby mohli překlenout krizové období svého života a nezůstali bezradní, nebo bez finančních prostředků a bez reálné pomoci venku na ulici kde vládne nebezpečí a obrovská nejistota. “

„Domov není jen střecha nad hlavou“.

Martin Mareček

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BALÁŠ, Ondřej a kol. Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství: Sčítání bezdomovců v Brně v roce 2010. 1. vyd. Brno: Centrum sociálních služeb, 2010, 78 s. ISBN 978-80-254-9015-0.
2. BARTÁK, M. 2011. Bezdomovství v ČR: Zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem, ISBN 978-80-7414-441-7.
3. BLAŽKOVÁ, M. (2011). Výzkum efektu psychodynamické skupinové psychoterapie. Diplomová práce. Brno: Masarykova Univerzita.
4. BRACK, R. (HRSG.). 2003. Aktenführung in der Sozialarbeit: neue Perspektiven für die klientbezogene Dokumentationsbeiträge zur Qualitätssicherung. 3., überarb. Aufl. Bern [u.a.]: Haupt, ISBN 978-325-8065-175.
5. CVEČEK, D. 2007. Návrh udržitelného rozvoje sociálních služeb pro bezdomovce: [projekt Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-2348-8.
6. ČERNÁ, Eliška. 1. vyd., Praha, 2019, Z ulice do bytu: sociální práce v procesu reintegrace do bydlení. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 978-80-7419-282-1.
7. GIDDENS, A. Sociologie. Praha: Argo, 1999. ISBN: 80-7203-124-4.
8. GRAWE, K. (1997). *Research-Informed Psychotherapy*. Psychotherapy Research,
9. HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
10. HRADECKÝ, I. 2007. Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, ISBN 978-80-86451-13-8.
11. HRADECKÝ, Ilja. Definice a typologie bezdomovství. o.s. Naděje, Praha 2007. ISBN 978-80-86451-13-8.
12. HRADECKÝ, I. a kol. Definice a typologie bezdomovství [on-line]. Praha: Naděje o.s., 2007. ISBN 978-80-86451-13-8. 7.
13. HRADECKÁ, Vlastimila, HRADECKÝ, Ilja. Bezdomovství – extrémní vyloučení. o.s. Naděje, Praha 1996. ISBN 9788090229204.

14. CHRASTINA Jan, Případová studie – metoda kvalitativní výzkumné strategie a designování výzkumu, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2019, 1. vyd. s. 14. ISBN 978-80-244-5373-6
15. JANKOVSKÝ, J. 2003. Etika pro pomáhající profese. Praha: Triton, ISBN 80-725-4329-6.
16. KELLER, J. 2013. Posvícení bezdomovců: úvod do sociologie domova. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-155-8.
17. KIRSCHENBAUM, H., JOURDAN, A. (2005). The Current Status of Carl Rogers and the Person-Centered Approach. *Psychotherapy: Theory, Research, Practise, Training*
18. KRATOCHVÍL, S. (2006). *Základy psychoterapie*. Praha: Portál.
19. MANĚNOVÁ Martina, SKUTIL Martin. Metodologie pedagogického výzkumu, Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, Přírodovědecká fakulta, Nakladatelské údaje: Hradec Králové, Gaudeamus, 2012, ISBN 978-80-7435-209-6 (CDR). Dostupné z:
www.uhk.cz › studijni-opory › metodologie-pedagogickeho-vyzkumu
<https://www.uhk.cz/file/edee/pedagogicka-fakulta/pdf/pracoviste-fakulty/katedra-socialni-patologie-a-sociologie/dokumenty/studijni-opory/socialni-patologie-a-prevence/metodologie-pedagogickeho-vyzkumu.pdf>
20. MAREK, Jakub., Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb 1. vyd. Praha: Portál, 2012, 176 s. ISBN 978-80-262-0090-1.
21. MARTINEK, M. 2008. Praktická teologie pro sociální pracovníky. 2. vyd. Praha: Jabok, ISBN 978-80-904137-2-6.
22. MATOUŠEK, O. Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2003. ISBN: 80-7178-549-0.
23. MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu, Praha: Grada, 2006, 332 s., ISBN 80-247-1362-4
24. NEŠPOR, K. 2011. Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby. Vyd. 4., aktualiz. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-908-8.
25. OBADALOVÁ, M. Přístup k bydlení sociálně ohrožených skupin obyvatel. Praha: VÚPSV, 2001. 32 s. ISBN 80-238-7315-6.

26. ONDRÁK, P. Návrh udržitelného rozvoje sociálních služeb pro bezdomovce. In Kolektiv autorů. Návrh udržitelného rozvoje sociálních služeb pro bezdomovce Praha: Grada, 2004, s. 83. ISBN 978-80-247-2348-8.
27. PROCHASKA, J. O., NOCROSS, J. C. (1999). *Psychoterapeutické systémy*. Praha: Grada.
28. PRUDKOVÁ, Táňa, NOVOTNÝ, Přemysl. *Bezdomovectví*. Triton, Praha 2008. ISBN 978-80-7387-100-0.
29. RUBIN, A., Babbie, E. R. 2011. *Research methods for social work*. 7th ed. Belmont, CA: Brooks/Cole Cengage, ISBN 978-049-5811-831.
30. Sborník z konference „Konsensuální konference o bezdomovectví v České republice“, Praha, 26.-27. 11. 2014. Praha, MPSV ČR, 2015 [on-line]. ISBN 978-80-7421-094-5. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/953091/sbornik_final.pdf/c5cbfee0-8e27-4691-e715-a77d2c12083c
31. Sborník z konference „Křesťan a bezdomovectví“, Olomouc, 12. říjen. 2004, Vydala Matice cyrilometodějská, s.r.o. ve spolupráci s Univerzitou Palackého – Cyrilometodějská teologická fakulta s Maltézskou pomocí o.p.s. a Sdružením azylových domů, Olomouc, 2004, ISBN 80-7266-194-9.
32. SCHWARZOVÁ, G. Sociální práce s bezdomovci. In MATOUŠEK O., KOLÁČKOVÁ J., KODYMOVÁ P. Sociální práce praxi: specifika cílových skupin práce s nimi. Praha: Portál, 2005, s. 315- 329. ISBN 80-7367-002-X.
33. STRAUSS, A. - CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu – postupy a techniky metody zakotvené teorie*, Sdružení Podané ruce, 1. vyd. Brno: Albert, Boskovice, 1999, s 10. ISBN 80-85834-60-X
34. ŠTĚCHOVÁ, M., KOPOLDOVÁ, B., LUPTÁKOVÁ, M. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. 111 s. ISBN 978-80-7338-069.
35. VÁGNEROVÁ, Marie. *Životní příběhy mladých bezdomovců*. In: VÁGNEROVÁ, Marie., Ladislav CSÉMY a Jakub MAREK. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, 339 s. ISBN 978-80-246-2209-5.
36. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Portál, Praha 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.

37. VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004. 4.vyd. ISBN 978-80-7367-414-4.
38. VARGA, Ladislav. Sociální služby pro lidi bez domova, zkušenosti s alkoholismem a dalšími závislostmi. In: "Sociální vyloučení a ztráta domova v kontextu závislostí": sborník z konference: [Olomouc], 7. prosince 2006. 1. vyd. Olomouc: Charita Olomouc, 2007, 48 s. ISBN 978-80-239-9765-1.
39. VYBÍRAL, Z., ROUBAL, J. a kol. (2010). *Současná psychoterapie*. Praha: Portál.
40. VYMĚTAL, J. (2003). *Úvod do psychoterapie*. Praha: Grada.
41. ZHÁNĚL J., HELLENBRANDT V., SEBERA M. Metodologie výzkumné práce, Masaryková univerzita, Fakulta sportovních studií, Brno 2014, Studijní materiál, ISBN 978-80-210-6857-5 (online: pdf).

INTERNETOVÉ ZDROJE:

www.epolis.cz, 2020

Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-13516060-domov-neni-jen-strecha-nad-hlavou>

PRAVNÍ NORMY:

Zákon č. 108/2006 Sb., Parlamentu České republiky o sociálních službách

Vyhláška č. 505/2006 Sb. Ministerstva práce a sociálních věcí, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1: Typologie bezdomovství ETHOS – Sedm teoretických oblastí bezdomovství